

Bijlage. Soortbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning zoals vermeld in artikel 1 van het ministerieel besluit tot vaststelling van een soortenbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning (*Crex crex*)

Soortenbeschermingsprogramma
voor kwartelkoning (*Crex crex*) in
Vlaanderen

GSB/2015/SBP/002

Colofon:

Soortenbeschermingsprogramma voor de
kwartelkoning (*Crex crex*).

Dit document is opgesteld door het Agentschap
voor Natuur en Bos van de Vlaamse Overheid
op basis van een basisrapport dat opgesteld
werd door AnteaGroup en Natuurpunt Studie
vzw.

Auteurs: Michiel Vandegehuchte, Gert Van
Hoydonck, Kristof Goemaere, Ilf Jacobs,
Dominique Verbelen, Jorg Lambrechts en
Olivier Heylen.

Foto omslag: Grzegorz Lesniewski , 2004

Stuurgroepleden die hebben bijgedragen aan het programma via de stuurgroep:

Sarah Roggeman, Veronique Verbiest, Floris
Verhaeghe, Tom Cammaer, Jos Rutten, Gert
Vanhoydonck, Geert Beckers, Tom
Verschraegen, Jeroen Bot, Ludo Lemmens,
Wouter Faveyts, Bernard Van Elegem.

Termijn van het programma : in totaal 5
jaar

Wijze van citeren:

Agentschap voor Natuur en Bos (2015).
Soortenbeschermingsprogramma voor de
kwartelkoning (*Crex crex*), Brussel, 2015,
163p.

Inhoudstafel

INHOUDSTAFEL	3
TABELLEN	4
FIGUREN.....	5
SAMENVATTING.....	7
INLEIDING	11
1 KENNIS OVER DE SOORT(EN).....	13
1.1 SOORTBESCHRIJVING	13
1.2 FUNCTIES EN WAARDEN VAN DE SOORT.....	30
1.3 VERSPREIDING, POPULATIEGROOTTE EN TRENDS.....	30
1.4 KENNIS OVER BEHEER EN MONITORING VAN DE SOORT.....	44
1.5 KENNISNIVEAU.....	44
1.6 WETTELIJK KADER, BESCHERMINGSSTATUS EN RELEVANTE BELEIDSASPECTEN	44
2 BEDREIGINGEN EN KANSEN	50
2.1 ALGEMEEN	50
2.2 BEDREIGINGEN VOOR EEN REGIONALE GOEDE STAAT VAN INSTANDHOUDING	51
2.3 KANSEN VOOR EEN GUNSTIGE STAAT VAN INSTANDHOUDING.....	57
3 DOELSTELLINGEN EN STRATEGIEËN.....	58
3.1 DOELSTELLINGEN.....	58
3.2 EINDDOELSTELLING VOOR DE SOORT	58
3.3 DOELSTELLINGEN SOORTBESCHERMINGSPROGRAMMA (5 JAAR).....	65
3.4 DOELSTELLINGEN IN RELATIE TOT BEDREIGINGEN EN KANSEN.....	68
3.5 STRATEGIEËN	70
3.6 ACTOREN	71
4 ACTIEPLAN.....	77
4.1 ACTIES I.F.V. GLOBALE DOELSTELLING SBP	77
4.2 BESPREKING ACTIES	79
4.3 FASERING EN FINANCIËEL OVERZICHT	91
5 EVALUATIE EN MONITORING	94
5.1 OPZET.....	94
5.2 ACTOREN	95
5.3 INVENTARISATIE METHODIEK.....	95
5.4 EVALUATIE SBP EN TIMING	98
5.5 HAALBAARHEID	101
6 AANBEVELINGEN VOOR DE TOEKOMST	102
REFERENTIES.....	105
BIJLAGEN.....	112

Tabellen

Tabel 1: Naamgeving van de soort	13
Tabel 2: Vegetatietypes volgens de biologische waarderingskaart die als potentieel leefgebied voor kwartelkoning werden opgenomen bij de afbakening van leefgebieden door het INBO en de link met Natura 2000 habitatcodes	21
Tabel 3: Overzicht criteria en indicatoren habitatkwaliteit kwartelkoning	26
Tabel 4: Criteria voor staat van instandhouding op basis van populatiegrootte.	31
Tabel 5: Territoria kwartelkoning in de periode 2000-2012; #: aantal territoria per jaar; •: aantal territoria waarvan een exacte puntlocatie beschikbaar is; toelichting: opsomming van gebieden waar territoria werden vastgesteld.....	34
Tabel 6: Broedpopulatie kwartelkoning West- en Centraal- Europa (m.u.v. België/Nederland)	41
Tabel 7: Overzicht van het wetenschappelijke kennisniveau over de kwartelkoning m.b.t. verspreiding, populatiegrootte en trends (0=slecht, 1=matig, 2=goed)	44
Tabel 8: Overzicht van het wetenschappelijke kennisniveau over de kwartelkoning mbt soortbeschrijving, beheermaatregelen en monitoring (0=slecht, 1=matig, 2=goed)	44
Tabel 9: Overzicht wettelijk kader, beschermingsstatus en relevante beleidsaspecten van de soort.....	45
Tabel 10: Bedreigingen voor de kwartelkoning en voor het welslagen van het soortbeschermingsprogramma	51
Tabel 11: Kansen voor de soort en voor het welslagen van het soortenbeschermingsprogramma	57
Tabel 12: Doelen voor broedparen (bp) en leefgebied kwartelkoning binnen S-IHD, Sigma en een grindwinningsproject in de Maasvallei.....	60
Tabel 13: Concrete doelstellingen in relatie tot bedreigingen en kansen	68
Tabel 14: Strategieën om de doelstellingen te bereiken binnen SBP (5jaar)	71
Tabel 15: Overzicht actoren	72
Tabel 16: Overzicht strategieën en acties i.f.v. globale einddoelstelling SBP	78
Tabel 17:samenvattend overzicht actieprogramma SBP (5jaar).....	90
Tabel 18:Fasering van acties en financieel overzicht	92
Tabel 19: Indicatoren i.f.v. tussentijdse evaluatie	100

Figuren

Figuur 1: Schematische weergave van de broedperiode voor kwartelkoningen, met zeven voorbeelden van broedsels die starten tussen eind mei en half juli. Hierbij is uitgegaan van 10 dagen voor het completeren van een legsel, een broedduur van 18 dagen, een familieband van vrouwtje en jongen van 14 dagen, en een resterende periode van 20 dagen dat de jongen vliegvlug zijn (naar Green et al., 1997b; Schäffer, 1999). Gezien de roepactiviteit (zie Figuur 2) zijn vooral voorbeeld 3-6 van toepassing op de Nederlandse situatie (Gerritsen <i>et al.</i> , 2004).	15
Figuur 2: Roepactiviteit van kwartelkoningen in Nederland.	17
Figuur 3: Potentieel geschikt leefgebied voor de kwartelkoning op basis van BWK-codes uit tabel 2	23
Figuur 4: Vochtige bodemtypes in Vlaanderen	23
Figuur 5: Leefgebiedpotentiekaart kwartelkoning Vlaanderen	25
Figuur 6: Broedzekerheid en broedaantallen atlasperiode (2000-2002)	33
Figuur 7 : Aantal territoria van kwartelkoning in de periode 2000-2012	35
Figuur 8: Populatieschommelingen kwartelkoning Nederland	36
Figuur 9: Situering van kwartelkoningterritoria in 2006 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)	36
Figuur 10: Situering van kwartelkoningterritoria in 2007 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)	37
Figuur 11: Situering van kwartelkoningterritoria in 2008 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)	37
Figuur 12: Situering van kwartelkoningterritoria in 2009 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)	37
Figuur 13: Situering van kwartelkoningterritoria in 2010 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)	38
Figuur 14: Situering van kwartelkoningterritoria in 2011 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)	38
Figuur 15: Situering van kwartelkoningterritoria in 2012 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)	38
Figuur 16: Situering van kwartelkoningterritoria in de periode 2000-2012 op basis van exacte puntlocaties. Op deze kaart werden ook alle Habitat- en Vogelrichtlijngebieden weergegeven. (bron: www.waarnemingen.be).	39
Figuur 17: Wereldverspreiding van de kwartelkoning (naar del Hoyo <i>et al.</i> , 1996), aangevuld met informatie uit Stowe & Becker (1992), Hagemeijer & Blair (1997), Bräulich & Rank (2004) en Birdlife international.	43
Figuur 18: Gebiedsspecifieke doelstellingen voor kwartelkoning, habitatrichtlijn-deelgebieden, vogelrichtlijngebieden en SIGMA-deelgebieden	62
Figuur 19: 'Ad hoc'-monitoring en afbakening territoria via google maps (2012)	97
Figuur 20 - Kwartelkoningvriendelijke maaimethoden in grasland (www.vogelbescherming.nl)	149

Figuur 21: Voorbeeld van gefaseerd maaibeheer, waarbij de verschillende delen van een gebied op verschillende momenten in het jaar worden gemaaid en waarbij gedurende het hele broedseizoen (mei-augustus) geschikte vegetatie voor kwartelkoning beschikbaar blijft (Gerritsen <i>et al.</i> , 2004).	150
Figuur 22: Potentieel leefgebied kwartelkoning VRL-gebied Demervallei Oost	166
Figuur 23: Potentieel leefgebied ten noordoosten van het Schulensbroek	166
Figuur 24: Potentieel leefgebied kwartelkoning VRL-gebied Demervallei West	167
Figuur 25: Potentieel leefgebied omgeving Langdorp/Rillaar	168
Figuur 26: Potentieel leefgebied kwartelkoning VRL-gebied Ijzervallei.....	169

Samenvatting

Op basis van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn werd het Natura 2000 netwerk afgebakend, een grensoverschrijdend netwerk van natuurgebieden met als doel de biodiversiteit in Europa te herstellen. Naast de afbakening van Europees beschermde gebieden, wordt vanuit Europa tot doel gesteld om maatregelen te nemen om soorten en habitats vermeld op de Bijlages van de twee richtlijnen naar een 'gunstige staat van instandhouding' te brengen. De Vogelrichtlijn legt daarenboven nog enkele extra elementen op. In Vlaanderen werden in eerste instantie gewestelijke doelen geformuleerd voor het hele grondgebied (G-IHD, Besl. VI. Regering dd. 23/07/10). In een tweede stap werden/worden (actueel nog niet volledig afgerond) op het lokale niveau per speciale beschermingszone doelen bepaald voor de habitats en soorten. Het totaal aan doelen wordt afgestemd op het gewestelijke niveau. Doelen en acties dienen bepaald te worden, zowel binnen als buiten de speciale beschermingszones, om de gunstige staat van instandhouding te realiseren. Naast het formuleren van doelen en acties binnen de IHD-rapporten kunnen concrete soortbeschermende maatregelen genomen worden.

Het wetgevend kader voor het realiseren van soortbeschermende maatregelen wordt gevormd door het Soortenbesluit. Het Soortenbesluit vermeldt verschillende aspecten omtrent soortenbehoud. Via het Soortenbesluit wordt de mogelijkheid geboden om op een actieve wijze aan soortenbescherming uitvoering te geven.

Voorliggend rapport werd opgemaakt in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos en betreft het soortbeschermingsprogramma (SBP) voor de kwartelkoning (*Crex crex*).

De kwartelkoning is een vogelsoort die een voorkeur heeft voor kruidenrijke hooilanden in rivier- en beekvalleien. Broedgevallen in akkergebieden zijn niet uitzonderlijk, met wintertarwe en luzerne als meest geprefereerde gewassen. Door hun habitatvoorkeur had de kwartelkoning sterk te lijden onder de intensivering en mechanisering van de landbouw. De aantallen in West-Europa zijn dan ook sterk teruggeslagen. Enkel in zones met specifieke beschermingsmaatregelen of bij het voorkomen van tijdelijk gunstige omstandigheden voor de soort komt de soort er nog voor. Veelal blijft ook hier het broedsucces echter zeer laag, hoofdzakelijk doordat zowel nesten als jonge vogels worden uitgemeaid.

Momenteel werden er in Vlaanderen nog geen overkoepelende maatregelen voor de soort genomen. De soort verkeert dan ook in een slechte staat van instandhouding: in de periode 2000-2012 varieerde het jaarlijkse aantal territoria in Vlaanderen tussen 0 en 20. Op basis van experimenten uit het buitenland (o.a. Nederland, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk) blijkt dat een soortbeschermingsprogramma goede kansen op slagen heeft. Voorliggend rapport beschrijft de diverse aspecten gerelateerd aan het nemen van beschermingsmaatregelen voor de soort.

Het soortbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning is van toepassing op het volledige grondgebied van het Vlaamse Gewest. Het geldt voor het volledige Vlaamse grondgebied waar er realistische potenties voor de soort aanwezig zijn, ook buiten de speciale beschermingszones, dit laatste voornamelijk wat betreft het toepassen van *ad hoc* beschermingsmaatregelen.

De kwartelkoning is een soort die zowel op nationaal als internationaal vlak een hoge beschermingsgraad kent. De soort is opgenomen in Bijlage II van zowel de Conventie van Bern (streng beschermde soorten) als de Conventie van Bonn (als

onvoldoende beschermde migrerende soort). Het verdrag streeft naar het behoud van de soort door het maken van internationale afspraken. Deze afspraken komen o.a. tot uiting in de Vogelrichtlijn. De kwartelkoning is opgenomen in Bijlage I van de Vogelrichtlijn, waardoor deze soort extra bescherming dient te krijgen. Op Vlaams niveau is de kwartelkoning opgenomen in het Soortenbesluit onder categorie 2 (soorten waarop de basisbeschermingsbepalingen van toepassing zijn). In uitvoering van het Soortenbesluit werd de kwartelkoning ook opgenomen in de Rode Lijst van Vlaamse Broedvogels. De soort is er opgenomen in de categorie 'Met uitsterven bedreigd'.

Kwartelkoningen zijn in Vlaanderen uitgesproken zomervogels. Ze overwinteren in Afrika en keren gewoonlijk vanaf begin mei terug naar de Europese broedgronden. Mannetjes arriveren als eerste en beginnen vrijwel direct met roepen. Enkele dagen later volgen de vrouwtjes. De grootte van de territoria bedraagt meestal minder dan 30 ha, waarbij de territoria van verschillende koppels vaak een grote mate van overlap vertonen. Het nest bevindt zich doorgaans binnen een straal van 100 m van de roeplaats van het mannetje. Een voltallig legsel bevat ca. 10 eieren en neemt 10 dagen in beslag om te voltooien. Nadien worden de eieren gemiddeld 18 dagen door het vrouwtje bebroed. Na het uitkomen van de jongen verlaten deze onmiddellijk het nest en verblijven ze de eerste dagen in een straal van 200 meter rond het nest. Kwartelkoningen hebben twee legsels per jaar. Belangrijk: twee succesvolle legsels noodzakelijk om de populatie op duurzaam niveau te brengen. De tweede broedronde eindigt eind juli/begin augustus. De soort kan dan ook tot half augustus met kleine jongen worden aangetroffen.

De kwartelkoning is zeer gevoelig voor maaiactiviteiten tijdens de broedperiode. Doordat de soort zeer laat tot broeden komt, vnl. in hooilanden, is de kans dat zowel nesten als uitgekomen jongen worden uitgemaaid zeer groot. Vanaf half juli voltooien ook de volwassen exemplaren een volledige slagpennenruï waardoor ze (tijdelijk) niet kunnen vliegen. In deze periode lopen dus ook de adulte exemplaren een grote kans om - bij onaangepast maaibeheer - te worden uitgemaaid. Een hoge mortaliteit door maaiwerkzaamheden in combinatie met leefgebiedverlies in de afgelopen decennia, blijkt de voornaamste oorzaak te zijn van de drastische achteruitgang van kwartelkoningen in West-Europa. Globaal gezien zijn de belangrijkste bedreigingen van de soort nog steeds het verlies aan leefgebied, het verkeerd beheer van dit leefgebied en de beschermingsgraad van de soort die nog steeds zeer laag is.

Om deze negatieve trend te keren worden binnen dit SBP doelstellingen geformuleerd die moeten bijdragen tot het realiseren van de gestelde instandhoudingsdoelstellingen.

Het ontwikkelen van bijkomend leefgebied voor de soort is hier een essentieel onderdeel van. Het realiseren van de noodzakelijke oppervlakte binnen Sigma en/of Natura 2000 gebieden is een proces dat een zekere tijd in beslag zal nemen. Dit proces impliceert het verwerven en/of omvormen en beheren van gebieden zodat ze geschikt worden voor kwartelkoning (en andere soorten). De einddoelstelling van de G-IHD stelt dat 1240- 2450 ha extra leefgebied voor de soort dient ontwikkeld te worden i.f.v. de 100 koppels (afhankelijk van een aaneengesloten of verspreid karakter van het extra te ontwikkelen leefgebied). Als doelstelling voor dit SBP wordt gesteld dat 25% (= 310-613 ha) reeds ingericht wordt in de looptijd van dit SBP. Enkel de nieuwe aankoop en het opstart van een inrichtingsbeheer valt binnen deze doelstelling, gezien omvormingsbeheer en het bereiken van gunstige kwaliteit van de desbetreffende oppervlakte leefgebied geruime tijd in beslag kan nemen.

Verder wordt de actieve bescherming van broedparen als doelstelling gesteld door een afgestemde beheersmaatregel. Omwille van het jaarlijks beperkte aantal kwartelkoningen dat zich vestigt in Vlaanderen, wordt als streefdoel vooropgesteld om binnen de termijn van dit SBP (5 jaar) 90% van alle in Vlaanderen vastgestelde territoria maximaal te beschermen. Om een duurzame populatie te kunnen opbouwen en te kunnen komen tot een gunstige regionale staat van instandhouding is dit een noodzakelijk streefdoel.

Voor elk vastgesteld territorium (= roepend mannetje tussen 20 mei en 31 juli) moet bekeken worden op welke manier hij beschermd kan worden gedurende de ganse broedcyclus. De manier waarop geanticipeerd zal moeten worden, is grotendeels afhankelijk van de gebruiker/beheerder en eigenheid van het betreffende perceel/gebied.

Verder is het noodzakelijk om de ecologische kennis van de soort te verhogen. Het gaat om aspecten inzake ecologie en verspreiding van de soort, beheeraspecten en factoren die de vestiging van de broedterritoria bepalen. Maar daarnaast is ook een continu streven naar kennis over het voorkomen van de soort noodzakelijk: inventarisatie en monitoring i.f.v. het nemen van gerichte lokale maatregelen enerzijds en het globaal opvolgen van de soort (aantallen, biotoopvoorkeuren,...) anderzijds. Vermits de vestiging van broedterritoria in een aantal gevallen eerder erratisch blijkt te verlopen, niet zelden zonder verklaarbare binding met gebied of vegetatie(kwaliteit), is experimenteel onderzoek naar het vestigingsgedrag en de mate waarin dit beïnvloed kan worden wenselijk. De late, snelle vestiging met clustervorming geeft aan dat de soort misschien een vestigingspatroon heeft dat kunstmatig kan gestuurd worden, door bv. tijdens de doortrek geluid van roepende mannetjes af te spelen in geschikte gebieden.

Belangrijk i.f.v. specifieke doelgroepen is het verhogen van de kennis omtrent de soort. Door het ontbreken van de kwartelkoning is de soort bij veel beheerders 'van de radar verdwenen' en wordt er bij het beheer van gebieden weinig tot geen rekening gehouden met de soort. Het is dan ook essentieel dat naar een aantal specifieke doelgroepen toe een gerichte communicatie wordt uitgewerkt waarbij voldoende informatie wordt gegeven over de soort en haar ecologische vereisten. Dit kan op verschillende manieren gebeuren (workshops, folders, website, terreinbezoeken, ...).

Om de diverse aspecten van dit soortbeschermingsprogramma op te volgen is het essentieel dat een coördinator aangeduid wordt. Tijdens het broedseizoen dient een persoon/instantie het overzicht te behouden en zowel acties als waarnemingen te coördineren i.f.v. het nemen van gerichte maatregelen. Dit wordt als een volwaardige doelstelling in dit SBP opgenomen, om te vermijden dat er her en der losse acties genomen worden zonder onderlinge samenhang en opvolging.

De belangrijkste actoren binnen dit SBP zijn het Agentschap voor Natuur en Bos, de landbouwsector, diverse terreinbeherende verenigingen en particuliere eigenaars. In mindere mate en voor specifieke locaties zijn er nog een aantal actoren die lokaal of op een specifiek vlak een bijdrage kunnen leveren.

Deze actoren zijn belangrijk voor de uitvoering van het actieplan. Het actieplan is toegespitst op het realiseren van de doelstellingen zowel op lange termijn nl. het bereiken van een gunstige regionale staat van instandhouding als op korte termijn nl. de acties binnen de looptijd van het SBP nl. 5 jaar.

Volgende actiepakket wordt binnen dit SBP voorzien:

- Zowel binnen als buiten de SBZ-gebieden (Sigma) de momenteel geschikte broedbiotopen behouden

- Ontwikkelen van extra leefgebied voor de soort
- Verbetering van beheer van leefgebied en maatregelen voorzien bij aanwezigheid van de soort op grasland
- 'Ad hoc' maatregelenpakket voor kwartelkoning (al dan niet binnen PDPO) via flexibele beheerovereenkomsten / of andere overeenkomsten
- Onderzoek naar vestigingsfactoren en habitatvoorkeur
- Onderzoek naar de mate waarin vestigingsgedrag kan worden gemanipuleerd door afspelen van geluid in geschikt broedhabitat met kwartelkoningvriendelijk beheer
- Onderzoek naar beheer
- Onderzoek naar dispersie, overleving en plaatstrouw
- Jaarlijkse monitoring in kerngebieden
- Opvolgen van territoria en populaties buiten de kerngebieden
- Algemene communicatie
- Doelgerichte voorlichting
- Workshop
- Aanstellen coördinator SBP en opvolging actiepakket

Het monitoren van de stand van zaken van het SBP is tussentijds noodzakelijk en dient te resulteren in een optimalisatie van de genomen acties. Ook is het in deze fase noodzakelijk om te evalueren of het wenselijk is om het wetenschappelijk onderzoek op te starten, of dit beter in latere fase gebeurt. Het dient in ieder geval duidelijk te zijn dat het uitvoeren van onderzoek bij zeer lage aantallen weinig zinvol is en enkel verstorend kan werken;

Net zoals voor veel soorten het geval zal zijn, is een termijn van 5 jaar vrij kort om tot een goed resultaat te kunnen komen en een regionale goede staat van instandhouding te realiseren voor de kwartelkoning, zeker omdat een lokale populatie nog bijna vanuit het niets moet worden opgebouwd. Het continueren van het soortbeschermingsprogramma zal dan ook, met al dan niet een bijsturing van het plan, zeker een noodzaak zijn om de einddoelstellingen van dit SBP, namelijk het bereiken van een regionale goede staat van instandhouding voor de kwartelkoning (minimaal 100 broedparen) te halen. Het actieoverzicht zal dan ook gecontinueerd moeten worden om tot een voldoende resultaat te komen.

Inleiding

Op basis van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn werd het Natura 2000 netwerk afgebakend, een grensoverschrijdend netwerk van natuurgebieden met als doel de biodiversiteit in Europa te versterken. Naast de afbakening van Europees beschermde gebieden, wordt vanuit Europa tot doel gesteld om maatregelen te nemen om soorten en habitats vermeld op de Bijlages van de twee richtlijnen naar een 'gunstige staat van instandhouding' te brengen. De Vogelrichtlijn legt daarenboven nog enkele extra elementen op. Voor de bescherming, de instandhouding en het herstel van biotopen en leefgebieden worden in de eerste plaats de volgende maatregelen getroffen:

- instelling van beschermingszones;
- Onderhoud en ruimtelijke ordening overeenkomstig de ecologische eisen van leefgebieden binnen en buiten de beschermingszones;
- Herstel of opnieuw aanleggen van vernietigde biotopen;
- Aanleg van biotopen.

In Vlaanderen werden in eerste instantie gewestelijke doelen geformuleerd voor het hele grondgebied (G-IHD, Besl. VI. Regering dd. 23/07/10). In een tweede stap werden/worden (actueel nog niet volledig afgerond) op het lokale niveau per speciale beschermingszone doelen bepaald voor zowel de habitats als voor de soorten. Het totaal aan doelen wordt afgestemd op het gewestelijke niveau. Doelen en acties dienen bepaald te worden, zowel binnen als buiten de speciale beschermingszones, om de gunstige staat van instandhouding te realiseren. Naast het formuleren van doelen en acties binnen de IHD-rapporten kunnen concrete soortbeschermende maatregelen genomen worden.

Het wetgevend kader om soortbeschermende maatregelen te realiseren, wordt gevormd door het Soortenbesluit. Het Soortenbesluit vermeldt verschillende aspecten omtrent soortenbehoud. Via het Soortenbesluit wordt de mogelijkheid geboden om op een actieve wijze aan soortbescherming te doen. Recent werden richtkaders en handleidingen uitgewerkt om de omzetting van de wetgeving naar de praktijk te faciliteren (Bomans K. *et al.*, Anteagroup, 2012).

Gebruik makend van deze methodiek kunnen soortbeschermingsprogramma's op een uniforme wijze uitgewerkt worden. Voorliggend rapport werd opgemaakt in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos en betreft het soortbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning (*Crex crex*).

De kwartelkoning is een vogelsoort die een voorkeur heeft voor kruidenrijke hooilanden in rivier- en beekvalleien. Broedgevallen in akkergebieden zijn niet uitzonderlijk, met wintertarwe en luzerne als meest geprefereerde gewassen. Door hun habitatvoorkeur hebben kwartelkoningen sterk te lijden gehad onder de intensivering en mechanisering van de landbouw. De aantallen in West-Europa zijn dan ook sterk teruggefallen. Enkel in zones met specifieke beschermingsmaatregelen of bij het voorkomen van tijdelijk gunstige omstandigheden komt de soort er nog voor. Veelal blijft ook hier het broedsucces echter zeer laag, vooral doordat zowel nesten, jonge vogels als (ruiende) volwassen exemplaren worden uitgemaaid.

Tot nu toe werden er in Vlaanderen geen overkoepelende maatregelen voor de soort genomen. In het verleden werden een aantal inspanningen verricht in kader van een Europees LIFE-project, maar het aantal kwartelkoningen blijft vrij laag. Een aantal 'ad hoc'-maatregelen worden soms genomen op locaties waar roepende vogels aanwezig zijn, maar deze goedbedoelde maatregelen komen veelal te laat of zijn ontoereikend om echt bij te dragen bij het succesvol tot broeden komen van de soort. De soort verkeert in Vlaanderen dan ook in een

slechte staat van instandhouding met een aantal territoria dat (in de periode 2000-2012) jaarlijks varieert tussen 0 en 20. Buitenlandse projecten (o.a. in Nederland, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk) tonen aan dat een soortbeschermingsprogramma succesvol kan zijn. Voorliggend rapport beschrijft de diverse aspecten gerelateerd aan het nemen van beschermingsmaatregelen voor de soort. Er werd vertrokken van een standaard sjabloon met de vereiste elementen van een soortbeschermingsprogramma zoals vastgelegd in het Soortenbesluit.

Het soortbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning is van toepassing op het volledige Vlaamse grondgebied. Enerzijds geldt het soortbeschermingsprogramma voor de Habitat- en Vogelrichtlijngebieden waarvoor de soort werd aangemeld. Maar dit soortbeschermingsprogramma is niet uitsluitend van toepassing op deze Natura 2000 gebieden. Het geldt voor het volledige Vlaamse grondgebied waar realistische potenties voor de soort aanwezig zijn. De focus ligt wel op de kerngebieden (Natura 2000 gebieden). Binnen de Natura 2000 gebieden werden er in de S-IHD besluiten reeds gebiedsspecifieke doelstellingen (aantallen) afgebakend.

Het bereiken van voldoende hoge aantallen om een regionale goede staat van instandhouding te realiseren, zal in Vlaanderen de nodige inspanningen vergen, zowel binnen als buiten Natura 2000 gebied.

1 Kennis over de soort(en)

1.1 Soortbeschrijving

- **Naamgeving:**

Tabel 1: Naamgeving van de soort

Wetenschappelijke benaming	<i>Crex crex</i>
Nederlandse benaming	kwartelkoning
Engelse benaming	corncrake
Franse benaming	râle des genêts

De kwartelkoning behoort tot de klasse van de vogels (*Aves*) en hierbinnen tot de orde van de kraanvogelachtigen (*Gruiformes*) en de familie van de rallen (*Rallidae*). De kwartelkoning vormt samen met zijn Afrikaanse tegenhanger, de Afrikaanse kwartelkoning (*Crex egregia*) de enige vertegenwoordiger van het geslacht *Crex*. De vogel is dus niet verwant aan de hoenderachtigen (*Phasianidae*) waartoe o.a. de kwartels behoren.

- **Herkenning:**

Uiterlijk

De meest opvallende kenmerken zijn het ranke voorkomen (lange poten en lange nek), de roodbruine rug en bovenvleugel en de blauwgrijze onderdelen. Doorgaans blijven deze kenmerken echter verborgen in de vegetatie, en is een kwartelkoning veel beter aan de raspende en verdragende crex crex roep herkenbaar. Deze roep wordt voortgebracht door het mannetje en is vooral in de late avondschemering en 's nachts te horen. De roep is op windstille avonden tot op meer dan een kilometer afstand hoorbaar. Vrouwtjes hebben geen territoriale roep, zijn minder grijs op de kop en hals, maar uiterlijk nauwelijks van het mannetje te onderscheiden. Jongen zijn in de eerste twee weken herkenbaar aan hun zwarte donskleed en hebben relatief lange poten.

- **Foto's van de soort:**

http://www.vildaphoto.net/searchresults?search_key_1=kwartelkoning&x=23&y=16

http://waarnemingen.be/soort/photos/18?from=1980-01-01&to=2012-12-10&sex=&id_kleed=0&os=1&id_akt=0&licentie=0&only Rated=0&only approved=0&type_foto=0&page=1

De roep van de soort:

<http://waarnemingen.be/sound/view/13788>

- **Levenswijze**

Kwartelkoningen zijn in de broedgebieden uitgesproken zomervogels. De eerste vogels keren gewoonlijk vanaf eind april - begin mei terug uit de Afrikaanse winterkwartieren. Mannetjes arriveren het eerst en beginnen vrijwel direct met roepen; een paar dagen later volgen de vrouwtjes (Schäffer, 1999).

Onderzoek in Schotland, Ierland, Frankrijk, Duitsland en Polen heeft uitgewezen dat de soort per broedseizoen twee broedsels grootbrengt (Broyer, 1995; Tyler, 1996; Tyler & Green, 1996; Schäffer, 1999). Zowel man als vrouw wisselen daarbij van partner. Roepende mannetjes komen vaak geclusterd voor (roepkoren), wat waarschijnlijk de kans op aantrekking van vrouwtjes - die 's nachts passeren - vergroot (Schäffer, 1995; 1999, Koffijberg & Nienhuis, 2003).

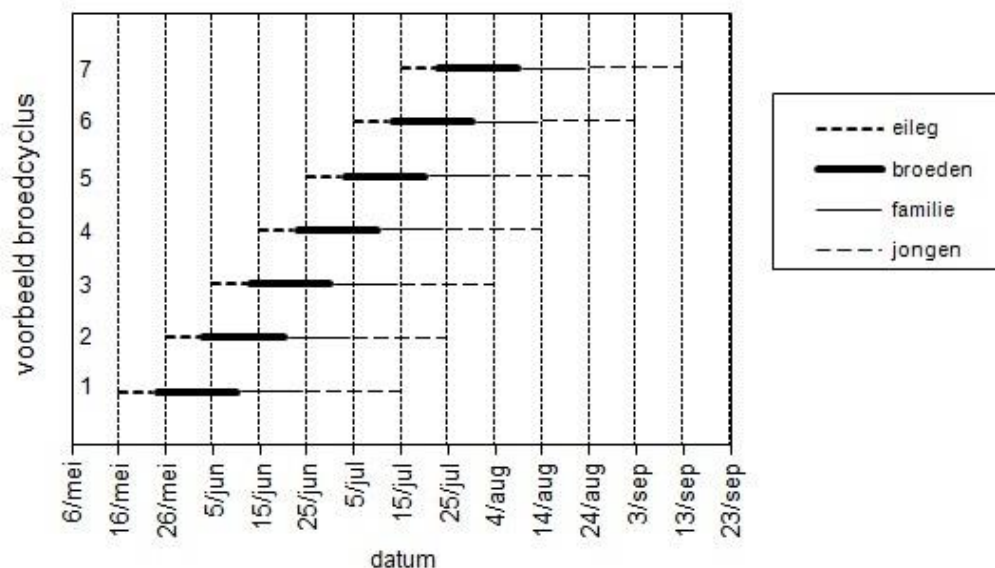
De grootte van de territoria bedraagt meestal minder dan 30 ha en territoria van naburige mannetjes vertonen vaak overlap (Stowe & Tonkin, 1985; Schäffer 1999). 's Avonds keren de mannetjes stevast naar een vaste roepplaats terug. Van zodra er een paarband wordt gevormd, neemt de roepactiviteit van het mannetje 's nachts sterk af, en roept hij ook geregeld overdag. Zodra het legsel voltallig is (ca. 10 eieren in 10 dagen), verlaat het mannetje het vrouwtje en vestigt zich vervolgens in een nieuw territorium en begint daar opnieuw te roepen. Deze nieuwe territoria liggen soms in de directe omgeving, maar waarnemingen van gezenderde individuen hebben uitgewezen dat veel vogels ook het gebied van het eerste legsel geheel kunnen verlaten. Een voorbeeld: een geringde vogel die op 23 mei 1972 werd gevangen aan de Waal bij Wamel (Nederland) werd op 1 augustus 1972 gevonden in Letland (van den Bergh, 1991).

Het nest bevindt zich vaak binnen 100 m van de roepplaats van het mannetje, met uitschieters naar 200 m. Een voltallig legsel bevat gemiddeld 10 eieren en wordt, gerekend vanaf het laatst gelegde ei, gemiddeld 18 dagen door uitsluitend het vrouwtje bebroed. Gemiddeld wordt een legsel voltooid in 10 dagen (1 ei per dag). Afgezien van nesten die door maaien werden verstoord, bleek in Schotland 93% van de nesten succesvol (Tyler, 1996). Kennelijk is het risico van bv. predatie erg klein. De uitgekomen jongen verlaten direct het nest en worden de eerste week vooral binnen een straal van 200 m rond het nest waargenomen. Dit is ook de periode waarin doorgaans de hoogste mortaliteit onder de kuikens optreedt, zowel door predatie maar vooral door maaiactiviteiten.

In Frankrijk bleek zonder beschermingsmaatregelen 86% van de jongen slachtoffer van de maaimachine te worden (Broyer, 1996), in Schotland 40% (Tyler, 1996). Het grote verschil tussen beide landen kan mogelijk worden verklaard door nevenfactoren als de gebruikte maaimachines en de ontsnappingsmogelijkheden van jongen naar naburige percelen of ongemaaide overhoeken. Na ca. 14 dagen verlaat het vrouwtje de jongen en paart ze met een ander mannetje in een nieuw territorium. Het duurt dan nog ongeveer 21 dagen tot de jongen van het eerste broedsel vliegvlug zijn. Het tweede broedsel kent een vrijwel gelijk verloop, al worden de jongen van het tweede legsel iets langer door het vrouwtje begeleid (15-20 dagen).

De gehele broedcyclus, van aankomst van een roepend mannetje tot het vliegvlug zijn van de jongen, duurt ongeveer 65 dagen voor het eerste broedsel (zie Figuur 1.) Bij twee broedsels gaat het om een periode van ruim 120 dagen. Eind juli beginnen de adulte vogels aan de rui. Doordat zowel alle hand- als armpennen simultaan worden geruid, kunnen volwassen kwartelkoningen in deze

periode twee tot drie weken niet vliegen en zijn ze weinig mobiel (Green et al., 1997a).

Figuur 1: Schematische weergave van de broedperiode voor kwartelkoningen, met zeven voorbeelden van broedsels die starten tussen eind mei en half juli. Hierbij is uitgegaan van 10 dagen voor het completeren van een legsel, een broedduur van 18 dagen, een familieband van vrouwtje en jongen van 14 dagen, en een resterende periode van 20 dagen dat de jongen vliegvlug zijn (naar Green et al., 1997b; Schäffer, 1999). Gezien de roepactiviteit (zie Figuur 2) zijn vooral voorbeeld 3-6 van toepassing op de Nederlandse situatie (Gerritsen et al., 2004).

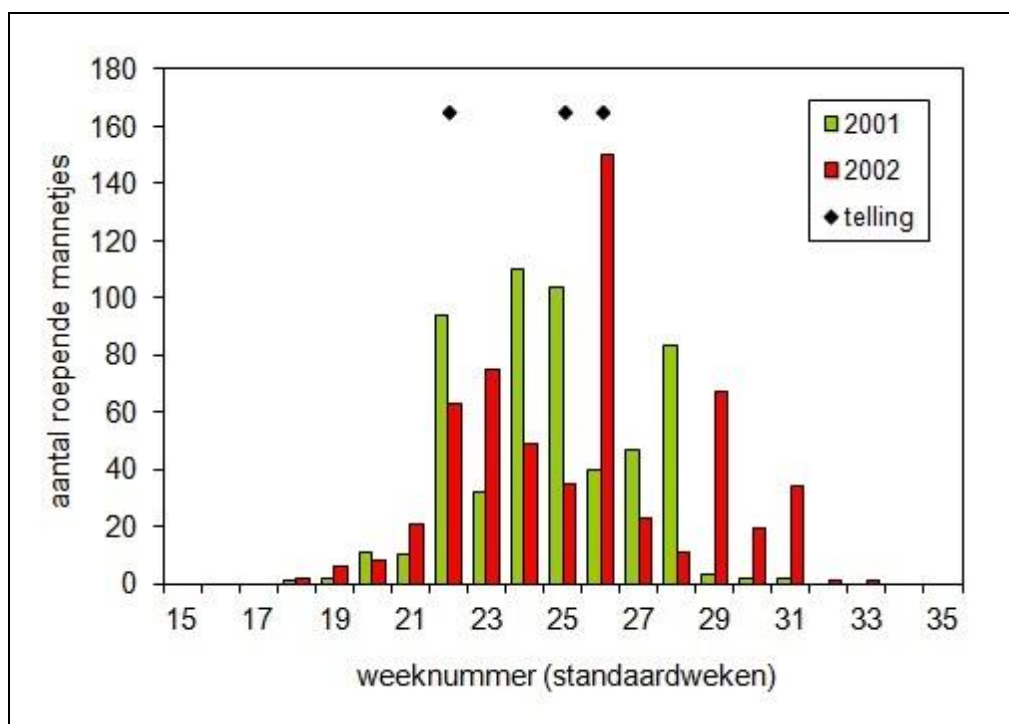
Wegtrek naar Afrika vindt vooral plaats in september (Stowe & Becker, 1992). De weinige beschikbare terugmeldingen van geringde vogels suggereren dat de meeste kwartelkoningen in Oost-Afrika overwinteren en via het Midden-Oosten trekken. Een kleiner deel bereikt Afrika via het Iberisch Schiereiland (Wernham et al., 2002). Kwartelkoningen worden maximaal 6 jaar maar halen deze leeftijd veelal niet. Schots ringonderzoek wijst op een lage jaarlijkse overleving van 19% voor volwassen vogels (Green, 1999). Dat verklaart ook de broedstrategie met het verlaten van de partner om zo snel mogelijk een nieuw broedsels te kunnen starten: alleen dankzij twee succesvolle legsels kan de soort een duurzame populatie opbouwen. Populatieschommelingen worden dan ook in belangrijke mate bepaald door fluctuaties in het jaarlijkse broedsucces.

In Schotland bleek 43% van de als nestjong geringde vogels het volgende jaar terug te keren binnen een straal van 10 km van de geboorteplek (Green, 1999). Vogels die als volwassen individu waren geringd, vertoonden meer dispersie (slechts 10% keerde terug naar een plek binnen 10 km van de vorige broedplaats). Of deze 'terugkeerpercentages' ook van toepassing zijn op 'continentale kwartelkoningen' werd nog niet onderzocht. De vogels in Schotland broeden erg geconcentreerd op een aantal eilanden van de Hebriden. Het aantalsverloop is er bovendien veel minder grillig dan op het Europese continent, waar vrijwel alle lange-termijn trends het karakteristieke patroon van pieken en dalen laten zien en er waarschijnlijk veel uitwisseling is tussen de verschillende

regio's. Helaas zijn er vrijwel geen terugmeldingen van geringde vogels beschikbaar om de mate van uitwisseling te kwantificeren.

Voedselstudies wijzen er op dat diverse insecten, wormen, slakken, loopkevers en spinnen wordt gegeten (Green *et al.*, 1997a; Schäffer, 1999). De vogels zijn daarbij weinig kieskeurig: meestal wordt een afspiegeling van het lokale aanbod aan ongewervelden in het dieet van kwartelkoningen gevonden. Het voedselaanbod wordt daarom niet als sturende factor gezien en is ondergeschikt aan de geschiktheid van de vegetatie in het broedhabitat. Uit een maagonderzoek van 33 Britse kwartelkoningen bleek de maaginhoud voor 82,5% uit dierlijke restanten en voor 17,5% uit plantaardige restanten te bestaan. Insecten scoorden het hoogst (66,5%), gevolgd door regenwormen (7,5%) slakken (5,5%), duizendpoten (1%) en spinnen (0,5%). Het plantaardig voedsel bestaat vooral uit zaden, de groene delen van akkeronkruiden, hooilandsoorten en graangewassen (Glutz von Blotzheim, 1994).

In Nederland focust men reeds geruime tijd op de bescherming van kwartelkoning. Hoewel er zich zowel op populatiegrootte als habitatkeuze verschillen aftekenen tussen de Nederlandse en Vlaamse situatie blijft deze Nederlandse soortkennis bijzonder nuttig voor Vlaanderen. In Nederland is er - afgezien van de roepende mannetjes - relatief weinig gekend over de activiteiten van kwartelkoningen. Nesten worden vrijwel nooit gevonden en waarnemingen van (vrouwjes met) jongen zijn zeer zeldzaam in verhouding tot het aantal waarnemingen van roepende mannetjes. Op grond van informatie verzameld tijdens het kwartelkoningproject in 2001 en 2002 valt het verloop van de roepactiviteit in Nederland goed te reconstrueren (zie Figuur 2). De eerste roepende mannetjes arriveren in de eerste week van mei. Grotere aantallen verschijnen echter pas eind mei en vooral in de eerste helft van juni. In sommige jaren, zoals tijdens de influx in 1998 en in 2002, komen na half juni massaal nieuwe vogels aan (Koffijberg & van Dijk, 2001). Nieuwe vestigingen blijven voorkomen tot in juli, maar na half juli neemt de roepactiviteit snel af (start van de rui), met slechts weinig roepposten in augustus. Hoe lang de vogels daarna nog blijven is minder duidelijk omdat zonder roepende vogels de aanwezigheid van kwartelkoningen nauwelijks is vast te stellen. Zowel in het Nederlandse rivierengebied als in Groningen werden in september kwartelkoningen waargenomen, waardoor in ieder geval in die maand nog vogels aanwezig zijn, wat overeenkomt met de doortrekkpiek rond de Middellandse Zee (Stowe & Becker, 1992).

Figuur 2: Roepactiviteit van kwartelkoningen in Nederland.

Weergegeven is het aantal roepende mannetjes per week in 2001 en 2002 (naar Schoppers & Koffijberg, 2002). De weken waarin een landelijke telling werd georganiseerd, zijn afzonderlijk met een symbool weergegeven. Week 22 is de periode 28 mei- 3 juni; week 26 = 25 juni-1 juli en week 30 = 23-29 juli. De grootste roepactiviteit viel in beide jaren tussen 28 mei en 15 juli (Gerritsen et al., 2004).

Aan de hand van de roepactiviteit werd op grond van literatuurgegevens een inschatting gemaakt van de Nederlandse broedperiode. Figuur 1 geeft zeven voorbeelden van een willekeurige broedcyclus van een kwartelkoning, met startdata tussen half mei en half juli. Indien er wordt vanuit gegaan dat de meeste kwartelkoningen in Nederland in de eerste helft van juni met een legsel starten, dan komen vooral voorbeeld 3 en 4 van figuur 1 in aanmerking. Deze vogels hebben tot en met begin juli een legsel en begeleiden de kuikens tot en met eind juli. Voor vogels die na half juni arriveren in Nederland vinden eileg en broeden plaats van eind juni tot eind juli (voorbeeld 5 en 6). Deze vogels hebben tot half augustus kleine kuikens.

Het is onduidelijk hoeveel kwartelkoningen in Nederland een tweede broedsel produceren. Gemiddeld lijken kwartelkoningen in Nederland twee tot drie weken langer actief dan in andere Europese landen, zodat tweede broedsels goed mogelijk zijn. In Schotland bleken alleen vrouwtjes die uiterlijk half juli de jongen van het eerste broedsel verlieten, nog een tweede legsel te beginnen (Tyler & Green, 1996). In de Nederlandse situatie zou dat betekenen dat alleen de vogels die uiterlijk begin juni met een legsel beginnen nog een kans op een tweede legsel hebben. Deze kunnen dan vanaf begin augustus met kleine kuikens worden aangetroffen. Waarnemingen in Groningen in augustus 2003 bevestigen dat uitkomstdata van kuikens rond 1 augustus geen uitzondering zijn (Koffijberg, ongepubliceerd). De late aankomst in Nederland van een deel van de vogels doet overigens vermoeden dat het waarschijnlijk deels gaat om vogels die elders al een broedpoging hebben ondernomen (en bv. vervolgens zijn uitgemaaid of een overstroomd broedgebied noodgedwongen moesten verlaten),

dan wel om mannetjes die in Nederland hun tweede territorium vestigen. Dat zou dan kunnen betekenen dat een deel van de Nederlandse populatie bestaat uit vogels met alleen een tweede legsel (Koffijberg & van Dijk, 2001). (Bron: Nederlands Beschermingsplan kwartelkoning ; Ministerie van EL&I, 2004)

- Habitattype

Algemeen

In tegenstelling tot andere rallen komen kwartelkoningen voor in minder natte, maar vaak wel vochtige terreinen in halfopen tot open landschappen. Halfopen tot open landschap is wat op basis van de beperkte populaties in West-Europa doorgaans wordt naar voor geschoven als het optimale habitat. In Scandinavië (Berg & Hiron, 2012) en Oost-Europa, waar de soort veel talrijker is, komt ze echter frequent voor in kleinere valleien in beboste landschappen. In een studie in Zweden kwam de meerderheid van de territoria zelfs voor in een zone van 50-150 m van de bosrand (Berg & Hiron 2012).

Het voorkomen is voornamelijk gebonden aan kleibodems en altijd geassocieerd met vegetatie van minimaal 20 cm hoog (Green *et al.*, 1997a; Schäffer, 1999). De bedekking hoeft niet 100% te zijn; veeleer worden vegetatietypen geprefereerd die een zekere afwisseling en structuur hebben. Dichte vegetatie wordt gemeden omdat de vogels zich hierin moeilijk kunnen verplaatsen. Tijdens het broedseizoen verplaatsen kwartelkoningen zich vooral 'te voet' en wordt er zelden gevlogen. Een goede 'doorwandelbaarheid' van het broedhabitat is dus van cruciaal belang. Ameeuw *et al.* (2008) omschrijft voor Vlaanderen een optimale broedplaats als 'onbemeste graslanden met 20% planten van vochtige tot licht moerassige bodem en 80% hoge grassen (hooiland). Vanaf het moment dat het aantal hoge grassen meer dan 80% bedraagt en het terrein bemest wordt, verandert het biotoop al snel in een suboptimaal grasland.'

Door het late broeden is het broedsucces gebonden aan vegetatietypen die laat in het seizoen worden gemaaid of geoogst, of in het geheel geen maaibeheer kennen. Meestal zijn dit hooilanden in rivier- en beekdalen, die door de hoge waterstanden in het voorjaar pas laat in de zomer kunnen worden gemaaid. Dynamische en grootschalige rivierlandschappen vormden waarschijnlijk ook het oorspronkelijke broedhabitat voordat veel gebieden in cultuur werden gebracht (Flade, 1999). In de meeste Europese landen broeden kwartelkoningen tegenwoordig echter in terreinen die jaarlijks worden gemaaid. Op die manier wordt voorkomen dat terreinen geheel dichtgroeien of er zich een dikke strooisellaag op de bodem vormt ('vervilting') die het voortbewegen van de vogel bemoeilijkt en het gebied ongeschikt maakt als broedhabitat. In natuurlijke situaties zullen hoge waterstanden in het winterhalfjaar voor de dynamiek zorgen die een dergelijke vegetatiesuccessie vertraagt.

In Nederland - waar in tegenstelling tot Vlaanderen een grotere populatie aanwezig is en meer onderzoek werd verricht naar de soort - broedt een groot deel van de kwartelkoningen in cultuurland. De meeste kwartelkoningen broeden in graslanden met een late maaidatum. In 1998 ging het hierbij om ongeveer 50% van alle roepplaatsen (Koffijberg & van Dijk, 2001), in 2000-2002 om 39-49% (Schoppers & Koffijberg, 2001; 2002). Meestal ging het om graslanden die in beheer zijn bij natuurbeherende organisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten of een Provinciaal Landschap, of om percelen van landbouwers met een beheersovereenkomst die uitgaat van maaidata vanaf half juni. In het rivierengebied kwam in 2001 en 2002 gemiddeld 32% van de graslandvogels voor in terreinen van een natuurbeheerder en gemiddeld 25% op terreinen van landbouwers. Daarnaast werden relatief veel vogels aangetroffen in graspercelen van grootgrondbezitters of de Dienst Domeinen, die vaak

extensief worden beheerd en laat in het seizoen worden gemaaid. Gangbaar cultuurgrasland wordt geheel gemeden; hier vindt de eerste snede immers plaats voor de meeste kwartelkoningen in Nederland zijn gearriveerd (eind april/begin mei). Deze cultuurgraslanden worden doorgaans ook dermate frequent gemaaid dat ze ook later in het seizoen geen geschikt broedhabitat bieden.

Naast grasland is vooral akkerland een belangrijk habitat, met jaarlijks ongeveer 40% van alle territoria. Het gaat hier echter vrijwel uitsluitend om de grote populatie in het Oldambt in Groningen, met kleinere aantallen (vooral in piekjaren) ook in Noord-Groningen. In 2003 werden ook voor het eerst in Flevoland op grotere schaal kwartelkoningen in akkers vastgesteld. De Groningse vogels broeden bij voorkeur in luzerne, karwij, graszaad en wintertarwe (Koffijberg & Nienhuis, 2003). Wintertarwe (60% van alle roepplaatsen) en luzerne (25%) blijken hierbij de belangrijkste gewassen. In Flevoland werd eveneens een voorkeur voor luzerne vastgesteld. Een kleiner deel van de kwartelkoningen (15-21% in 1998 en 2000-2001) komt voor in natuurontwikkelingsgebieden. Meestal gaat het om terreinen die extensief worden begraaasd door runderen en/of paarden en een afwisselende vegetatiestructuur kennen. Maaien vindt er in de regel niet plaats, zodat afhankelijk van de begrazingsdruk en overstromingsfrequentie in de winter (afvoer van dode vegetatie), dergelijke broedplaatsen niet in alle gevallen langdurig geschikt blijven. Daarnaast is in het rivierengebied een aantal malen vastgesteld dat er soms sprake is van een te hoge begrazingsdruk, waardoor de vegetatie ongeschikt raakt voor kwartelkoningen (Schoppers & Koffijberg, 2001). Vooral tijdens jaren met grote aantallen worden ook in andere terreinen met ruige vegetaties kwartelkoningen waargenomen, zoals op braakliggende bouwterreinen in stedelijke omgeving en jonge bosaanplant. Het gaat hier echter om verwaarloosbare aantallen.

Ook in België worden regelmatig territoria van kwartelkoning vastgesteld in intensief beheerd cultuurland. In Vlaanderen betreft het voornamelijk soortenarme graslanden. Door een hoge maaifrequentie op dergelijke cultuurgraslanden is de kans op een succesvol broedsel er echter bijzonder klein. Dit toont een zekere flexibiliteit van de soort aan naar habitatkeuze, zoals op Europese schaal ook het geval is. De soort is ook in zijn normale natuurlijke habitat in zekere mate tolerant voor habitatvariaties, maar een aantal essentiële knelpunten met vnl. het specifieke risico op uitmaaien zorgen ervoor dat de soort zowel in ogenschijnlijk optimale alsook minder optimale habitats het moeilijk heeft.

In Wallonië werd de soort onder de loep genomen in 1998 door Philippe Ryelandt. In dit onderzoek werd vastgesteld dat meer dan 25% van de territoria gevestigd was in grootschalige akkergebieden. Roepende kwartelkoningen werden respectievelijk waargenomen in tarwe (6 ex.), gerst (5 ex.), erwten (2 ex.), en haver (1 ex.). Meer info: RYELANDT, P.; The Corncrake (*Crex crex*) in Belgium. <http://www.corncrake.net/Download/belgium.pdf>

In functie van het voorkomen van de soort is het instellen van een optimaal beheer belangrijk. We lopen hierbij reeds voorop op de te nemen maatregelen, doch dit is hier zeker relevant.

Een optimaal beheer wordt bekomen wanneer een gebied bij aanvang van het broedseizoen voldoet aan de habitatvereisten van de soort. Hiervoor dient een voldoende oppervlakte aan geschikt habitat beschikbaar te zijn en dienen deze (doorgaans vochtige) hooilanden te worden gevrijwaard van maaien tot 15 juli. Indien er zich op dat moment nog geen kwartelkoningen in het gebied hebben gevestigd, kunnen deze voorbehouden percelen worden gemaaid. Het beheer is dus afgestemd op kwartelkoningen en voorziet in het beheerplan een voldoende

oppervlakte, open, aaneengesloten (in hoofdzaak) onbemeste hooilanden met een gevarieerde structuur van 20% planten van vochtige tot licht moerassige bodem en 80% hoge grassen (hooiland). Vanaf het moment dat het aantal hoge grassen meer dan 80% bedraagt en het terrein bemest wordt, verandert de biotoop al snel in een suboptimaal grasland. In optimaal beheerde gebieden is kwartelkoning een doelsoort, wat zich o.a. uit in harde afspraken omtrent de maaidata. Op termijn moeten dit de echte kerngebieden worden voor de soort in Vlaanderen, waar kwartelkoningen zich jaarlijks vestigen en van waaruit ook kolonisatie van andere geschikte gebieden mogelijk moet worden. Deze bronpopulaties zullen zich in hoofdzaak vestigen in gebieden met een optimaal beheer.

Bij een suboptimaal beheer wordt maximaal rekening gehouden met de soort van zodra ze zich ergens vestigt. Het beheer in suboptimale gebieden voorziet in een voldoende oppervlakte aan geschikt habitat bij aanvang van het broedseizoen, maar met maaidatum voor 15 juli. Indien de soort zich toch in deze gebieden vestigt, wordt via de uitvoering van 'ad hoc'-maatregelen ernaar gestreefd om de gevestigde territoria succesvol te laten broeden (zie hoofdstuk 4.2: actieplan)

Tabel 2: Vegetatietypes volgens de biologische waarderingskaart die als potentieel leefgebied voor kwartelkoning werden opgenomen bij de bepaling van potentiële leefgebieden op basis van ecologische criteria door het INBO en de link met Natura 2000 habitatcodes

Vegetatiegroep	bwk-code	BWK-omschrijving	Natura 2000 of rbb	Geschiktheid	Functionaliteit
GRASLANDEN	hc	vochtig, licht bemest grasland (dotterbloemhooiland, Calthion)	2190, 6410, rbbhc	zeer geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hu	mesofiel hooiland (<i>Arrhenatherion</i>)	6120, 6510, rbbhu	zeer geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hm	vochtig schraalgrasland	6410	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop (in Vlaanderen beperkte opp. aanwezig)
GRASLANDEN	hf	natte ruigte met Moerasspirea (<i>Filipendulion</i>)	6430, rbbhf	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hp*	soortenrijk permanent cultuurgrasland met relictten van halfnatuurlijke graslanden	/	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hpr	weilandcomplex met veel sloten en/of microreliëf	/	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hj	vochtig, licht bemest grasland gedomineerd door russen (<i>Pitrus</i> en <i>Zeeegroene rus</i> ; geen <i>Veldrus</i>)	/	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop
GRASLANDEN	hr	verruigd grasland	/	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop (indien niet te sterk vervilt)
ANDERE KARTERINGSEENHEDEN	ku	ruigte (bv. op voormalig akkerland)	6430	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop (onder bepaalde voorwaarden)
MOERASSEN	mp	duinpanvegetatie van kalkrijke, vochtige milieus	2190	matig geschikt	Potentieel broedbiotoop (in Vlaanderen beperkte opp. aanwezig)
MOERASSEN	mr	rietland en andere <i>Phragmition</i> -vegetaties	6430	matig geschikt	Potentieel onderdeel van geschikt leefgebied
MOERASSEN	mc	grote zeggenvegetatie (<i>Magnocaricion</i>)	/	matig geschikt	Potentieel onderdeel van geschikt leefgebied
MOERASSEN	ms	zuur laagveen	7140	matig geschikt	Potentieel onderdeel van geschikt leefgebied

Opmerking:

1) In een aantal gevallen kunnen vegetaties met een geringe struik- of boomopslag tevens een geschikt leefgebied vormen. Bv. **hub** (mesofiel hooiland **met struik- of**

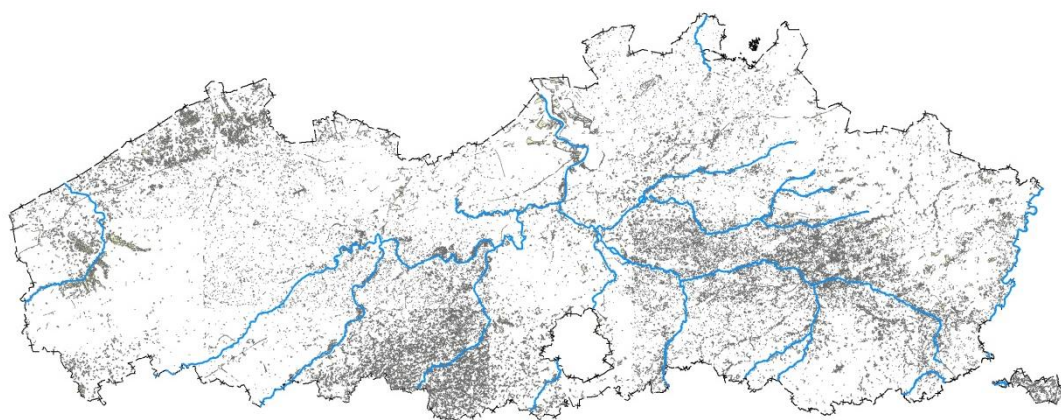
boomlaag)

2) Combinaties van bovenstaande bwk-codes met een * (soortenrijkere varianten) of een ° worden ook meegenomen in dezelfde categorie, ook hfc, hft, hmm en hme, al dan niet met * of ° worden meegenomen

Op basis van bovenstaande BWK-typering kunnen de kansrijke gebieden voor kwartelkoning in Vlaanderen worden afgebakend. Hiervoor wordt de primaire eenheid (hoofdcode) van de recentste biologische waarderingskaart voor Vlaanderen gehanteerd.

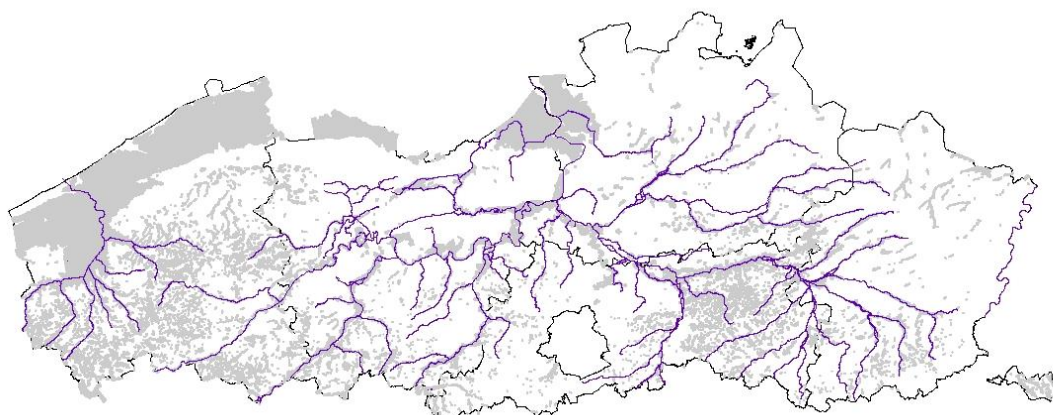
Gezien het voorkomen van de kwartelkoning niet enkel te linken is aan de BWK-typering maar ook aan vochtige bodems en de soort vooral vochtige bodems binnen riviervalleien lijkt te prefereren, wordt ook de drainageklasse en het bodemtype mee in rekening gebracht.

Figuur 3 geeft een overzicht van de BWK zones met potentieel leefgebied voor de soort (tabel 2). Op Vlaams niveau toont deze kaart vooral de zones met de grootste aanwezigheid van (de meer waardevollere) graslanden. Gezien deze BWK types niet noodzakelijk gelinkt zijn aan de vochttoestand in de bodem of het bodemtype, komen ook de drogere zones naar voor, die minder tot niet geschikt zijn voor de kwartelkoning.

Figuur 3: Potentieel geschikt leefgebied voor de kwartelkoning op basis van BWK-codes uit tabel 2

Figuur 4 geeft een overzicht van de potentiële zones vanuit het bodemtype. Hieruit komen enerzijds de poldergebieden naar voor en anderzijds zijn de diverse beek- en riviervalleien hieruit af te leiden.

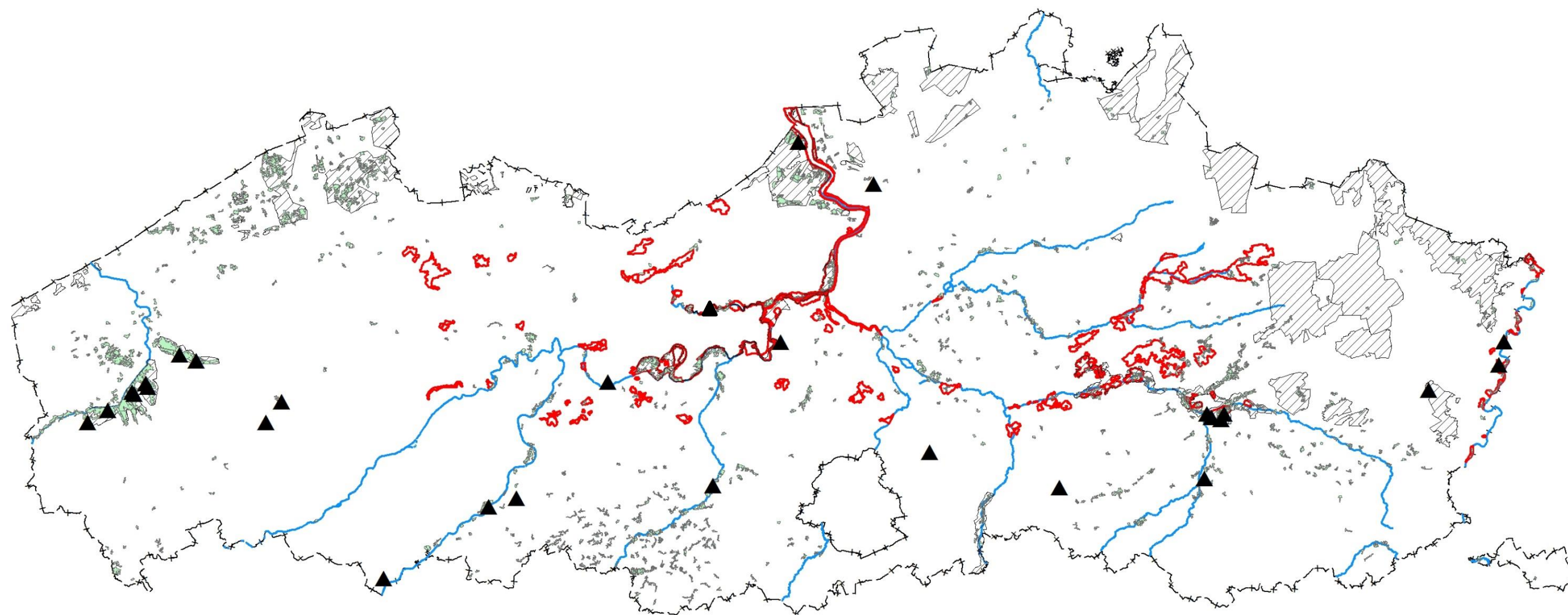

Figuur 4: Vochtige bodemtypes in Vlaanderen

Om gebieden met potentieel geschikt habitat eruit te halen werd door het INBO met een aantal ecologische criteria rekening gehouden. Zo werden gebieden beperkt tot valleigronden (cf. vochtig bodemtype Figuur 4), werden lintvormige gebieden en gebieden kleiner dan 3 ha niet weerhouden en werd rekening gehouden met voldoende afstand tot hoog opgaand groen (cf. voldoende open zicht). Op die manier wordt een kaart bekomen met de grootste potenties voor de kwartelkoning. Het merendeel van de territoria die in het recente verleden vastgesteld werden (met uitzondering van de Kustpolders waar zo goed als geen territoria voorkwamen; wegens nauwelijks geschikt hooilandbeheer) komen voor in deze zones.

Hoewel het vegetatietype, bodemtype en vochtgehalte in deze gebieden in principe gunstig kunnen zijn voor de soort, komt de kwartelkoning er slechts heel beperkt in voor. Rivier- en beekvalleien zijn het meest in trek, wat overeenkomt met de situatie in het buitenland. In Figuur 5 worden ook de Habitat- en Vogelrichtlijngebieden, de voornaamste waterlopen weergegeven en bij benadering de locatie van de kwartelkoningterritoria in 200-2012 weergegeven.

De grootste aaneengesloten gebieden met hoge potenties voor kwartelkoning zijn de kustpolders, de IJzervallei, de Scheldevallei, de Demervallei en omgeving. Verspreid zijn er nog een aantal kleinere maar min of meer aaneengesloten zones verspreid langs de grotere rivieren en beken in Vlaanderen.

Legende

- ▲ Locatie bij benadering van territoria kwartelkoning 2000-2012
- Potentieel leefgebied kwartelkoning
- Grote waterlopen
- Habitatrichtlijngebieden met doelen voor kwartelkoning
- ▨ Vogelrichtlijngebieden

Figuur 5: Leefgebiedpotentiekaart kwartelkoning Vlaanderen

- **Habitatkwaliteit**

Dit staat omschreven in de literatuurbronnen Adriaens & Ameeuw (2008) en Ameeuw et al. (2008)

Gunstig: > [10 – 30] ha geschikt habitat per broedpaar

Ongunstig: < 10 ha geschikt habitat per broedpaar

Tabel 3: Overzicht criteria en indicatoren habitatkwaliteit kwartelkoning

Criterion	Indicator	A-goed	B-voldoende	C-gedegradeerd	Opmerkingen	Referentie
Toestand van de populatie	Populatie-grootte	≥ 30 broedparen per kernpopulatie	20-30 broedparen per kernpopulatie	< 20 broedparen per kernpopulatie		Kalkhoven <i>et al.</i> , 1995; Pouwels <i>et al.</i> , 2002
Habitat-kwaliteit	Landschap	Grote, open gebieden met ononderbroken zicht over meer dan 200 m	Grote, open gebieden met ononderbroken zicht over meer dan 200 m	Te gesloten landschap (zicht < 200 m)		Spanoghe <i>et al.</i> , 2003
Habitat-kwaliteit	Biotoop	Overwegend droge, extensief beheerde, onbemeste bloemrijke graslanden, met relatief hoog gras en deels vochtige bodem, grote delen van grasland niet drassig of geïnundeerd na mei	Overwegend droge, extensief beheerde, onbemeste of licht bemeste bloemrijke graslanden, met relatief hoog gras en deels vochtige bodem, grote delen van grasland niet drassig of geïnundeerd na mei	Sterk bemeste en intensief gebruikte hooilanden en graslanden (omdat vegetatie daarin te dicht is); hooi- en graslanden die al in het voorjaar of vroege zomer gemaaid worden. Graslanden met dichte pollen van Pitrus; hooi- en graslanden met een dichte ma van oud, plantaardig materiaal op de bodem; zeer natte graslanden	De soort is niet echt afhankelijk van vochtige bodem, maar de vegetatie wordt op dergelijke bodems vaak later gemaaid dan op droge bodems, wat het broedsucces bevordert. Soms ook in Luzernevelden of andere landbouwgewassen (bvb. Koolzaad) maar vormen in Vlaanderen een suboptimaal biotoop	Spanoghe <i>et al.</i> , 2003; Birdguides 2006
Habitat-kwaliteit	Vegetatie	Broedplaats met 20% aan planten van vochtige tot	Broedplaats met meer dan 80% aan hoge	< 80 % aan hogere vegetatie per zingend mannetje tijdens	Hogere planten van vochtige bodem zijn van belang in het vroege	Spanoghe <i>et al.</i> , 2003

Criterium	Indicator	A-goed	B-voldoende	C-gedegradeerd	Opmerkingen	Referentie
	structuur	licht moerassige bodem en 80% aan hoge grassen (hooiland) per zingend mannetje tijdens broed-periode	grassen (hooiland)	broedperiode	voorjaar, wanneer de vegetatie van het hooiland mogelijk nog niet hoog genoeg is.	
Habitat-kwaliteit	Vegetatie-hoogte	Gemiddelde vegetatiehoogte = 30 – 60 cm	Gemiddelde vegetatiehoogte = 20 – 30 cm	Gemiddelde vegetatiehoogte < 20 cm		Spanoghe <i>et al.</i> , 2003; Birdguides 2006
Habitat-kwaliteit	Successie/Verbossing	Hooi- en graslanden met weinig of geen bomen of struiken (inclusief opslag)	Hooi- en graslanden met weinig of geen bomen of struiken (inclusief opslag)	Verboste hooi- en graslanden		Birdguides 2006
Habitat-kwaliteit	Oppervlakte	≥ 30 ha geschikt habitat per broedpaar	10 – 30 ha geschikt habitat per broedpaar	< 10 ha geschikt habitat per broedpaar		Best professional judgement; Adriaensen <i>et al.</i> , 2005; Devos <i>et al.</i> , 2006; Kalkhoven <i>et al.</i> , 1995; Keulen <i>et al.</i> , 2007
Habitat-kwaliteit	Beheer	Maaien van vegetatie uitstellen tot na het	Maaien van vegetatie uitstellen tot na het broedseizoen, d.w.z. tot na augustus; enkel	Maaien tijdens het broedseizoen (mei – augustus), vooral aan een snel tempo en van buiten	Kwartelkoning heeft twee broedsels per jaar, eerst tot eind juni, tweede tot eind juli of	Birdguides 2006

Criterium	Indicator	A-goed	B-voldoende	C-gedegradeerd	Opmerkingen	Referentie
		broedseizoen, d.w.z. tot na augustus; geen begrazing	extensieve begrazing	naar binnen toe; intensieve begrazing	begin augustus	

Omtrent de habitateisen kan nog ter verduidelijking vermeld worden dat in dit SBP verder gesproken wordt van 'vochtige graslanden' i.p.v. de hierboven aangehaalde terminologie "overwegend droge graslanden en deels vochtige bodem". Gezien een aandeel aan planten van vochtige of moerassige bodem gewenst is voor de soort, op gebied van vegetatiesamenstelling, is het duidelijk dat het bodemvochtgehalte zeker voldoende hoog dient te zijn en een zekere vochtigheid/ ondiepe grondwaterstand gewenst is. Verder in dit document werd/wordt dan ook de terminologie 'vochtige graslanden' aangehouden.

1.2 ***Functies en waarden van de soort***

Onderstaand volgt een bespreking van functies en waarden van de soort. Het kan hierbij gaan om:

- ecosysteemdiensten van de soort en het culturele, socio-economisch en/of ecologisch belang van een soort voor de mens;
- sleutelfuncties van de soort;
- sleutelfunctie van de soort in het ecosysteem;

De soort levert geen rechtstreekse ecosysteemdiensten. Onrechtstreeks levert de soort wel een belangrijke ecosysteemdienst inzake natuurbeleving (i.e. waarneming van mysterieuze, zeldzame soort). Roepende kwartelkoningen zijn voor heel wat mensen een topervaring op gebied van natuurbeleving.

De kwartelkoning wordt door Wettstein & Szép (2003) als een goede indicatorsoort beschouwd voor biodiversiteit in het algemeen op basis van onderzoek in oostelijk Hongarije. Ze onderzochten 17 natuurlijke graslanden waar kwartelkoning voorkwam op hun algemene biodiversiteit en vergeleken die met nabijgelegen graslanden zonder kwartelkoningen. De locaties met kwartelkoningen waren rijker aan planten-, vlinder- en vogelsoorten. De auteurs beschouwen kwartelkoning als een goede paraplu-soort voor de biodiversiteit van natte graslanden omdat de grote, heterogene gebieden die ze vereisen ook geschikt zijn voor de meeste andere soorten van natte graslanden die in oostelijk Hongarije voorkomen.

Het voorkomen van de kwartelkoning mag dan ook worden beschouwd als een goede indicator voor een kwalitatief en goed ontwikkeld habitat. In zekere mate heeft de soort dan ook een ambassadeurstatus binnen natuurontwikkeling en natuurgebieden.

1.3 ***Verspreiding, populatiegrootte en trends***

1.3.1 ***Situatie in Vlaanderen***

1.3.1.1 **Staat van instandhouding voor de kwartelkoning voor Vlaanderen (tekst overgenomen uit G-IHD Rapport 08/05/2009)**

Regionale staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

- Areaal: zeer ongunstig. Slechts 200 km²; de soort is een erg zeldzame broedvogel in Vlaanderen die jaarlijks nog maar in enkele riviervalleien (IJzer, Demer, Schelde) wordt vastgesteld.
- Populatie: zeer ongunstig. In de periode 2000-2008 werden nooit meer dan 10 zangposten per jaar opgetekend. Dit is te weinig om een duurzame populatie in stand te houden. Er moet al teruggegaan worden naar de jaren 1950 om een duurzame populatie van ca. 80 paren te treffen.

Tabel 4: Criteria voor staat van instandhouding op basis van populatiegrootte

Criterion	Indicator	A- goed	B- voldoende	C- gedegradeerd	Referentie
Toestand van de populatie	Populatiegrootte	≥ 30 broedparen per kernpopulatie	20-30 broedparen per kernpopulatie	< 20 broedparen per kernpopulatie	Kalkhoven <i>et al.</i> , 1995; Pouwels <i>et al.</i> , 2002

- Habitatkwaliteit: zeer ongunstig. Kwartelkoningen broeden in hoge vegetaties met een voorkeur voor laat gemaaide en kruidenrijke hooilanden in rivier- en beekvalleien. In natte voorjaren, wanneer graslanden lange tijd niet kunnen worden bewerkt, kunnen lokaal en tijdelijk hoge concentraties aan zangposten worden vastgesteld. Enkel in beschermde natuurgebieden hebben eventuele broedparen enige kans om jongen groot te brengen. In landbouwgebied lukt dat meestal niet omdat graslanden te vroeg/te vaak gemaaid worden. Voor de soort grootschalige, geschikte en tevens beschermde gebieden zijn erg zeldzaam in Vlaanderen.
- Toekomstperspectieven: zeer ongunstig. In de Vlaamse landbouw is er globaal een trend naar intensivering van graslanden ten koste van de oppervlakte extensieve graslanden.

1.3.1.2 Historische verspreiding en aantallen (bron: Devos K. in Vermeersch *et al.*, 2004)

In de eerste helft van de 20ste eeuw was de kwartelkoning in een aantal Vlaamse regio's nog een algemene broedvogel, zoals blijkt uit fragmentarische gegevens uit die periode. Zo wordt in 1929 melding gemaakt van ongeveer 200 broedparen in de Dender- en Scheldevallei tussen Gent en Dendermonde (De Maerschallck 1948, 1963). Op dat ogenblik waren in andere gebieden al de eerste tekenen van een populatiedaling merkbaar, maar in de belangrijkste bolwerken voltrok de grootste afname zich kort na de Tweede Wereldoorlog.

In de jaren '60 was de kwartelkoning al een zeldzame broedvogel geworden in Vlaanderen. Lippens & Wille (1972) raamden het totale broedbestand op hooguit een 15-tal paar. In de periode 1973-1977 was er nog slechts één vast bezette broedplaats te Deinze en werd de roep in een viertal andere gebieden tijdelijk gehoord. De soort evolueerde daarmee naar een niet- jaarlijkse broedvogel. Kwartelkoningen zijn evenwel gekend omwille van de grote populatieschommelingen en ook in Vlaanderen doken er in bepaalde jaren onverwachte maar altijd zeer tijdelijke vestigingen op. In 1984 en 1985 werden in het Schulensbroek respectievelijk 23 (!) en twee roepende exemplaren geteld (Berghmans *et al.*, 1985). In de Maasuiterswaarden te Kessenich vestigden zich in 1994 en 1995 respectievelijk drie en twee territoriale mannetjes (Kurstjens, 1994).

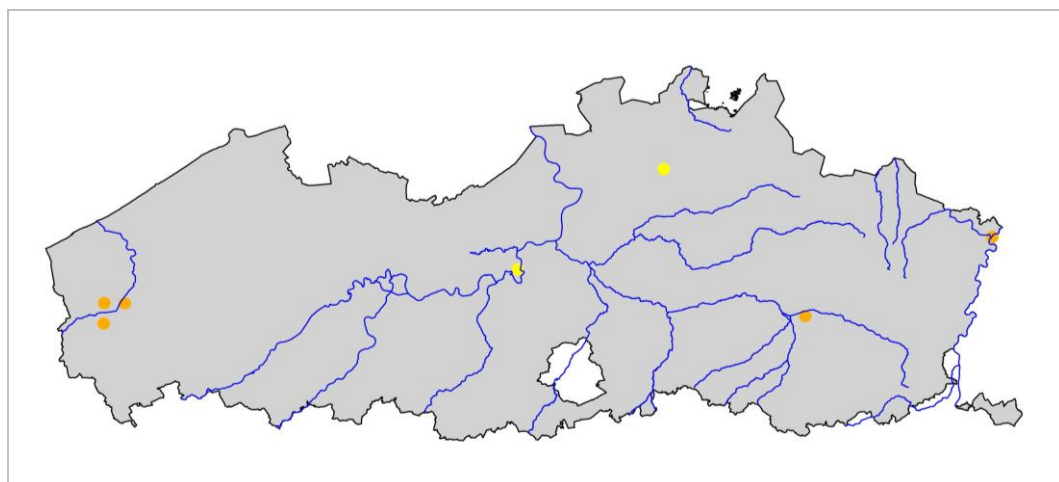
1.3.1.3 Recente verspreiding en aantallen

Atlasperiode (2000-2002) (bron: Devos in Vermeersch *et al.*, 2004)

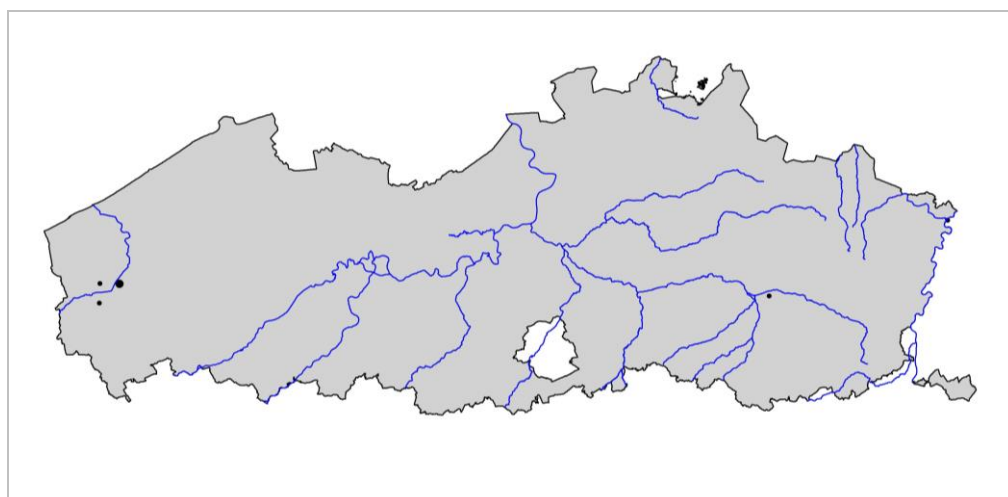
In Vlaanderen werd de kwartelkoning in de loop van de atlasperiode (2000-2002) vastgesteld in zeven atlashokken. De mogelijke broedgevallen berusten op eenmalige waarnemingen en betreffen wellicht doortrekkers. Er werden in alle atlasjaren territoria van kwartelkoning vastgesteld. In 2000 doken eind mei en begin juni vier tot vijf roepende mannetjes op in de IJzerbroeken te Woumen.

Drie nieuwe territoria in de broeken te Merkem in de eerste helft van juli hadden zo goed als zeker betrekking op dezelfde mannetjes (oude en nieuwe territoria in vogelvlucht ongeveer 700 meter van elkaar verwijderd). De soort verscheen opnieuw in de IJzervallei in 2002 met dit keer drie territoria te Reninge. In beide jaren vormden de roepende vogels duidelijke clusters en werd hun aanwezigheid gedurende meerdere weken vastgesteld. Buiten de IJzervallei waren er alleen nog vestigingen in Limburg. In 2001 werden er resp. één en twee roepposten opgetekend in het Schulensbroek (Demervallei) en in de Kollegreend te Kessenich (Maasvallei). Dit laatste gebied was ook in 2002 bezet. Net na de atlasperiode, in 2003, werden twee roepposten opgetekend in het Schulensbroek) en één in de Handzamevallei nabij Esen. In bijna alle bovenvermelde gevallen werden in overleg met de landbouwers maatregelen genomen om de maaidatum uit te stellen, maar of dit geleid heeft tot een positief broedresultaat is niet geweten, behalve voor de Handzamevallei waar pulli werden waargenomen.

Het totale aantal vastgestelde territoria in Vlaanderen gedurende de atlasperiode bedroeg vier à vijf in 2000, drie in 2001 en vier in 2002. In 2003 ging het om minstens drie territoria. Het is niet uitgesloten dat hier en daar een territorium over het hoofd is gezien omdat niet in alle potentieel geschikte gebieden nachtbezoeken werden uitgevoerd. Anderzijds is bij de soort ook de kans op dubbeltellingen reëel. Er zijn immers vaak twee legsels per jaar waarbij zowel mannetje als vrouwtje van territorium en van partner wisselen (Devos K. *et al.*, 2004).

● Mogelijk ● Waarschijnlijk ● Zeker

Figuur 6: Broedzekerheid en broedaantallen atlasperiode (2000-2002)

Algemene data-mining recente waarnemingen (2000-2012)

Naast de 'oudere' broedvogelatlas werd uitgebreid gezocht naar alle mogelijke, al dan niet reeds gecentraliseerde waarnemingsdata omtrent de kwartelkoning. Diverse bronnen werden hiervoor geconsulteerd. Onderstaand wordt een overzicht gegeven van de gehanteerde bronnen. Hieruit kon een overzicht gehaald worden van de recente territoria.

In mei 2008 werd www.waarnemingen.be opgestart. Dit is een online invoersite waarop waarnemingen van alle taxonomische groepen als een exacte puntlocatie of een gebiedswaarneming kunnen worden ingevoerd. Sinds de opstart van deze gebruiksvriendelijke invoermodule werden op de invoersite bijna 8.000.000 waarnemingen ingevoerd door meer dan 14.000 waarnemers waardoor dit op zeer korte tijd de meest volledige en actuele dataset voor heel wat taxonomische groepen is geworden.

Ook al werd www.waarnemingen.be pas gelanceerd in 2008, toch worden door heel wat gebruikers ook oudere waarnemingen ingevoerd. Een datadump van alle ingevoerde waarnemingen van kwartelkoning uit de periode 2000-2012 leverde 295 records op. Op basis van deze uitgebreide dataset werd voor elk jaar het aantal territoria bepaald. Hiervoor werden de meest recente SOVON-interpretatiecriteria aangewend waarbij elke zangpost tussen 20 mei en 31 juli leidt tot een territorium (van Dijck & Boele, 2011). Indien op basis van de ingevoerde data niet tot een eenduidige beslissing kon worden gekomen, werden doorgaans de waarnemers rechtstreeks bevraagd om meer informatie te verstrekken. Deze oefening leverde 58 territoria op. Van 57 territoria werd een exacte plaatsbepaling ingevoerd. Alle territoria waarvan een precieze locatie beschikbaar is uit de periode 2006-2012 worden per jaar weergegeven in de Figuren 7 t.e.m 13. Figuur 14 toont een overzichtskaart van alle territoria uit de periode 2000-2012.

Voor de periode voorafgaand aan de lancering van www.waarnemingen.be werden ook andere bronnen geraadpleegd. De meeste informatie kon worden bekomen door het gericht bevragen van gebiedsexperten. Koen Devos leverde territoria aan uit de IJzer- en Handzamevallei (n=24) en Koen Leysen bezorgde informatie over territoria uit het Schulensbroek (n=7). Elk van deze territoria werd ook als puntlocatie ingevoerd in www.waarnemingen.be. Doordat bij lokale broedvogelkarteringen soms andere interpretatiecriteria werden/worden gehanteerd dan die van van Dijck & Boele (2011) of doordat in www.waarnemingen.be in een aantal gevallen meer info beschikbaar was dan bij de lokale databasebeheerders, komt het aantal weerhouden territoria dat door de lokale bronnen werd aangeleverd niet altijd 100% overeen met het aantal territoria dat staat vermeld in Tabel 5.

Ook alle seizoenoverzichten uit Natuur.oriolus tussen 2000-2012 werden nagekeken en voor dezelfde periode werd de volledige dataset van de Belgische Vogellijn gecontroleerd. De relevante publicaties van het project Bijzondere BroedVogels (BBV) werden gecontroleerd (Vermeersch *et al.*, 2006; Vermeersch & Anselin, 2009) en aangevuld met de gegevens uit de Atlas van de Vlaamse broedvogels (Devos, 2004). Jan Gabriëls bezorgde een volledige overzicht voor de provincie Limburg.

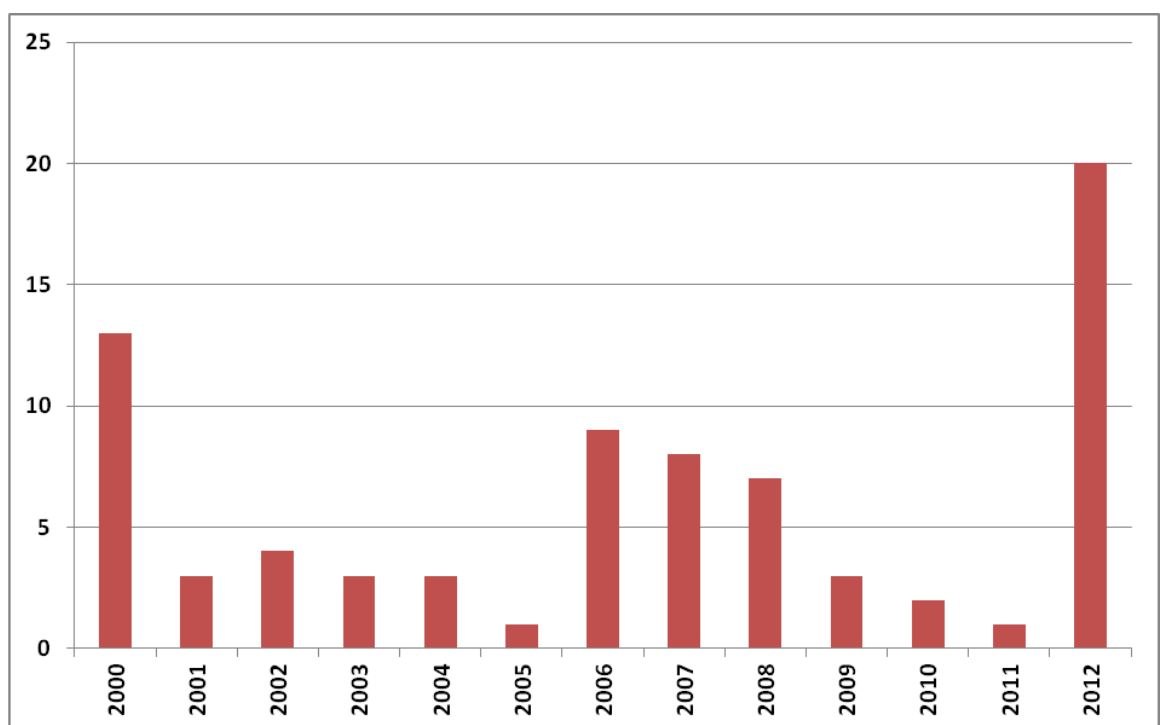
Al kan niet worden uitgesloten dat na dit uitgebreid bronnenonderzoek, getoetst aan de meest recente inzichten, nog enkele territoria door de mazen van het net zijn geglipt, toch is onderstaand overzicht vermoedelijk het meest volledige overzicht dat voor deze soort beschikbaar is in Vlaanderen en vormt dit dan ook een voldoende volledige dataset om verdere analyses op te baseren.

Tabel 5 toont alle weerhouden territoria van kwartelkoning uit de periode 2000-2012. In de kolom AANTAL wordt voor elk jaar het totaal aantal territoria opgegeven; de kolom PUNTLOCATIE geeft aan van hoeveel territoria ook exacte puntlocaties beschikbaar zijn in www.waarnemingen.be. Voor elk jaar wordt in de kolom TOELICHTING meer informatie gegeven over elk van de weerhouden territoria. Van de gecursiveerde plaatsnamen waren op het moment dat de dataset werd afgesloten (07/02/2013) geen puntlocaties beschikbaar in www.waarnemingen.be. Het spreekt voor zich dat de weerhouden aantallen enkel betrekking hebben op die waarnemingen/territoria die door (een uitgebreid netwerk aan) waarnemers werden opgemerkt. Het totale aantal territoria ligt quasi zeker hoger: de kans dat elk jaar 100% van de aanwezige territoria daadwerkelijk wordt ontdekt, is klein al mag worden aangenomen dat bij dergelijke 'high profile'-soorten het aantal gemiste territoria toch eerder beperkt zal zijn.

Tabel 5: Territoria kwartelkoning in de periode 2000-2012; #: aantal territoria per jaar; •: aantal territoria waarvan een exacte puntlocatie beschikbaar is; toelichting: opsomming van gebieden waar territoria werden vastgesteld

JAAR	#	•	TOELICHTING
2000	13	7	Rhillebroeken Woumen (5), Kalkense Meersen (1), Westmalle (2), Oud Stort Emblem (1), Viersels Gebroekt Viersel (1), Kollegreend Kessenich (3)
2001	3	1	Schulensbroek Schulen (1), Kollegreend Kessenich (2)
2002	4	3	Westbroek Reninge (3), Kollegreend Kessenich (1)
2003	3	3	Handzamevallei Esen (1), Schulensbroek Schulen (2)
2004	3	1	Nieuwkapelle (1), Kieldrecht (1), Molenvijver Averbode (1)
2005	1	0	Reigersweiden Uitkerkse Polder Uitkerke (1)
2006	9	8	Weiden Spiere-Helkijn (1), Rhillebroeken Woumen (6), Betserbroek Geetbets (1), Molenvijver Averbode (1)
2007	8	6	Veldbosstraat Roeselare (1), Langemeersen Petegem (2), Durmemeersen Zele (1), Overmere (1) Schulensbroek Schulen (1), Kollegreend Kessenich (1), Groeven Mechelse Heide Maasmechelen (1)
2008	7	6	Gits-Hooglede (1), Wetteren (1), Koebos Lubbeek (1), Schulensbroek Schulen (3), Lobos Zelem (1)
2009	3	2	West-Vleteren (1), Schulensbroek Schulen (1), Koersel (1)
2010	2	2	Doelpolder Noord Doel (1), Schulensbroek Schulen (1)
2011	1	1	Heikant Bornem (1)
2012	20	19	Handzamebroeken Kortemark (1), Merkembroeken Merkem (4), Rhillebroeken Woumen (5), Nieuwpoort (1), Bos 't Ename Oudenaarde (1), Dommellingen Liederkerke (1), Dorenveld Steenokkerzeel (1), Bospolder Ekeren (1), Schulensbroek (1), Bichterweerd Rotem (2), Kerkweweerd Negenoord (1), Maasmechelen (1)
TOT	77	58	

Figuur 7 illustreert duidelijk dat de soort in Vlaanderen een zeer zeldzame broedvogel is maar vooral dat het aantal territoria van jaar tot jaar sterk fluctueert met bv. één territorium in 2005 vs. 20 territoria in 2012. Hierbij moet worden beklemtoond dat het gaat om territoria, dus om het aantal roepende mannetjes dat per jaar werd vastgesteld tussen 20 mei en 31 juli. Een aantal van deze territoria heeft betrekking op kwartelkoningen die in die periode slechts één keer werden gehoord. Het aantal werkelijke broedpogingen ligt ongetwijfeld lager dan het aantal vastgestelde territoria: niet elk roepend mannetje slaagt er immers in om ook een vrouwtje te lokken. Lukt dit toch, wordt er gepaard en tot nestbouw en eileg overgegaan, dan nog is dit geen garantie op een geslaagd broedgeval (veel nesten worden wegens een kwartelkoningonvriendelijk maaibeheer immers uitgemaaid). De aantallen in Tabel 5 en Figuur 7 slaan dus enkel op (al dan niet tijdelijke) territoria, niet op (al dan niet geslaagde) broedgevallen.

Figuur 7 : Aantal territoria van kwartelkoning in de periode 2000-2012

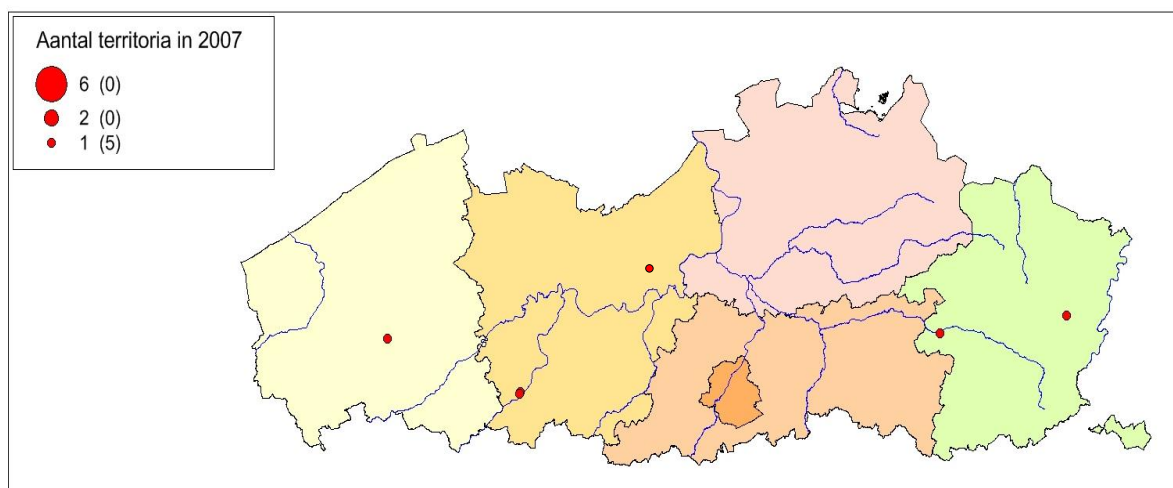
De situatie in de periode 2000-2012 bevestigt de trend van de voorbije 30 jaar: de soort haalt in Vlaanderen al lang geen regionale gunstige staat van instandhouding meer. Het aantal vastgestelde territoria is gemiddeld op jaarbasis zo laag dat hieruit nooit voldoende zal kunnen worden gerekruteerd om een eigen, duurzame populatie te kunnen opbouwen. De 'betere' jaren zijn momenteel dan ook zonder enige twijfel volledig te wijten aan toevallige en tijdelijke immigratie. In 2006 werd een internationaal beschermingsplan voor de kwartelkoning opgesteld (Koffijberg & Schaffer, 2006). Ook Vlaanderen moet de nodige inspanningen leveren maar het huidige plaatje maakt duidelijk dat het succes van een soortenbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning in Vlaanderen nog voor een aanzienlijke periode mee afhankelijk zal zijn van de inspanningen die voor de soort in de rest van Europa zullen worden uitgevoerd.

Een fluctuerende populatiegrootte is een bekend fenomeen bij de kwartelkoning in West-Europa.

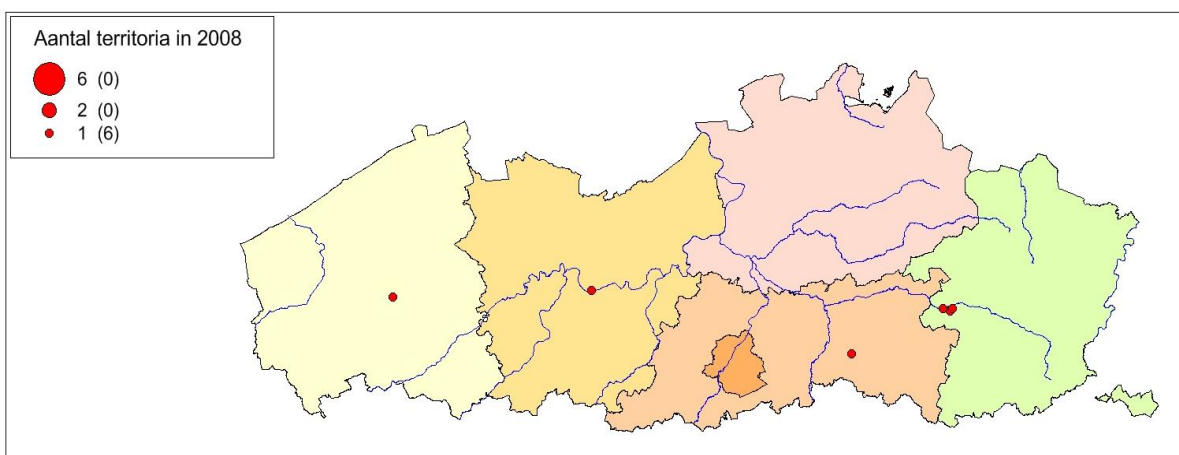
- In Nederland, waar de soort minder zeldzaam is dan in Vlaanderen, worden opmerkelijke schommelingen vastgesteld. Zie Figuur 23 (Koffijberg & Schoppers, 2009).

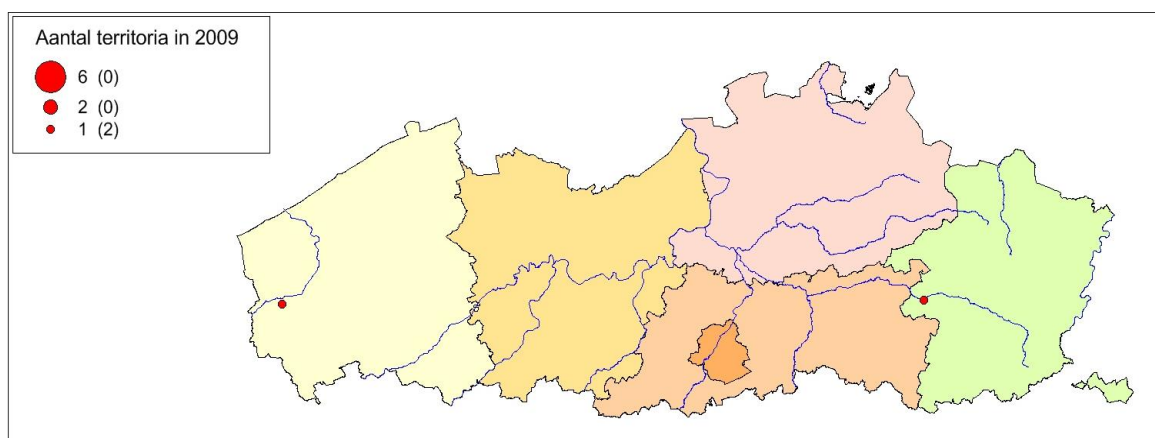
Pagina 36 van 171

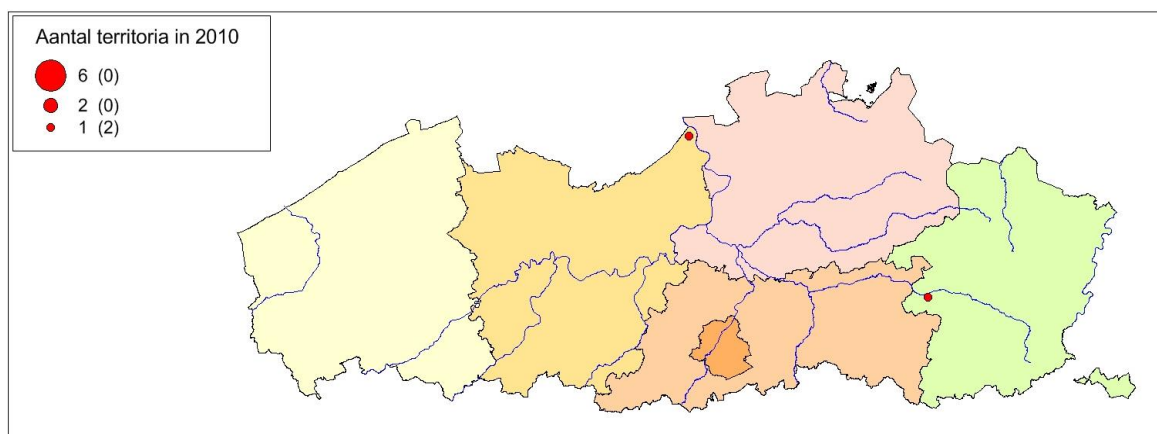
Figuur 10: Situering van kwartelkoningterritoria in 2007 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be en vzw Durme)

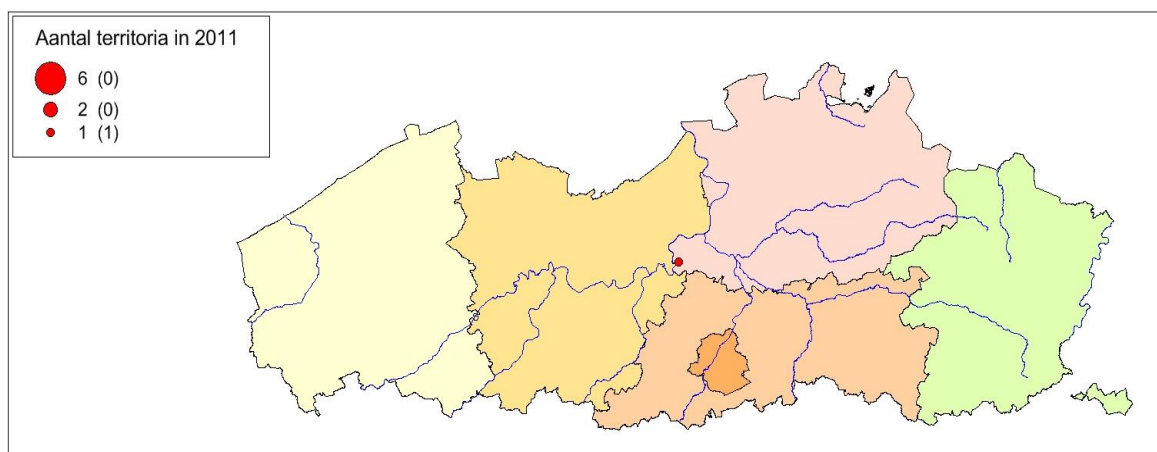
Figuur 11: Situering van kwartelkoningterritoria in 2008 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)

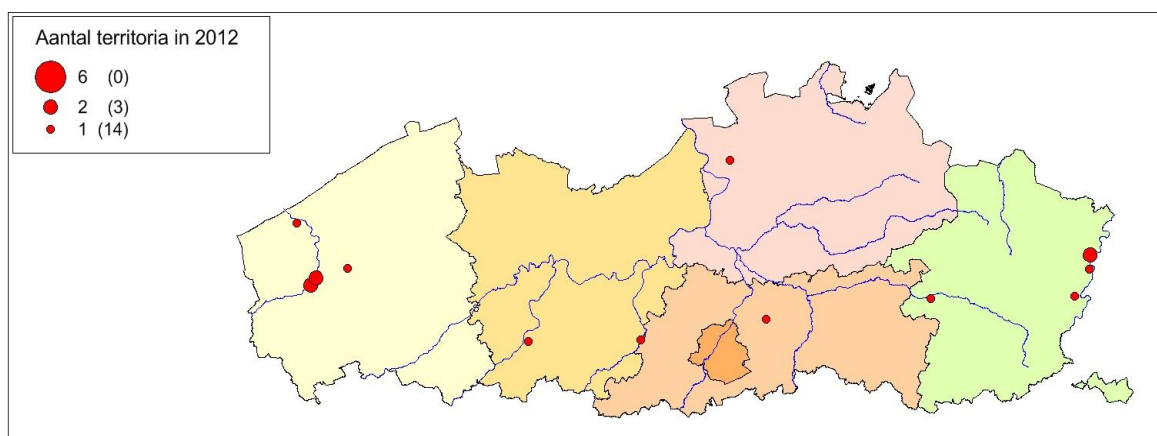
Figuur 12: Situering van kwartelkoningterritoria in 2009 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)

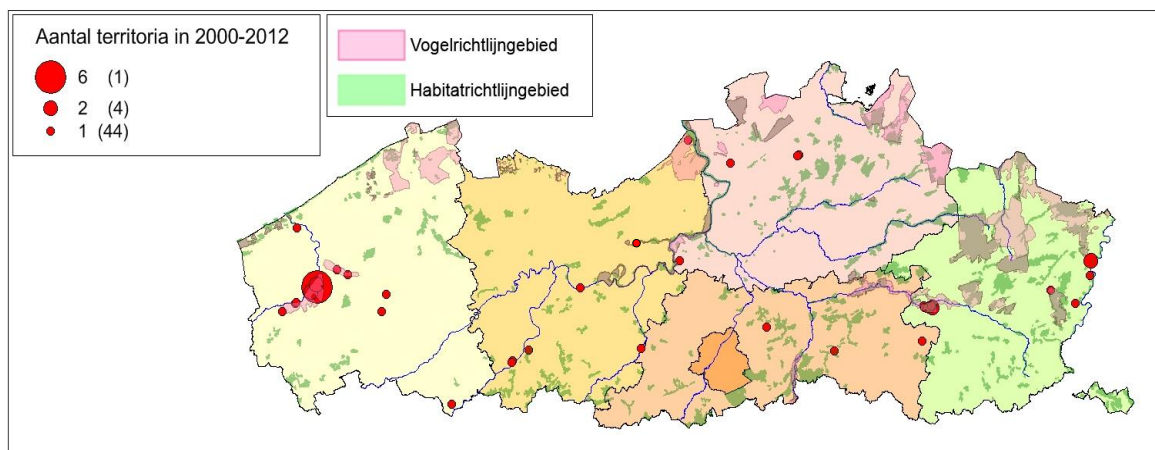
Figuur 13: Situering van kwartelkoningterritoria in 2010 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)

Figuur 14: Situering van kwartelkoningterritoria in 2011 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)

Figuur 15: Situering van kwartelkoningterritoria in 2012 op basis van exacte puntlocaties (bron: www.waarnemingen.be)

Figuur 16: Situering van kwartelkoningterritoria in de periode 2000-2012 op basis van exacte puntlocaties. Op deze kaart werden ook alle Habitat- en Vogelrichtlijngebieden weergegeven. (bron: www.waarnemingen.be en vzw Durme).

1.3.2 *Situatie in Wallonië*¹

1.3.2.1 **Verspreiding**

Het verspreidingsgebied van de Kwartelkoning in Wallonië is erg verbrokken. De soort komt vooral voor in de Fagne-Famenne, in hoofdzaak in de directe omgeving van natuurgebieden die speciaal voor de soort werden ingericht. Tijdens gerichte inventarisaties worden regelmatig ook Kwartelkoningen gevonden op landbouwplateaus zoals die van Thudinie. Ook in open gebieden op een grotere hoogte (zoals in de Hoge Venen) komt de soort voor. Hoe het ook zij: in de meeste gebieden is de aanwezigheid van de soort eerder onvoorspelbaar.

Het gaat steeds om roepende mannetjes. In de atlasperiode 2002-2007 werden 37 territoria in kaart gebracht, variërend tussen de 1 en de 12 territoria per jaar. Er traden geen piekjaren op, wel integendeel. In 2004 en 2005 waren er nauwelijks territoria (resp. 1 en 3) en ook in de andere jaren ging het om eerder bescheiden aantallen (10 in 2003, 12 in 2006 en tenminste 9 in 2007). Er was nergens sprake van clustervorming. Door de sterke jaarlijkse schommelingen en het feit dat het om een moeilijk opspoorbare soort gaat die vooral tijdens schemerduister en 's nachts moet worden geïnventariseerd, zal vermoedelijk wel een aantal territoria over het hoofd zijn gezien. Voor de atlasperiode wordt het totaal aantal territoria voor Wallonië dan ook geschat op 20 à 100.

1.3.2.2 **Habitat**

In Wallonië komt de soort vooral voor in vochtige hooilanden, graangewassen, erwtenvelden en andere, minder belangrijke habitats als braakgronden, kaalkap, jonge aanplant van naalddhout, extensief beheerde weides of weides die niet langer worden beheerd (zoals in het militair kamp van Marche-en-Famenne). De geprefereerde habitats worden gekenmerkt door een voldoende hoge dekkingsgraad aan kruiden (min. 30 cm hoog) die echter niet volledig gesloten

¹ Naar Ryelandt P. Rôle des genêts in Atlas des oiseaux nicheurs de Wallonie 2001-2007

mag zijn aangezien de Kwartelkoningen zich vlot doorheen de vegetatie moet kunnen verplaatsen.

1.3.2.3 Evolutie

Rond 1900 was Kwartelkoning een vrij algemene soort o.a. in het Land van Herve. Daarna nam het aantal territoria snel af. In 1930 was de soort nog algemeen in de omgeving van Nassogne. Tussen 1940 en 1966 waren er nog enkele territoria, o.a. in de Lorraine, Polleur, Thudinie, Fagne. In de jaren '60 kwam de soort voor in Baillonville, op de plaats waar nu het militair kamp van Marche-en-Famenne ligt. De totale Waalse populatie werd toen geschat op 11. Tussen 1973 en 1977 werden er slechts zes zangposten vastgesteld. Deze lage aantallen kunnen mogelijk worden verklaard door de meeste veldornithologen niet wisten dat de soort vooral 's nachts kon worden opgespoord. Door het uitblijven van nachtelijke inventarisaties werd het aantal zangposten vermoedelijk aanzienlijk onderschat. In de daaropvolgende jaren varieerden de aantallen sterk. Vooral in natte voorjaren konden de aantallen sterk op met bv. 53 zangposten in 1992 en 61 in 1998. Vooral in de Fagne en de Famenne werden regelmatig meerdere territoria vastgesteld.

De dalende trend in Wallonië (en bij uitbreiding in de rest van West-Europa) werd o.a. veroorzaakt doordat natte hooilanden werden gedraineerd, braaklegging in onbruik raakte, hooilanden werden gescheurd, de opkomst van de intensieve veehouderij, vroegere en meerdere maaibeurten, mechanisering van de landbouw, het gebruik van pesticiden, ...

In de jaren '80 en '90 kon door intensief onderzoek worden aangetoond dat een aantal kleine populaties eerder stabiel bleven met o.a. een 13-tal zingende mannetjes in Fagne-Famenne (jaarlijks tussen 1983 en 1998) en regelmatig aanwezigheid in de omgeving van Thudinie.

Met de aantallen die werden bekomen tijdens de laatste atlasperiode (2001-2007) lijkt het erop dat de Waalse populatie Kwartelkoningen is toegenomen t.o.v. de vorige atlasperiode (1973-1977). Ongetwijfeld worden de recente schattingen positief beïnvloed doordat er beter en gericht naar de soort werd gezocht maar het lijkt erop alsof ook het aanbod aan potentieel geschikte leefgebieden is toegenomen. In Wallonië en de rest van Europa bieden Life-projecten, het Natura 2000-netwerk en agro-milieumaatregelen nieuwe kansen. Sinds 1994 vestigen zich regelmatig Kwartelkoningen in gebieden die speciaal (o.a. door Natagora) voor de soort worden beheerd. Bij zingende mannetjes in het landbouwgebied werd vaak door de bevoegde overheden onderhandeld met de landbouwer om de maaibeurt uit te stellen. Ook aangepaste maaitechnieken (van binnen naar buiten maaien, behoud van vluchtstroken aan de randen van het perceel) hebben ervoor gezorgd dat een aantal exemplaren niet werden stuk gemaaid. Het moge duidelijk zijn dat bij een gericht gebruik van agro-milieumaatregelen op de duizenden hectaren die hiervoor in aanmerking komen, grote kansen zouden kunnen worden gecreëerd voor de Kwartelkoning. Maaien na het broedseizoen en de ruiperiode blijft hierbij van primordiaal belang.

Omdat de weersomstandigheden vaak in aanzienlijke mate bepalen of een broedgebied geschikt is of niet, is het moeilijk om te voorspellen hoe het de soort in Wallonië in de toekomst zal vergaan. De Waalse populatie hangt in hoge mate af van de populaties in de rest van Europa. Het is dan ook niet onmogelijk dat de Life-Nature projecten die in gans Europa worden uitgevoerd voorsnog niet de verwachte resultaten zullen opleveren. Het behoud en optimaal beheer van gebieden waar de soort regelmatig naar terugkeert is dan ook cruciaal voor het voortbestaan van de soort in Wallonië.

1.3.3 *Situatie op Europese schaal*

In de loop van de 20ste eeuw is de kwartelkoning in heel Europa sterk afgenomen (Green *et al.*, 1997a). Leefgebiedverlies en vooral intensivering van de landbouw hebben de populatie sterk onder druk gezet en op veel plaatsen voor het verdwijnen van de kwartelkoning gezorgd. In Groot-Brittannië bleek inkrimping van het broedareaal sterk gecorreleerd met regionale verschillen in het in onbruik geraken van de zeis en de introductie van een door paarden voortbewogen maaibalk (Norris in Green *et al.*, 1997a). Op die manier kon een groot areaal aan grasland sneller en in veel kortere tijd worden gemaaid, wat de overlevingskansen voor legsels en kleine jongen aanzienlijk verkleinde.

Voortschrijdende mechanisatie heeft de overlevingskansen voor kwartelkoningen steeds verder gereduceerd. In de huidige landbouwpraktijk wordt grasland in grote aaneengesloten gebieden vrijwel synchroon gemaaid, ook als er een gebruiksovereenkomst met een late maaidatum is afgesloten.

Vroege en synchrone maaidata worden als de belangrijkste oorzaak beschouwd voor de afname van de kwartelkoning (Green *et al.*, 1997a). Steeds vroegere maaidata hebben er bovendien voor gezorgd dat kwartelkoningen bij aankomst uit Afrika tegenwoordig in grote delen van hun broedareaal nauwelijks nog geschikt broedhabitat aantreffen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat grote populaties kwartelkoningen vooral in die landen voorkomen waar de landbouw nog minder intensief is en waar nog grootschalige natuurlijke rivier- en beekdalen voorkomen (grote delen van Oost-Europa en West-Siberië). Vooral voormalige Oostbloklanden kennen in veel gevallen nog florerende populaties met alleen al in Rusland naar schatting meer dan één miljoen roepende mannetjes (Mischenko & Sukhanova, 1999). Echter, ook in die landen staat de populatie onder druk omdat veel terreinen die na de ineenstorting van de collectieve landbouw braak zijn gelegd en geschikt broedhabitat boden, gaandeweg verbossen, terwijl de overblijvende agrarische bedrijfsvoering moderniseert (Schäffer & Green, 2001). In West-Europese landen is al meer dan 50 jaar sprake van een sterke afname. Kenmerkend voor de kwartelkoning zijn echter de sterke fluctuaties die van jaar tot jaar optreden. Alleen de populatie in Groot-Brittannië lijkt een uitzondering op deze regel. De populatie daar vertoont een veel meer geleidelijke afname, en neemt sinds de invoering van een uitgebreid pakket aan beschermingsmaatregelen geleidelijk aan weer toe (Stowe & Green, 1997).

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de recentste inschattingen per land in West- en Centraal-Europa:

Tabel 6: Broedpopulatie kwartelkoning West- en Centraal- Europa (m.u.v. België/Nederland)

Land	Broedpopulatie	Jaar
Oostenrijk	150-400	1998-2002
Wit-Rusland	25.000-60.000	1997-2002
Bosnië-Herzegovina	(0-250)	1990-2000
Bulgarije	4.000-8.000	1996-1997
Kroatië	1.000-1.500	2002
Tsjechië	1.500-1.700	2000
Denemarken	(50-250)	1998-2001
Estland	15.000-25.000	1998

Land	Broedpopulatie	Jaar
Finland	2.000-8.000	1998-2002
Frankrijk	551-599	2002
Duitsland	2.000-3.100	1995-1999
Hongarije	500-1.200	1998-2002
Ierland	139-157	1998-2002
Italië	200-450	2003
Letland	26.000-38.000	1995-2003
Litouwen	25.000-30.000	1999-2001
Luxemburg	0-5	2000-2002
Polen	30.000-45.000	1997-1998
Roemenië	44.000-60.000	1990-2002
Servië	800-1.400	1995-2002
Slowakije	1.400-1.700	1980-1999
Slovenië	500-600	1992-1999
Zweden	150-200	1999-2000
Zwitserland	10-50	1998-2002
Verenigde Koninkrijk	589	1998

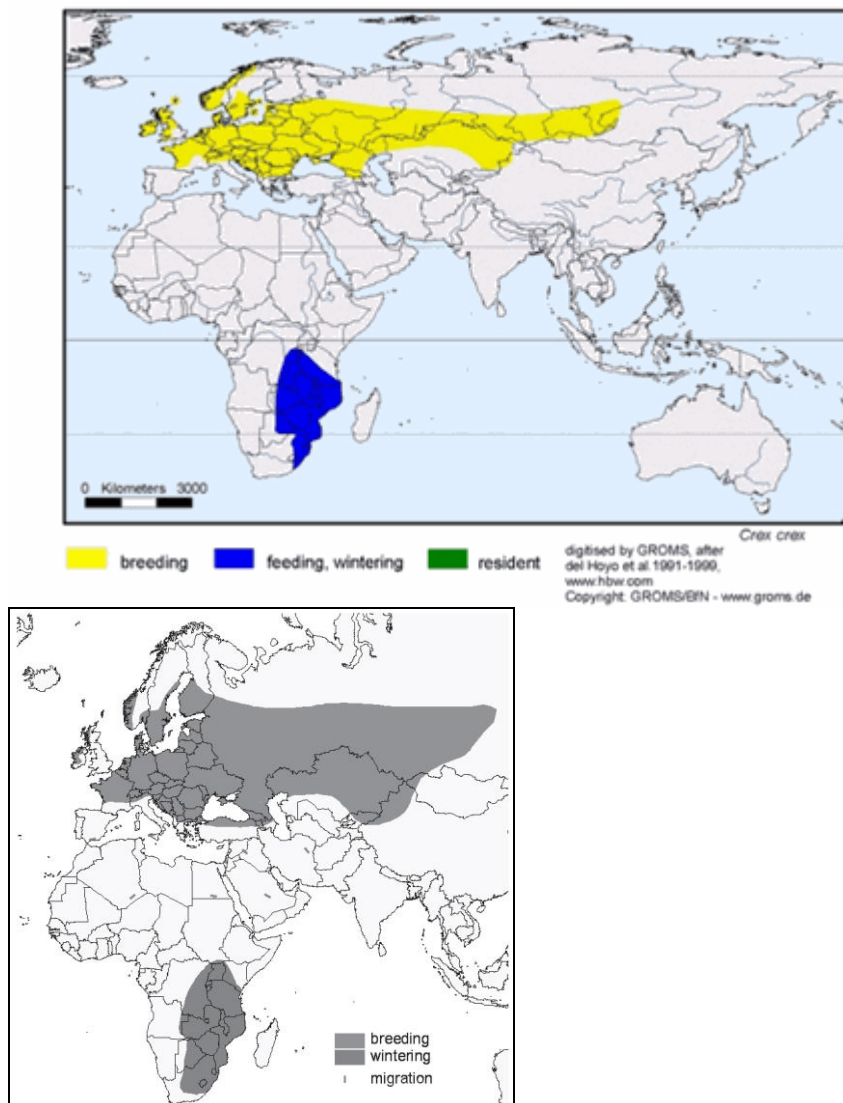
Voor een volledig overzicht van de Europese situatie verwijzen we naar:
<http://www.birdlife.org/datazone/userfiles/file/Species/BirdsInEuropeII/BiE2004Sp2878.pdf>

1.3.4 ***Voorkomen en trends op wereldschaal***

De kwartelkoning broedt in Europa en Centraal-Azië, tot in het westen van China en overwintert in Afrika, bezuiden de Sahara. De meest recente broedvogelcensus schatte het aantal broedpaar in Europa op 1,3-2 miljoen paar, incl. 1-1,5 miljoen paar in het Europese deel van Rusland (BirdLife International, 2004). Dit aantal verschilt aanzienlijk van de aantallen die werden weerhouden bij de vorige schatting die het hield op 1,1-1,8 miljoen paar in Europa (Schäffer & Mammen, 1999). Bijkomend wordt de broedpopulatie in het Aziatische deel van Rusland geschat op 515.000-1.240.000 paar (Schäffer & Mammen, 1999), wat het wereldtotaal brengt op 1,815-3,24 miljoen paar. Op basis van de hoge mate van onzekerheid (van de cijfers) van sommige van de schattingen en het feit dat de soort erg schaars is in het overwinteringsgebied, mag worden aangenomen dat de totale wereldpopulatie eerder in de buurt van de laagst opgegeven aantallen zal zitten. Hoewel het er naar lijkt dat in de soort in een aantal landen in de lift zit, tekent er zich geen algemene trend af en worden grote fluctuaties opgetekend, deels als een gevolg van veranderende landbouwpraktijken of de hoeveelheid jaarlijkse neerslag.

In het West-Europese deel van het verspreidingsgebied ging de soort er in het verleden in de meeste landen sterk op achteruit. Deze dalende trend zet zich alsnog door in een aantal landen, terwijl in andere landen het tij kon worden gekeerd (BirdLife International, 2004). De populatie in het Verenigd Koninkrijk nam recent toe, van 480 roepende mannetjes in 1993 tot 1.245 roepende mannetjes in 2007, als resultaat van een geslaagd soortbeschermingsproject, hoewel de aantallen sindsdien weer in de min gingen met nog 1.098 roepende mannetjes in 2009 (RSPB, 2010). Sinds 1997 wordt in veel West-Europese landen een gedeeltelijk herstel vastgesteld, hoewel vooral de grote fluctuaties het beeld bepalen. In Finland lag de populatie in 2003-2008 gemiddeld vijf keer

zo hoog als in de jaren '90. Monitoring sinds 2002 in 13 regio's en republieken in Rusland (waar het gros van de wereldpopulatie zich ophoudt) geeft aan dat de aantallen er stabiel blijven of zelfs toenemen (met fluctuaties die vooral te wijten zijn aan extreme weersomstandigheden). Hoewel het door het grote verspreidingsgebied is en de verschillende klimatologische omstandigheden in de verschillende regio's moeilijk is om de toekomstige trends nauwkeurig te voorspellen, wordt toch aangenomen dat de aantallen in de kerngebieden in Rusland en Kazachstan op korte termijn niet drastisch zullen veranderen. In het westelijk deel van het verspreidingsgebied zorgt een verdere intensivering van de landbouw ervoor dat de soort het niet goed doet en nood heeft aan gepaste beschermingsmaatregelen.

Figuur 17: Wereldverspreiding van de kwartelkoning (naar del Hoyo *et al.*, 1996), aangevuld met informatie uit Stowe & Becker (1992), Hagemeijer & Blair (1997), Bräulich & Rank (2004) en Birdlife international.

1.4 *Kennis over beheer en monitoring van de soort*

Om enerzijds op een onderbouwde wijze acties met betrekking tot beheer te kunnen formuleren binnen dit SBP en anderzijds ook om het succes van het SBP te kunnen evalueren, wordt hier aangegeven welke kennis aanwezig is m.b.t. beheermaatregelen voor de soort(en) en methoden voor monitoring van de soort(en).

De kennis over het beheer is matig tot goed:

→ zie beheeradvies paragraaf 4.2.3

De kennis over monitoring van de soort is goed:

→ roepposten van mannetjes inventariseren (rekening houdend met twee broedsels) (zie hoofdstuk 5.3)

1.5 *Kennisniveau*

In Tabel 7 en 8 wordt een inschatting gemaakt van de kwaliteit van de gebruikte gegevens bij de weergave van verspreiding, populatiegrootte en trends, en wordt een inschatting gemaakt over de kwaliteit van de beschikbare kennis om de soort te beschrijven (levenswijze en habitattyp), de soort te monitoren en succesvolle beheermaatregelen te kunnen formuleren.

(goed = actuele informatie, gebaseerd op onderbouwd onderzoek en monitoring (bv. beschreven in G-IHD), matig = oudere gegevens, maar gebaseerd op onderbouwd onderzoek en monitoring/actuele gegevens op basis van expert-opinie, slecht = andere minder gedetailleerde gegevensbronnen).

Tabel 7: Overzicht van het wetenschappelijke kennisniveau over de kwartelkoning m.b.t. verspreiding, populatiegrootte en trends (0=slecht, 1=matig, 2=goed)

		Verspreiding	Populatiegrootte	trends
kwartelkoning	Vlaanderen	2	2	2
	Europa	2	1	1

Tabel 8: Overzicht van het wetenschappelijke kennisniveau over de kwartelkoning mbt soortbeschrijving, beheermaatregelen en monitoring (0=slecht, 1=matig, 2=goed)

	Levenswijze	Habitattyp	Beheermaatregelen	Monitoring
Kwartelkoning	1	2	2	2

1.6 *Wettelijk kader, beschermingsstatus en relevante beleidsaspecten*

De uitvoering van dit soortbeschermingsprogramma vloeit voort uit het Vlaamse natuurbeleid en geeft invulling aan (inter)nationale verplichtingen. Dit hoofdstuk geeft beknopt weer in welke richtlijnen en (internationale) verdragen de kwartelkoning is opgenomen en welk beleid en welke wetten relevant zijn voor de bescherming van de kwartelkoning in Vlaanderen.

Tabel 9: Overzicht wettelijk kader, beschermingsstatus en relevante beleidsaspecten van de soort

			Status op lijst
kwartelkoning	Internationaal kader	IUCN Red List	Least Concern
		Vogelrichtlijn	Bijlage I
		Ramsar	WI Site n° 3BE004, Ramsar n° 329
		Conventie van Bern	Bijlage II
		Conventie van Bonn	Bijlage II
	Vlaams kader	Soortenbesluit	Categorie 2: basisbeschermingsbepalingen
		Vlaamse Rode Lijst	Categorie 1: "Met uitsterven bedreigd" – criteria 1.a.
		Provinciaal prioritaire soort	West-Vlaanderen: prioritair
			Vlaams-Brabant: prioritair
Limburg: niet geselecteerd			
	Antwerpen: niet geselecteerd		
	Oost-Vlaanderen: nog geen lijst opgemaakt		

Internationaal kader

Internationaal dient een aantal verdragen als raamwerk voor de bescherming van de soort. Doelstellingen en verplichtingen van deze verdragen zijn doorgaans overgenomen of verder vertaald in nationale wet- en regelgeving en beleid. Relevante internationale verdragen zijn:

- ***Conventie van Rio (Biodiversiteitsverdrag, Trb 1992 nr. 164).***

Dit verdrag richt zich onder meer op het behoud van bedreigde soorten, o.a. door middel van het instellen van beschermde gebieden of gebieden waarin bijzondere maatregelen moeten worden genomen om de biodiversiteit te behouden. De intentie van dit verdrag is eveneens opgenomen in de Vogelrichtlijn (zie hieronder).

- ***Ramsarconventie (1971, Trb. 1975 nr. 84)***

De RAMSAR-Conventie heeft als doel om de wetlands van internationale betekenis, in het bijzonder als verblijfplaats voor watervogels, te beschermen en het verstandig gebruik ervan te waarborgen. Elk land dat deze Conventie onderschrijft, verbindt zich ertoe afdoende bescherming te bieden aan watergebieden en watervogels, met name die gebieden die opgegeven worden bij verdrag. Het beheer van dit gebied geschiedt op basis van het 'wise use' principe. Het komt erop neer dat gebruik mogelijk is, mits er geen negatieve invloed is op de natuurwaarden. **Het enige voor de kwartelkoning relevante Vlaamse gebied betreft: 'De IJzerbroeken te Diksmuide en Lo-Reninge' (WI Site n° 3BE004, Ramsar n° 329).**

- **Conventie van Bern (Raad van Europa, 1979)**

Het verdrag inzake 'het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke leefmilieu in Europa' voorziet in de bescherming en het behoud van wilde planten en dieren en hun natuurlijke leefmilieu in Europa. De landen die deze Conventie ondertekenen, worden geacht alle passende en noodzakelijke maatregelen te nemen om de leefmilieus (habitats) van in het wild voorkomende Europese dieren en plantensoorten te beschermen, in het bijzonder de soorten van Bijlagen I en II (zeldzame en endemische soorten). De bescherming moet gebeuren in de vorm van wetten en regelgeving en houdt ook expliciet in dat op het gebied van de ruimtelijke ordening de aantasting van deze gebieden zo veel als mogelijk wordt vermeden of verminderd. Bovendien moet bijzondere aandacht besteed worden aan de bescherming van de overwinterings-, rust-, voedsel-, broed- of ruiplaatsen die van belang zijn voor de in Bijlagen II en III vermelde trekkende soorten. **De kwartelkoning behoort tot de streng beschermde soorten die worden opgeijst in Bijlage II.**

- **Conventie van Bonn (1979 Trb 191 nr. 6)**

Dit verdrag (internationaal bekend als the Convention of Migratory Species, CMS) beoogt de bescherming van bedreigde trekkende diersoorten. De Agreement on the Conservation of african-eurasian migratory waterbirds (AEWA) is een overeenkomst binnen het verdrag dat speciaal is gericht op vogels. **De kwartelkoning is opgenomen in Bijlage 2:** soorten die thans onvoldoende beschermd zijn. Als toelichting op de status van de kwartelkoning wordt genoemd: 'Species which are listed as threatened in Threatened Birds of the World (BirdLife International 2000)' en 'Populations numbering more than around 100,000 individuals and considered to be in need of special attention as a result of showing significant long-term decline'. Het verdrag streeft naar een behoud van deze soort door het maken van internationale afspraken. Deze afspraken komen o.a. tot uiting in de Vogelrichtlijn.

- **Vogelrichtlijn (79/409/EEG, Europese Unie, 1979)**

De Vogelrichtlijn is een richtlijn van de Europese Unie die tot doel heeft alle in het wild levende vogelsoorten op het Europese grondgebied te beschermen. De richtlijn heeft betrekking op de bescherming van vogels, hun eieren en nesten en hun leefgebieden en overwinterings- en rustplaatsen van enkele trekvogelsoorten. De richtlijn bevat bovendien een lijst met soorten die onder extra bescherming vallen (Bijlage I). De lidstaten van de EU zijn verplicht voor deze in Europese context zeldzame of bedreigde soorten die in hun land leven leefgebieden van voldoende grootte en kwaliteit aan te wijzen en te beschermen (de zogenaamde 'speciale beschermingszone' (SBZ)). **De kwartelkoning is één van deze Bijlage I-soorten die in Vlaanderen extra bescherming moet krijgen.** Ook buiten de speciale beschermingszones moeten de lidstaten zich inspannen om vervuiling en verslechtering van woongebieden (lees: habitats) van de Bijlage I-soorten, evenals de niet in Bijlage I voorkomende trekvogelsoorten, te voorkomen. De Vogelrichtlijngebieden maken deel uit van het toekomstig Natura 2000-Netwerk, een Europees ecologisch netwerk in het kader van de EU-Habitatrichtlijn.

- **IUCN Red List of Threatened Species**

De Rode Lijst van de International Union for the Conservation of Nature (IUCN) is een lijst met soorten die op wereldschaal bedreigd zijn. Met een plaats op de IUCN Red List kwalificeert de kwartelkoning zich als enige in Vlaanderen

broedende vogelsoort die voorkomt op de lijst van op wereldschaal bedreigde soorten. **IUCN categorie: 'Least Concern'.**

Vlaams kader

• Het Soortenbesluit (15/05/2009)

Besluit van de Vlaamse Regering met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer

<http://codex.vlaanderen.be/Zoeken/Document.aspx?DID=1018227¶m=inhoud>

Op Vlaams niveau is de regelgeving inzake soortbescherming geregeld in het zogenaamde Soortenbesluit. Dit Soortenbesluit vervangt sinds 1 september 2009 de Koninklijke Besluiten van 16 februari 1976 (planten), 22 september 1980 (diersoorten uitgezonderd vogels) en 9 september 1981 (vogels).

De beschermde soorten zijn de soorten waarbij categorie 1, 2 of 3 is aangekruist in Bijlage 1 van het Soortenbesluit. Tot de beschermde soorten worden eveneens de andere soorten gerekend dan de soorten die als dusdanig zijn opgenomen in voormelde Bijlage van het Soortenbesluit, als het gaat om van nature op het Europese grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie in het wild voorkomende vogelsoorten zoals bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn, om andere uitheemse soorten dan vogels, die zijn opgenomen in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn, of om andere uitheemse soorten dan vogels, die zijn opgenomen in Bijlage II van de Conventie van Bern. De beschermingsbepalingen van dit hoofdstuk die van toepassing zijn op specimens van de beschermde soorten, gelden ongeacht de levensfase waarin die specimens zich bevinden.

De **kwartelkoning is opgenomen in categorie 2**: soorten waarop de **basisbeschermingsbepalingen** van toepassing zijn. Van die beschermingsbepalingen kan er worden afgeweken onder de voorwaarden van artikel 20, § 1, § 3 en § 4.

• Uitvoeringsbesluiten: Rode Lijsten

In uitvoering van het Soortenbesluit van 15 mei 2009 (artikel 5) stelt de bevoegde minister door een Ministerieel Besluit Rode Lijsten vast. Een Rode Lijst is een lijst van inheemse soorten die op basis van objectieve criteria worden ingedeeld in klassen, naargelang hun graad van bedreiging (definitie zoals weergegeven in art. 1, 10° Soortenbesluit). Rode Lijsten vervullen op die manier een signaalfunctie voor de overheid of naar de bevolking, en vormen tevens de basis om prioriteiten vast te stellen. De Rode Lijsten zelf zijn een wetenschappelijke, transparante en internationaal aanvaarde manier om de status van dier- of plantensoorten in te schatten, per soortengroep. Het Soortenbesluit draagt de coördinerende rol voor de opmaak van Rode Lijsten op aan het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Bestaande Rode Lijsten moeten ten minste om de 10 jaar worden geëvalueerd, met het oog op een eventuele aanpassing aan de veranderde staat van instandhouding van de soorten die er zijn in opgenomen. Aanpassingen worden doorgevoerd op voordracht van het INBO, waarna de aangepaste Rode Lijst opnieuw door de minister wordt vastgesteld.

Na evaluatie van 16 Rode Lijsten die in de afgelopen jaren opgemaakt werden, werden er zeven door het INBO gevalideerd, waarvan er zes door de minister

werden vastgesteld, o.a. deze van de Vlaamse broedvogels (Devos *et al.*, 2004), [download Rode Lijst](#)

- [Staatsblad 16 maart 2011](#)
- [Ministerieel Besluit van 16 maart 2011 tot vaststelling van zes Rode Lijsten in uitvoering van artikel 5 van het Soortenbesluit \(BS: 13/07/2011\).](#)

De **kwartelkoning is opgenomen in Categorie 1 'Met uitsterven bedreigd' (critically endangered)** en valt hierbij onder de soorten die een bijzonder groot risico lopen om op korte termijn in Vlaanderen uit te sterven als de factoren die de bedreigingen veroorzaken, blijven voortduren en beschermingsmaatregelen uitblijven. De soort voldoet binnen Categorie 1 aan de soorten van **Criteria: 1.a.** - Soorten die met meer dan 75% zijn achteruitgegaan en waarvan het huidige Vlaamse broedbestand niet meer dan 500 paren bedraagt. De achteruitgang is van blijvend karakter en er zijn geen tekenen van duurzaam herstel.

● **Provinciaal Prioritaire Soorten (PPS)**

Provinciaal Prioritaire Soorten zijn soorten waarvoor een provincie zich verantwoordelijk voelt en waarop het provinciale bestuursniveau haar soortenbeschermingsacties ent.

Om na te gaan voor welke soorten bescherming in een bepaalde provincie prioritair is, wordt een wetenschappelijke methode toegepast. De geografische regio Vlaanderen wordt hierbij als geografisch kader gebruikt. Deze methode werd toegepast voor de provincies Antwerpen (Bauwens *et al.*, 2001), Limburg (Colazzo & Bauwens, 2003), West-Vlaanderen (Dochy *et al.*, 2007) en Vlaams-Brabant (Nijs, 2009).

De aanduiding van prioritaire soorten gebeurt in twee stappen. In een eerste stap worden de typische soorten voor een provincie bepaald. Dit gebeurt door na te gaan welke soorten een hoger provinciaal aandeel kennen in de Vlaamse verspreiding dan op grond van de relatieve oppervlakte van de provincie verwacht kan worden. Een voorbeeld: West-Vlaanderen maakt 23,2% uit van de oppervlakte van Vlaanderen. Indien (beduidend) meer dan 23,2% van de Vlaamse populatie van een soort zich in de provincie bevindt, kan de provincie als (extra) belangrijk voor de soort beschouwd worden. Bescherming van die soort in die provincie is dus meteen ook van belang op het niveau van Vlaanderen.

Arbitrair wordt voor de selectie als provinciaal prioritaire soort vooropgesteld dat minstens 33% van de Vlaamse populatie in die bepaalde provincie moet gesitueerd zijn. Dit verband moet bovendien statistisch significant zijn (chi-kwadraat-test, $p < 0,05$).

Als tweede selectie-eis moet de soort zijn opgenomen op de Vlaamse Rode Lijst of in internationale soortbeschermingswetgeving. Dit betekent impliciet en wetenschappelijk gefundeerd dat die soort aan bedreigingen blootgesteld is en daadwerkelijk bescherming behoeft. Dit zijn dan de prioritaire soorten.

De kwartelkoning in geselecteerd als prioritaire soort in de provincies West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant. In Limburg en Antwerpen werd de soort niet opgenomen in de lijst van provinciaal prioritaire soorten. Momenteel werd er nog geen PPS-lijst opgemaakt voor de provincie Oost-Vlaanderen.

2 Bedreigingen en kansen

2.1 Algemeen

De kwartelkoning was één van de eerste vogelsoorten die het slachtoffer werd van de intensivering en mechanisering van de landbouw (Green *et al.*, 1997). Het droogleggen van valleigebieden, het omzetten van grasland naar akkerland, het toegenomen gebruik van pesticiden en vooral de steeds vroegere maaidata hebben geleid tot een sterke populatieafname, niet alleen in Vlaanderen maar in het grootste deel van het West-Europese verspreidingsgebied. De kwartelkoning werd daarmee één van de meest bedreigde broedvogelsoorten in Europa en kwam op de Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn terecht.

Sinds het eind van de jaren '90 is in grote delen van West-Europa een kentering merkbaar en nemen de aantallen opnieuw toe. De oorzaak van dit fenomeen moet vermoedelijk vooral worden gezocht in de oostelijke, nog steeds sterk bezette broedgebieden. Door de teloorgang van de collectieve landbouw in het voormalige Oostblok ontstonden er grote oppervlakten ruigtevegetaties die een uitermate geschikt broedgebied zijn voor broedende kwartelkoningen. Dit resulteerde wellicht in een snelle populatiestijging die zich liet voelen tot in West-Europa (Schäffer & Green, 2001).

Daarnaast beginnen mogelijk ook de speciale beschermingsprogramma's in een aantal West-Europese landen hun vruchten af te werpen. In Nederland - waar het broedbestand in de jaren '70 gedaald was tot een 100-tal paren - leverde het atlaswerk in 1998 niet minder dan 640 tot 700 roepende mannetjes op. Ook 2000 (540-585 paar) en 2003 (minstens 430) waren topjaren (Koffijberg & van Dijk, 2001; Koffijberg & Schoppers, 2003).

De positieve evolutie in onze buurlanden en ten zuiden van de taalgrens lijkt helaas grotendeels voorbij te gaan aan Vlaanderen. Dit wijst erop dat de omstandigheden voor nieuwe vestigingen niet bijster goed zijn, ook al werden in een aantal natuurgebieden gerichte inspanningen geleverd. Het agrarische landschap in Vlaanderen biedt (te) weinig kansen voor de soort: de meeste percelen worden gekenmerkt door een uniforme grasmatten en worden te vroeg (in april of mei) en te vaak gemaaid. De kwartelkoningen, die vanaf begin mei uit de Afrikaanse overwinteringsgebieden terugkeren, vinden bij aankomst in Vlaanderen nauwelijks geschikt leefgebied met voldoende hoge vegetatie. Reservaten en gebieden waar beheerovereenkomsten zijn afgesloten, bieden enig soelaas, maar vormen tegelijk een ecologische val. De klassieke beheerovereenkomsten voor weidevogels of botanisch graslandbeheer (eerste maaidatum na 15 juni) zijn voor de kwartelkoning immers ontoereikend. Kwartelkoningen zitten dan pas aan het begin of midden in het broedproces.

De laatste jaren werden weliswaar regelmatig 'ad hoc'-beschermingsacties opgestart op plaatsen waar roepende mannetjes werden vastgesteld. In hoeverre deze maatregelen ook succesvol waren, is niet gekend. Door het arbeidsintensieve karakter van een dergelijke 'ad hoc'-aanpak is een toepassing op grote schaal ook moeilijk haalbaar. De toekomst van de soort ligt vooral in een meer structureel beheer van (potentieel) geschikte leefgebieden. In Vlaanderen zijn kwartelkoningen bijgevolg aangewezen op een beperkt aantal natuurreservaten met veel hooilanden waar een laat en gefaseerd maaibeheer wordt ingesteld.

In Nederland vormen zowel grootschalige akkergebieden met vnl. wintertarwe en luzerne als natuurontwikkelingsgebieden in rivieruiterwaarden, met extensieve jaarrond begrazing, belangrijke bolwerken voor de soort (Bekhuis & Erhart, 1998). Hoewel dergelijke gebieden in Vlaanderen vooralsnog geen oppervlakte

van betekenis innemen en/of de aanwezige basisnatuurkwaliteit er ondermaats is, biedt dit mogelijk toch enige perspectieven naar de toekomst toe. Het blijft echter afwachten of de maatregelen die getroffen zullen worden in o.a. de SIGMA-gebieden, de agrarische sector, etc. voldoende zullen zijn om duurzame populaties van kwartelkoning te huisvesten (Naar: Devos in Vermeersch *et al.*, 2004; Gerritsen *et al.*, 2004).

2.2 **Bedreigingen voor een regionale goede staat van instandhouding**

Tabel 10 geeft een beknopte bespreking en motivering van relevante bedreigingen voor de kwartelkoning in relatie tot het voorliggend soortbeschermingsprogramma. De geïdentificeerde bedreigingen worden opgedeeld in 'kritisch', 'zeer belangrijk' en 'belangrijk'.

Tabel 10: Bedreigingen voor de kwartelkoning en voor het welslagen van het soortbeschermingsprogramma

Bedreiging		Beschrijving (zie teksten)	Belang
B1. Leefgebiedverlies en degradatie van leefgebied		Historisch leefgebiedverlies	Kritisch/ zeer belangrijk/ belangrijk
		'Ongoing'-leefgebiedverlies	Kritisch/zeer belangrijk/ belangrijk
B2. Onaangepast beheer van leefgebieden	B2.1	Tijdstip van maaien	Kritisch/ zeer belangrijk/ belangrijk
	B2.2	Schaal en methode van maaien	Kritisch/ zeer belangrijk/ belangrijk
	B2.3	Begrazingsdichtheid	Kritisch/zeer belangrijk/ belangrijk
	B2.4	Onvoldoende kennis bij boeren, beheerders en beleidsmakers	Kritisch/ zeer belangrijk/ belangrijk
B3. Onvoldoende beheersinstrumentarium	B3.1	Kwartelkoning niet geïmplementeerd in PDPO-II (2007-2013) en geen pakket op maat in PDPO-III (2014-2020)	Kritisch/ zeer belangrijk/ belangrijk
	B3.2	Geen 'ad hoc'-maatregelenpakket voor kwartelkoning	Kritisch/ zeer belangrijk/ belangrijk
B4. Onvoldoende bescherming van leefgebieden	B4.1	Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ	Kritisch/ zeer belangrijk/ belangrijk
	B4.2	Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ maar binnen groene gewestplansbestemming	Kritisch/ zeer belangrijk/ belangrijk
	B4.3	Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ én groene gewestplansbestemming	Kritisch/ zeer belangrijk/ belangrijk
B5. Onvoldoende kennis over de soort		Kennislacune ecologie kwartelkoning	Kritisch/zeer belangrijk/ belangrijk

B1. Leefgebiedverlies en degradatie van leefgebied

De kwartelkoning heeft door veranderende en intensievere landbouwmethoden in Vlaanderen (en bij uitbreiding in gans West-Europa) zware klappen gekregen door leefgebiedverlies. De grootste afname in de belangrijkste bolwerken voltrok zich reeds kort na de Tweede Wereldoorlog. Drainage en ontwatering maakten voormalig vochtige hooilanden in rivier- en beekdalen geschikt voor akkerbouw of intensieve grasteelten. Hierdoor is een groot areaal leefgebied verloren gegaan en ook nu zet deze intensivering zich ook nog steeds verder door. Veel van de (half)natuurlijke graslanden evolueerden van soortenrijke hooilanden naar hoogproductieve 'grasakkers' met een vroege maaidatum en hoge maai frequentie. Hierdoor werden ze ongeschikt als broedhabitat voor kwartelkoningen.

Het leefgebiedverlies manifesteert zich op twee vlakken. Enerzijds is er het effectieve verlies aan geschikt broedgebied doordat dit werd vernietigd (bv. scheuren van vochtige hooilanden). Dit heeft de populaties in zeer grote mate gereduceerd. Daar komt bovenop dat de weinige dieren die zich nog vestigen, te kampen hebben met problemen door de manier waarop het beheer wordt gepland en uitgevoerd. Dit is zelfs in natuurgebieden en percelen met beheerovereenkomsten (zie punt B2.) het geval.

B2. Onaangepast beheer van huidige leefgebieden

B2.1 Tijdstip van maaien

Bij aankomst van kwartelkoningen is in Vlaanderen slechts een geringe oppervlakte aan geschikt leefgebied beschikbaar omdat het gros van alle graslandpercelen al eind april of begin mei wordt gemaaid (tevens zeer productieve en bemeste graslanden). Dit geldt vooral voor de percelen in agrarisch beheer maar ook in heel wat natuurgebieden houdt het geplande maai-beheer vooralsnog te weinig rekening met de vereisten voor broedende kwartelkoningen (botanische doelstellingen matchen actueel veelal niet- qua maaidatum- met de vereisten van de kwartelkoning). Een late maaidatum (15 augustus) is van groot belang voor de uitbouw van een populatie. Wanneer het maaien slechts wordt uitgesteld tot eind juli zijn weliswaar de kuikens van eerste broedsels naar verwachting voldoende mobiel om te ontsnappen aan de maaimachine maar door gebrek aan dekking in de inmiddels volledig gemaaide leefgebieden zijn de overlevingskansen van deze jonge vogels dan minimaal.

Kwartelkoningen vestigen zich daardoor vaak in graslandgebieden waar het beheer is afgestemd op fauna en/of flora (veelal natuurgebieden of gebieden met beheerovereenkomsten). In Vlaanderen wordt de soort - in tegenstelling tot Nederland en Wallonië - slechts sporadisch vastgesteld in akkerpercelen met gewassen die vroeg in het seizoen voldoende dekking bieden. De graslanden gelegen in natuurgebieden of percelen met beheerovereenkomsten, worden vaak (en in een aantal gevallen verplicht) al in de tweede helft van juni gemaaid, wat voor kwartelkoningen desastreus is.

In Nederland komt het uitmaaien van legfels in akkers vooral voor bij gewassen die voor half juli worden geoogst (luzerne, karwij, graszaad, koolzaad). De eerste drie gewassen trekken veel kwartelkoningen aan en nemen ongeveer 30% van de populatie in het Oldambt (akkergebied in NO Nederland) voor hun rekening. In hoeverre ook legfels in wintertarwe, dat ongeveer 60% van alle kwartelkoningen herbergt, risico lopen te worden uitgemaaid, is vooralsnog onduidelijk. Dit gewas wordt vooral in augustus geoogst, een datum die eerder leidt tot slachtoffers onder de jongen dan tot het uitmaaien van nesten (Koffijberg & Nienhuis, 2003).

B2.2 Schaal en methode van maaien

Een voortschrijdende landbouwmechanisatie maakt het mogelijk dat tegenwoordig een groot areaal grasland in korte tijd wordt gemaaid. Dit geldt in het bijzonder voor gangbare graslanden maar eveneens voor graslanden in natuurgebieden. Dit zorgt zowel voor verlies aan leefgebied als sterfte onder kuikens en volwassen dieren tijdens de slagpenrui. Door de steeds snellere maaimachines is de kans dat kuikens het maaien kunnen ontlopen minimaal. Kleine kuikens worden direct gedood door de maaimachine of vallen ten prooi aan predatoren bij gebrek aan dekking in de directe omgeving. Onderzoek in Frankrijk en op de Britse Eilanden liet zien dat tot 86% van alle kuikens omkomt tijdens het maaien (Broyer, 1996). Bij akkers liggen deze problemen iets genuanceerder. Snelle machines worden alleen bij luzerne ingezet, een gewas dat weliswaar veel kwartelkoningen aantrekt, maar waar gezien het vroege

tijdstip van oogsten waarschijnlijk geen enkel legsel succesvol uitkomt en waar dus vrijwel geen kuikens in de percelen aanwezig zullen zijn. Andere gewassen worden met langzame(re) machines geoogst. In Nederland bleek tijdens onderzoek in het Oldambt in 2003 dat bij een periode van droog en zonnig weer het aanwezige areaal aan wintertarwe in een tijdsbestek van twee weken vrijwel in zijn geheel wordt geoogst en daarmee het beschikbare broedhabitat sterk wordt gereduceerd (Gerritsen *et al.*, 2004). In dergelijke gevallen is de hoge mate van synchroon oogsten ook in akkers een probleem. Naast te vroeg en te snel maaien, wordt in grasland - zowel in natuurgebieden als op percelen met beheerovereenkomsten - meestal van buiten naar binnen gemaaid, waardoor onnodig veel jonge kwartelkoningen omkomen. Van binnen naar buiten maaien kan de kuikensterfte met meer dan de helft reduceren (Broyer, 1996; Tyler, 1996). In akkers varieert de wijze van oogsten per gewas en per bedrijf. Sommige percelen worden in stroken bewerkt, andere worden van buiten naar binnen geoogst (of met twee machines die naar elkaar toe werken), en verhogen daarmee eveneens de kans op sterfte onder kuikens. Bijna altijd worden ook eerst de randen van het perceel bewerkt, wat de ontsnappingsmogelijkheden voor kwartelkoningen naar naburige percelen of akkerranden beperkt. Bij veldwerk in Nederland in 2003 bleek dat niet alleen kuikens maar ook ruiende volwassen vogels het slachtoffer kunnen worden van oogstmachines. Ruiende vogels kunnen immers gedurende twee tot drie weken niet vliegen.

B2.3 Begrazingsdichtheid

Kwartelkoningen maken regelmatig gebruik van gebieden waar geen maaiactiviteiten plaatsvinden maar die (jaarrond) worden beweide. In Vlaanderen is de oppervlakte aan dergelijke gebieden (vooral nog) beperkt. In het natuurgebied Enamebos (Scheldevallei, Oost-Vlaanderen) was in de loop van 2012 gedurende verschillende dagen een roepende kwartelkoning aanwezig in een extensief begrazingsblok, wat de potenties van een dergelijk habitatype illustreert. In kader van SIGMA-maatregelen wordt gewerkt aan natuurontwikkeling langs rivieren, waarbij tevens IHD-doelstellingen zijn geformuleerd voor kwartelkoning. In het Nederlandse rivierengebied broedt maar liefst 15-21% van de kwartelkoningen in dergelijke natuurontwikkelingsgebieden. Hier bepaalt de begrazingsdichtheid in belangrijke mate de geschiktheid van een habitat voor de kwartelkoning. Een te lage dichtheid kan leiden tot struweel- en/of bosvorming, een te hoge dichtheid tot onvoldoende ruige vegetaties. In beide gevallen wordt het habitat ongeschikt als broedgebied voor kwartelkoning.

B2.4 Onvoldoende kennis bij boeren, beheerders en beleidsmakers

Vanwege het geheimzinnige gedrag en de nachtelijke roepactiviteit is er weinig kennis over de kwartelkoning en zijn leefwijze. Zo wordt er bij terreinbeheerders vaak van uitgegaan dat een vogel die niet meer roept ongepaard bleek en verdwenen is, terwijl het staken van de roepactiviteit een indicatie kan zijn voor de start van een legsel. Recent neemt de aandacht voor de soort toe, enerzijds door een aantal 'invasiejaren' anderzijds door de verplichtingen die uit de verschillende wetgevingen voortvloeien. Tot voor kort was de soort bij veel beleidsmakers en beheerders van het netvlies verdwenen. Om die reden werd/wordt met deze 'late broeder' vaak geen rekening gehouden bij het opstellen van beheerplannen en bij het uitvoeren van het geplande beheer.

B3. Onvoldoende beheersinstrumentarium

B3.1 Kwartelkoning niet geïmplementeerd in PDPO-II (2007-2013) en geen pakket op maat in PDPO-III

In het Programma voor Plattelandsontwikkeling Vlaanderen/PDPO-II (2007-2013), goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 27 oktober 2006, waren 'Beheersovereenkomsten soortenbescherming' opgenomen. Deze maatregel had betrekking op artikel 36 van Verordening (EG) nr. 1698/2005 van de Raad van 20 september 2005 inzake steun voor plattelandsontwikkeling uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO).

De beheerdoelstelling Soortenbescherming bundelde pakketten van gerichte maatregelen om volgende soorten er opnieuw bovenop te helpen:

- **weidevogels** grutto (*Limosa limosa*), kievit (*Vanellus vanellus*), slobbeend (*Anas clypeata*), tureluur (*Tringa totanus*), wulp (*Numenius arquata*), zomertaling (*Anas querquedula*), scholekster (*Haematopus ostralegus*), graspieper (*Anthus pratensis*), gele kwikstaart (*Motacilla flava*), veldleeuwerik (*Alauda arvensis*);
- **akkervogels** veldleeuwerik, geelgors (*Emberiza citrinella*), grauwe gors (*Milliaria calandra*), gele kwikstaart;
- **wilde hamster** (*Cricetus cricetus*)

Het gaat om een niet limitatieve lijst. De kwartelkoning was niet geselecteerd als doelsoort binnen de 'Soortbeschermingspakketten'. Het pakket weidevogels onderdeel 'Uitstellen maaidatum' was het meest van toepassing op de soort. De geformuleerde maatregelen voldoen echter niet om bij een broedpoging op een perceel het nest, de jongen of volwassen vogels te beschermen. Het pakket laat immers toe dat er **vanaf 16 juni wordt gemaaid** en dat na de eerste maaibeurt naar keuze gemaaid of beweid mag worden.

Een maaibeurt op 16 juni op een perceel waarop een kwartelkoning werd vastgesteld, leidt zonder twijfel tot nestverlies. Aangezien er in dit pakket bovendien geen regels waren opgelegd voor gefaseerd maaibeheer zal het leefgebied (hoge grassen/kruiden) op korte tijd integraal verdwijnen. Een nieuw en flexibel maatregelenpakket binnen PDPO is een optie en kan wel gunstig zijn voor de soort en/of daarnaast zijn er mogelijkheden voor een natuurprojectovereenkomst/ of andere overeenkomsten.

In PDPO-III wordt kwartelkoning wel als doelsoort voorzien voor de beheerdoelstelling soortenbescherming. Er is echter nog steeds geen flexibel beheerpakket voorzien. Een beheerovereenkomst moet nu voor vijf jaar voor hetzelfde perceel afgesloten worden, wat weinig zinvol is voor een erratisch voorkomende soort als de kwartelkoning. Het voorgestelde pakket 'uitgestelde maaidatum' laat nog steeds maaien toe vanaf 23 juni. In de praktijk komen de beheerovereenkomsten dus niet in aanmerking voor de kwartelkoning. De kwartelkoning kan echter wel profiteren van beheerovereenkomsten 'uitgestelde maaidatum' die op andere soorten gericht zijn om zich te vestigen op een perceel dat onder deze overeenkomst valt. In die gevallen is het echter van groot belang om over te kunnen gaan op een 'ad hoc' maatregelenpakket (zie B3.2), zodat broedgevallen beschermd worden en geen ecologische val gecreëerd wordt.

B3.2 Geen 'ad hoc'-maatregelenpakket voor kwartelkoning

Voor de kwartelkoning werden - in tegenstelling tot voor de bruine vuurvlieder (*Lycaena tityrus*) en de Europese hamster - vooralsnog geen 'ad hoc'-middelen vrijgemaakt.

Voor graslanden is er een dringende behoefte aan een 'Beheerpakket laatbroedende soorten', dat ook flexibel kan worden ingezet wanneer een (roepende) kwartelkoning op een perceel wordt vastgesteld.

B4. Onvoldoende bescherming van leefgebieden

Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 werden voor de periode 2000-2012 in totaal 77 territoria vastgesteld op basis van een uitgebreid bronnenonderzoek. Van 56 van deze territoria zijn in www.waarnemingen.be voldoende exacte locaties beschikbaar. Deze territoria werden weerhouden voor verdere, meer gedetailleerde analyse. Hieruit kan o.a. worden afgeleid welke beschermingsgraad de territoria hebben.

B4.1 Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ

- 40 op 56 territoria bevonden zich in SBZ
- 16 op 56 territoria bevonden zich bijgevolg buiten SBZ

Op basis van deze steekproef kan worden gesteld dat gemiddeld 71% van de Vlaamse kwartelkoningen voorkomt in de speciale beschermingszones onder de Europese Vogelrichtlijn/Habitatrichtlijn. Dit betekent dat 29% van de territoria waarvan exacte locaties beschikbaar waren zich buiten SBZ bevindt. Deze gebieden genieten minder bescherming in het kader van de Europese Vogelrichtlijn/Habitatrichtlijn. Voor de territoria buiten SBZ is een tijdelijke bescherming van deze broedgevallen het streefdoel.

B4.2 Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ maar binnen groene gewestplanbestemming

Van het aantal kwartelkoningen dat zich buiten SBZ bevond, bevonden drie territoria zich binnen een groene gewestplanbestemming.

B4.3 Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ en buiten groene gewestplanbestemming

De rest van de kwartelkoningen bevonden zich in gebieden zonder natuurbestemming of specifieke bescherming, veelal landbouwgebied (13 territoria op totaal van 56).

Hieruit blijkt dat een significant deel (ca. 30%) van alle territoria waarvan een exacte locatie beschikbaar was, voorkomt buiten een Speciale Beschermingszone. Om de Vlaamse broedpopulatie maximaal te beschermen en een lokale, duurzame populatie op te bouwen, zullen dan ook acties/maatregelen moeten worden genomen buiten de Speciale Beschermingszones, vooral in de periode waarin nog onvoldoende geschikt leefgebied binnen de Speciale Beschermingszones aanwezig is.

B5. Onvoldoende kennis van kwartelkoningen

Informatie over de eisen die kwartelkoningen stellen aan hun leefomgeving (en variatie daarin in de loop van het broedseizoen) en de factoren die de populatiedynamiek bepalen, zijn van groot belang om beschermingsmaatregelen te kunnen sturen en de effectiviteit ervan te kunnen meten. Deze aspecten werden in Vlaanderen, noch in Nederland grondig onderzocht en zijn zelfs deels (vooral dan voor de kwartelkoningen die in akkers broeden) ook op internationale schaal onbekend. De belangrijkste kennisleemtes zijn:

- factoren die de vestiging van kwartelkoningen in grasland bepalen (vegetatiesamenstelling en -structuur), het voedselaanbod, de invloed van (grond)waterstanden en het gevoerde beheer. Kennis van habitateisen is

daarnaast vooral ook van belang om te kunnen voorspellen welke terreinen, of welke delen van een gebied in aanmerking kunnen komen als geschikt habitat en waar dus de beschermingsinspanningen de hoogste slaagkans zullen hebben;

- factoren die de vestiging van kwartelkoningen in akkers in Nederland en Wallonië bepalen. Er is inmiddels bekend welke gewassen worden geprefereerd, maar de achterliggende processen, en waarom kwartelkoningen juist in specifieke akkergebieden voorkomen en in andere niet, is onbekend. Met deze kennis zouden in akkergebieden meer vestigingsmogelijkheden voor kwartelkoningen kunnen worden ontwikkeld.

- de rol van akker(fauna)randen in akkergebieden tijdens en na de oogst. Uit onderzoek in Nederland blijkt dat dergelijke randen in de broedtijd nauwelijks door kwartelkoningen worden benut. Mogelijk bieden ze wel kansrijke alternatieven als opgroeihabitat voor kuikens nadat de gewassen werden geoogst en kunnen deze randen ook van nut zijn als uitwijkplaats voor volwassen kwartelkoningen in de ruifase.

- informatie over de broedcyclus en broedstrategie van kwartelkoningen in Vlaanderen. Er is vrijwel niets bekend over het aantal broedsels dat kwartelkoningen in Vlaanderen kunnen grootbrengen, de timing van het broedproces en het uiteindelijke broedsucces. In relatie tot het gevoerde beheer kan dit inzicht geven in het effect van beschermingsmaatregelen en kunnen maatregelen (indien nodig) worden bijgestuurd. Dit geldt in het bijzonder voor de nestplaatskeuze t.o.v. de roepplaats van het mannetje, dat immers als belangrijkste maat wordt aangehouden voor het bepalen van de plek waar maatregelen moeten worden uitgevoerd.

- informatie over plaatstrouw van volwassen kwartelkoningen en hier geboren jongen, recrutering van nieuwe broedvogels en de mate van uitwisseling met andere populaties. Er zijn aanwijzingen dat er tussen de verschillende broedgebieden in Europa uitwisseling bestaat (Koffijberg & van Dijk, 2001; Wettstein & Szép, 2003), maar de mate waarin en de invloed van beschermingsmaatregelen hierop is onbekend. Het plaatje van plaatstrouw is immers niet zo eenduidig. Glutz von Blotzheim (1994) maakt o.a. melding van een jong exemplaar dat op 12 jui 1930 werd geringd in Hongarije en het jaar erop op 25 juni 1931 werd gemeld in Nederland. Maar evenzeer wordt gemeld dat zeven in Nederland geringde exemplaren het volgende jaar terugkeerden naar dezelfde regio (in een straal van 0 tot 14 km van de plek waar het jaar ervoor werden geringd) en één exemplaar zelf drie jaar op rij naar dezelfde plek terugkwam om te broeden. In Hamburg bleek uit een negenjarig ringonderzoek de plaatstrouw dan weer eerder gering: van de 58 geringde kwartelkoningen kon er slechts één in dezelfde regio worden teruggevangen. Plaatstrouw lijkt dus wel degelijk een niet onbelangrijk feit maar ook het aandeel aan jaarlijks rondzwervende exemplaren is evenzeer een belangrijk gegeven die vestiging op nieuwe plaatsen mee in de hand kan werken. Beide elementen zijn nuttig in het kader van dit soortenbeschermingsprogramma: de vestiging van kwartelkoningen in de gecreëerde leefgebieden zal grotendeels afhankelijk zijn van vogels die elders in Europa geboren zijn. Anderzijds is een vorm van plaatstrouw nuttig om op termijn een eigen Vlaamse broedpopulatie uit te bouwen.

Het is momenteel niet bekend of er de laatste 30 jaar wel voldoende jongen zijn geboren in Vlaanderen om gerekruteerd te worden in een eigen broedpopulatie. Die kennis is essentieel om uit te maken of vestiging van (een duurzame populatie) kwartelkoningen in Vlaanderen een proces is dat gestuurd wordt door factoren in eigen land, dan wel of het gaat om immigrerende vogels uit andere

gebieden. Deze aspecten vormen een belangrijk instrument bij de evaluatie van dit beschermingsprogramma.

2.3 ***Kansen voor een gunstige staat van instandhouding***

Hier volgt een beknopte overzicht van kansen voor de soort en voor het welslagen van het soortenbeschermingsprogramma, in tabelvorm. Door in te spelen op kansen die aanwezig zijn, verhoogt de haalbaarheid om de doelstellingen van dit SBP te bereiken.

Tabel 11: Kansen voor de soort en voor het welslagen van het soortenbeschermingsprogramma

Kans	Beschrijving
K1. Ruimte voor water	De talrijke overstromingsgebieden die in kader van het Sigma-plan aangelegd worden bieden perspectieven voor kwartelkoning. Het overgaan van een intensiever naar extensiever beheer van de gebieden. Ook in het Grensmaasgebied/ Schulensbroek/ IJzervallei zijn er binnen dit kader kansen voor de soort. Daarnaast zijn er reeds lopende natuurherstelprojecten waar de soort nieuwe kansen kan hebben.

3 Doelstellingen en Strategieën

3.1 Doelstellingen

3.1.1 Algemene doelstelling van SBP's

De algemene doelstelling van soortenbeschermingsprogramma's is volgens artikel 24 van het Soortenbesluit om:

- een gunstige staat van instandhouding van de soort of soorten te bereiken waarvoor het SBP wordt opgesteld (volgens de instandhoudingsdoelstellingen).
- te verzekeren dat het bij toeval vangen of doden van de soorten die opgenomen zijn in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn en die regelmatig voorkomen in het Vlaamse gewest (zie Categorie 3 in Bijlage 1 van het Soortenbesluit) geen significant ongunstige weerslag heeft op de staat van instandhouding van de soorten in kwestie.

Het soortenbeschermingsprogramma kwartelkoning heeft m.a.w. tot algemeen doel **een populatie kwartelkoningen in Vlaanderen te ontwikkelen** in een gunstige staat van instandhouding, die bereikt zou moeten worden via het realiseren van de doelen zoals geformuleerd in de Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD).

3.2 Einddoelstelling voor de soort

Binnen de termijn van het SBP (vijf jaar) is het onmogelijk om de algemene einddoelstelling (zie 3.1.1) te bereiken. Toch is het belangrijk om een einddoelstelling te formuleren die kan fungeren als basis om op voort te bouwen. De einddoelstelling is het behalen van een 'gunstige regionale staat van instandhouding', het bereiken van de doelen zoals geformuleerd in de Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD).

GEWESTELIJKE INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN (G-IHD) VOOR DE KWARTELKONING VOOR VLAANDEREN (RAPPORT VAN 08/05/2009)

Voorgestelde doelen

- Streefdoel is minimaal 100 paren verdeeld over vier kernpopulaties (in de valleien van Schelde, IJzer, Demer en Maas)
- Uitbreiding van het huidig areaal (200 km²) tot 2000 km²
- Inrichting van nieuwe, potentiële broedgebieden o.a. in het kader van het Sigmaplan (IHD-Z, 40 paren)
- Instellen van voor de soort geschikt maaibeheer in riviervalleien
- Actieve bescherming van lokale broedparen door al dan niet tijdelijke beheerovereenkomsten met de betrokken landbouwers

Kwantificering van de voorgestelde doelen

Ten gevolge van het toepassen van de methoden voor het kwantificeren van de voorgestelde instandhoudingsdoelstellingen, is er extra oppervlakte aan leefgebied (vooral bloemrijke hooi- en graslanden) nodig. De totale behoefte aan extra oppervlakte leefgebied voor het herstel van de populatie kwartelkoning bedraagt 1240-2450 ha waarvan 600-1200 ha binnen Sigmagebied. Van de oppervlakte van 1240-2450 ha is 80-140 ha onder de vorm van habitatype 6430 en 480-971 ha onder de vorm van habitatype 6510 nodig. Bovenop de

instandhoudingsdoelstellingen van Sigma komt dit neer op 640-1250 ha aan extra leefgebied. Het betreft een extra oppervlakte aan leefgebied bovenop de referentieoppervlakten van de habitats van Bijlage I van de Habitatrichtlijn. Wanneer gekozen wordt voor een geschikt beheer van een klein aantal gebieden met een grotere oppervlakte (minstens 200 ha), dan zal de extra benodigde oppervlakte leefgebied eerder in de buurt van de ondergrens van 640 ha liggen.

Prioritaire gebieden

15% van de populatie is momenteel buiten vogelrichtlijngebied (maar wel binnen habitatrichtlijngebied) gelegen, de totale populatie bedraagt momenteel jaarlijks slechts twee tot drie broedparen (cfr. G-IHD rapport).

- Essentiële SBZ-V's: Gezien de beperkte populatie worden alle gebieden waar de soort voorkomt als essentieel beschouwd: De Demervallei (BE2223316) met 49%, IJzervallei (BE2500831) met 34%;
- Zeer belangrijke SBZ-V's: --
- Belangrijke SBZ-V's: --

De kwartelkoning werd aangemeld voor het Militair domein en vallei van de Zwarte Beek (BE2218311, recente territoria in 2007-2008)

Buiten de SBZ-V's komt de soort ook voor in SBZ-H BE2200037, Uiterwaarden langs de Limburgse Maas en Vijverbroek.

DOELSTELLINGEN VOOR DE KWARTELKONING BINNEN DE SBZ- GEBIEDEN

Actueel zijn er binnen SBZ en Sigma-gebieden 67 tot 70 broedparen tot doel gesteld (zie tabel 12). Dit betekent een tekort van 30 tot 33 broedparen om tot de G-IHD van 100 broedparen te komen. In het kader van dit SBP wordt verder rekening gehouden met het mogelijke tekort van 33 broedparen. Bij de evaluatie van het SBP zal bekeken worden of dit tekort kan worden bijgesteld naar 30 broedparen, afhankelijk van de situatie in Zandig Vlaanderen Oost.

Bij de verdere aanduiding van gebieden voor de kwartelkoning moet rekening gehouden worden met een aantal principes : zuinig ruimtegebruik (grotere aaneengesloten gebieden zijn gunstiger dan verschillende kleine zones), aanwezigheid van (potentieel)leefgebied en de inspanningen die nodig zijn om aan optimaal kerngebied te geraken.

Na analyse van de bestaande leefgebieden bleven enerzijds het Vogelrichtlijngebied IJzervallei en anderzijds Vogelrichtlijngebied Demervallei over als potentiële SBZ-gebieden voor bijkomende allocatie van de overblijvende broedkoppels. Dit zijn twee essentiële gebieden voor de soort.

Tabel 12: Doelen voor broedparen (bp) en leefgebied kwartelkoning binnen S-IHD, Sigma en een grindwinningsproject in de Maasvallei

Naam gebied	Deelgebied	Habitattype/rbb	Doel		Extra via uitbreiding (ha)		Extra via omvorming (ha)		Totaal extra (ha)	
			Aantal bp							
			min	max	min	max	min	max	min	max
SBZ-H Maasvallei	Boterakker (11)		1	1	0	0	0	0	0	0
SBZ-H Maasvallei	Heppeneert (3)		7	7						
SBZ-H Maasvallei	Elerweerd(4)									
SBZ-H Maasvallei	Bichterweerd (12)									
SBZ-H Maasvallei (totaal)	Alle deelgebieden		8	8	97	97	0	0	97	97
		6510 (gedekt door habitatdoel)			44	44				
		6430 (gedekt door habitatdoel)			9	9				
		rbb_hc,rbb_hu,rbb_hf			44	44				
Maasvallei buiten SBZ	grindwinningsproject Elerweerd		4	4			60	80	60	80
Zandleemstreek	zie SIGMA pikhaken-Hollaken									
Zandig Vlaanderen Oost¹	Moervaart - Zuidlede (8) gedekt door habitatdoel	(leefgebied	5	8	76	76			76	76
Grote Nete	zie SIGMA Zammelsbroek									
Demervallei	Schulensbroek (DG 13)		10	10	80	100	30	60	110	160
Demervallei	SBZ-V, Webbekomsbroek		4	4	35	55			35	55
Demervallei	SBZ-V, Kraanrijk/Gheysweide en achter Schoonhoven		6	6			90	120	90	120
Sigma²	SBZ-H BE2300006, Pikhaken-Hollaken		1	2						0
Sigma²	SBZ-H BE2300006, Kalkense Meersen		14	18						0
Sigma²	SBZ-H BE23000006, Potpolder I, Bulbierbroek, Weijmeerbroek)		4	5						0
Sigma²	SBZ-H BE2100026, Vallei Kleine Nete		1	2						0
Sigma²	SBZ-H BE2100040, Zammelsbroek		1	1			60 ⁴	60 ⁴	60	60
Sigma²	SBZ-H BE2100040, Vallei Grote Nete		14	18						0
Sigma²	Nog te bepalen		5							
SIGMA (totaal)			40	40					600	1200
		6510			232	475			232	475
		6430			38	68			38	68
		rbb_hc, rbb_hu, rbb_hf			n.g.	n.g.	n.g.	n.g.	330	657
Ijzervallei³	Handzamevallei									
Ijzervallei³	Rhillebroek/Woumenbroek/Vijfhuizenbroek									
Ijzervallei³	Broeken Merkem									
Ijzervallei³	Westbroek Reninge									
Ijzervallei³	Broeken Noordschote-Reninge									
Ijzervallei³ (totaal)			23	23	60	60	195	280	255	340
SUBTOTAAL			100	103	588	911	465	620	1323	2128

n.g. = niet gespecificeerd

¹ In het S-IHD besluit van Zandig Vlaanderen –Oost worden geen expliciete doelen voor kwartelkoning vermeld, maar een doel voor een satellietpopulatie in geschikt habitat: 'De kern van de realisaties voor de uitbreidingen [van nat grasland- en moeraslandschap] worden [...] voorzien in het deelgebied 8 Vallei Moervaart-Zuidlede met een oppervlakte van bijkomend 76 ha . Door de kwalitatieve invulling van het valleigebied kan bijkomend de realisatie van leefgebied voor een satellietpopulatie (5 à 8 koppels) van de bijlagesoort Kwartelkoning beoogd worden, waarbij de kernpopulatie voorkomt in de SBZ Schelde- en Durme-estuarium (G-IHD).'

² De broedparen per Sigma-deelgebied worden meegegeven ter informatie. Het totale doel binnen Sigma, zoals vastgesteld in het S-IHD besluit, bedraagt 40 broedparen.

³ Voor Ijzervallei zijn nog geen specifieke instandhoudingsdoelstellingen afgebakend. Dit is echter een zeer geschikt gebied voor kwartelkoning, waar in het recente verleden meerdere territoria werden waargenomen (zie figuur 5) en waar mits aangepast beheer een kernpopulatie met het vermelde aantal broedparen kan gevestigd worden. De oppervlaktes leefgebied die voor het totale SBZ zijn weergegeven, zijn een theoretische benadering, waarbij op basis van het maximale aantal territoria in het laatste decennium (6 territoria in 2006) ervan wordt uitgegaan dat 90-120 ha in eigendom van ANB of Natuurpunt reeds geschikt leefgebied uitmaakt en tot 280 ha bijkomend in natuurbeheer kan worden omgevormd tot geschikt leefgebied. De uit te breiden oppervlakte is noodzakelijk om tot voldoende grote aaneengesloten gebieden te komen.

⁴ De oppervlakte van 60 ha leefgebied door omvorming in Zammels Broek zit vervat in de totale extra oppervlakte rbb_hc, rbb_hu, rbb_hf die gerealiseerd zal worden in Sigma-gebied

Doelen kwartelkoning

- G-IHD populatie = minimaal 100 bp, verspreid over 4 kernpopulaties: Schelde, Ijzer, Demer, Maas
- Huidige som S-IHD populatie = 67-70 bp tot doel gesteld
- Restsaldo populatie = 30 – 33 bp verdeeld over:
 - Maasvallei buiten SBZ: 4 bp
 - Demervallei SBZ-V: 6 bp
 - Ijzervallei SBZ-V: 23 bp

- G-IHD leefgebied (habitat + niet-habitat) = 1240 – 2450 ha, waarvan 600-1200 ha binnen SIGMA 640-1250 ha buiten SIGMA 80-140 ha 6430 480-971 ha 6510
- Huidige som S-IHD leefgebied = 918 – 1588 ha
- Restsaldo leefgebied = 322 - 862 ha verdeeld over:
 - Maasvallei buiten SBZ: 92 ha
 - Demervallei SBZ-V: 140 ha
 - Ijzervallei SBZ-V: 90-630 ha

SIGMA, SBZ-V, SBZ-H en buiten SBZ:

- Doel populatie = 40 bp
- Doel leefgebied = 600-1200 ha, waarvan:
 - 6430: 38-68 ha
 - 6510: 232-475 ha
 - RBB: 330-657 ha

Grote Nete, SBZ-H

- Doel populatie = 1 bp (Sigma)
- Doel leefgebied: 60 ha (van RBB Sigma)

Ijzervallei, SBZ-V (nog geen S-IHD besluit):

- Doel populatie = 23 bp
- Doel leefgebied = 90-630 ha

Zandig Vlaanderen-Oost, SBZ-H

- Doel leefgebied = 76 ha uitbreiding 6510, 6430, 6410
- Indirect doel populatie = 5-8 bp

Zandleemstreek, SBZ-H

- Doel populatie = 1 bp (Sigma)
- Doel leefgebied: zie Sigma

Demervallei, SBZ-H en SBZ-V

- Doel populatie =
 - 14 bp binnen S-IHD besluit, (10 in SBZ-H, 4 in SBZ-V)
 - 6 bijkomende bp in SBZ-V (kleine overlap met SBZ-H)
- Doel leefgebied =
 - 145 – 215 ha HT + RBB in S-IHD besluit (110 – 160 ha in SBZ-H, 35-55 ha in SBZ-V)
 - 140 ha bijkomend in SBZ-V (kleine overlap met SBZ-H)

Maasvallei, SBZ-H

- Doel populatie = 8 bp
- Doel leefgebied = 97 ha, waarvan:

6430: 9 ha
6510: 44 ha
RBB: 44 ha

Maasvallei, buiten SBZ

- Grindwinningsproject:
- Doel populatie = 4 bp
 - Doel leefgebied = 92 ha (grindwinningsproject)

Figuur 18: Gebiedsspecifieke doelstellingen voor kwartelkoning, habitatrichtlijn-deelgebieden, vogelrichtlijngebieden en SIGMA-deelgebieden

Voor het Vogelrichtlijngebied de IJzervallei waren er bij de kwantificering van de gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen in 2008 15-20 territoria voorzien. In het kader van dit SBP worden in het Vogelrichtlijngebied IJzervallei 23 broedparen kwartelkoningen tot doel gesteld. In het Vogelrichtlijngebied Demervallei worden 6 broedparen tot doel gesteld in de gebieden Kraanrijk/Gheysweide en achter Schoonhoven. Dit wordt nader toegelicht in bijlage 7.

In bijlage 7 wordt een potentie-analyse voor leefgebied voor kwartelkoningen in de Vogelrichtlijngebieden Demervallei en IJzervallei beschreven. Hieruit kan besloten worden dat beide gebieden actueel potenties hebben voor kwartelkoning. Voor het Vogelrichtlijngebied de IJzervallei waren er bij de kwantificering van de gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen in 2008 15-20 territoria voorzien. In het kader van dit SBP worden in het Vogelrichtlijngebied IJzervallei 23 broedparen kwartelkoningen tot doel gesteld.

Ook in de Demervallei kan er 60 tot 160 ha bijkomende ruimte gecreëerd worden voor de soort in de deelgebieden achter Schoonhoven en Kraanrijk/Gheysweide van het SBZ-V Demervallei, mits verdere omvorming van leefgebied zoals momenteel voorzien. In deze gebieden zijn de actueel en potentieel geschikte percelen momenteel in eigendom van Natuurpunt, ANB of de Watergroep, die als 'sterkste schouders' beschouwd zouden kunnen worden. Hier worden zes bijkomende broedparen tot doel gesteld, waarvoor een aanpassing van het S-IHD besluit nodig is.

DOELSTELLINGEN VOOR DE KWARTELKONING BUITEN DE SBZ- GEBIEDEN

Er worden vier broedparen tot doel gesteld op terreinen van het grindwinningsproject Elerweerd in de Maasvallei, aansluitend op de SBZ-H deelgebieden Elerweerd en Heppeneert. Deze terreinen hebben grotendeels voor kwartelkoning geschikt habitat als nabestemming, met in totaal 92 ha aan habitatype 6120, 6510 en 6430. Het toekennen van vier broedparen aan dit gebied, dat ervoor geschikt gemaakt zal worden, is een opportuniteit waarbij met minimale extra inspanningen (kwartelkoningvriendelijk beheer) en in het kader van zuinig ruimtegebruik gunstig leefgebied gecreëerd wordt.

Omdat kwartelkoningen regelmatig opduiken zowel buiten SBZ- gebieden als binnen SBZ-gebieden waarvoor geen doelen voor de soort werden geformuleerd, is het belangrijk om ook buiten de SBZ-gebieden rekening te houden met het voorkomen van de soort. Er worden echter, op de 4 broedparen in het grindwinningsprojectgebied in de Maasvallei na, geen andere einddoelstellingen buiten SBZ geformuleerd. De broedparen buiten de daarvoor aangewezen gebieden tellen uiteraard wel mee bij de toetsing aan de G-IHD.

Het behoud, optimalisatie en uitbreiding van potentieel geschikte leefgebieden enerzijds en een optimale bescherming van nestlocaties anderzijds is noodzakelijk om de G-IHD doelstellingen te halen. Bescherming van nestlocaties dient ook buiten SBZ te gebeuren. Dit wordt verder in dit SBP uitgewerkt. Al deze maatregelen zijn bovendien een juridische verplichting (Bijlage I-soort van Vogelrichtlijn).

- de soort komt van nature voor in sterk fluctuerende aantallen. Om de G-IHD doelstellingen (minimaal 100 broedparen) te halen is het essentieel om een grotere populatie uit te bouwen die kan fungeren als buffer bij 'mindere' jaren.
- de soort is opgenomen in de Europese Vogelrichtlijn. Deze richtlijn heeft betrekking op de bescherming van vogels, hun eieren en nesten en hun

leefgebieden (en overwinterings- en rustplaatsen van enkele trekvogelsoorten). De richtlijn bevat bovendien een lijst met soorten die onder deze extra bescherming vallen (Bijlage I). De lidstaten van de EU zijn verplicht voor deze in Europese context zeldzame of bedreigde soorten die in hun land leven leefgebieden van voldoende grootte en kwaliteit aan te wijzen en te beschermen (zogenaamde 'speciale beschermingszone'). De kwartelkoning is één van deze Bijlage I-soorten die in Vlaanderen extra bescherming dienen te krijgen. Ook buiten de speciale beschermingszones moeten de lidstaten zich inspannen om vervuiling en verslechtering van woongebieden (lees: habitats/leefgebieden) van de Bijlage I-soorten, (evenals de niet in Bijlage I voorkomende trekvogelsoorten), te voorkomen.

De gewestelijke doelstellingen werden op 100 bp gelegd, als doelstelling voor het creëren van gunstige leefgebieden en leefomstandigheden voor de soort. Natuurlijke variaties zijn logischerwijze te verwachten en bij het voorzien van gunstige leefgebieden voor 100 bp kwartelkoning zal de doelstelling van 100 bp dan ook niet ieder jaar gehaald worden.

3.3 Doelstellingen soortbeschermingsprogramma (5 jaar)

De einddoelstelling is gekend, doch de doelstellingen voor dit SBP dienen nog geformuleerd te worden. Het is niet realistisch om doelstellingen te stellen in termen van aantal broedkoppels kwartelkoning. Er worden wel specifieke doelstellingen geformuleerd die binnen de termijn van dit SBP maximaal kunnen bijdragen tot het behalen van de einddoelstellingen.

De doelstellingen in dit SBP worden dan ook gesteld op vlak van te nemen maatregelen en worden in volgend hoofdstuk verder vertaald naar het actieprogramma toe.

3.3.1 Doelstelling 1: Actief behoud bestaand en ontwikkeling van nieuw leefgebied voor de soort

Het bijkomend ontwikkelen van het leefgebied van de soort is een essentieel onderdeel van de gestelde instandhoudingsdoelstellingen. Het realiseren van de noodzakelijke oppervlakte binnen Sigma en/of Natura 2000 gebieden is een proces dat een zekere tijd in beslag zal nemen. Dit proces impliceert het verwerven, inrichten en/of omvormen en beheren van gebieden zodat ze geschikt worden voor kwartelkoning (en andere soorten).

De einddoelstelling van de G-IHD stelt dat 1240- 2450 ha extra leefgebied voor de soort dient ontwikkeld te worden i.f.v. de 100 koppels (afhankelijk van een aaneengesloten of verspreid karakter van het extra te ontwikkelen leefgebied).

Als doelstelling voor dit SBP wordt gesteld dat 25% van de noodzakelijk oppervlakte reeds ingericht wordt in de looptijd van dit SBP. Om deze doelstelling te evalueren zullen alle gebieden waarvoor inrichting en omvorming gestart zijn in rekening gebracht worden, gezien omvormingsbeheer en het bereiken van gunstige kwaliteit van de desbetreffende oppervlakte leefgebied geruime tijd in beslag kan nemen. Dit neemt niet weg dat men na de inrichting meteen met omvormingsbeheer moet starten.

Belangrijke opmerking: zelfs indien voldoende oppervlakte aan geschikt broedhabitat zal kunnen worden ontwikkeld, kan niet worden gegarandeerd dat er overeenkomstig populatieherstel zal optreden. Vermits Vlaanderen momenteel niet kan rekruteren uit een voldoende grote 'eigen' populatie, is het welslagen van alle genomen maatregelen in de eerste fase dus in hoge mate afhankelijk van immigratie van vogels uit andere gebieden. Toch is het creëren van voldoende grote stukken leefgebied waar een gunstig beheer gegarandeerd kan worden, van groot belang voor de ontwikkeling van een Vlaamse populatie.

3.3.2 Doelstelling 2: Actieve bescherming van lokale broedparen door afgestemde beheermaatregel

Zoals reeds hiervoor aangehaald fluctueren de aantallen roepende mannetjes sterk van jaar tot jaar. Bovendien duiken er regelmatig en totaal onverwacht roepende mannetjes op in gebieden waar de soort reeds lang verdwenen was, of nooit eerder werd waargenomen. Ook in de 'kerngebieden' is het elk jaar weer afwachten hoeveel en waar de soort zal opduiken. De habitatkwaliteit van een bepaald perceel kan hierbij geen leidraad vormen, hoewel de kwaliteit van het ruimere leefgebied wel belangrijk is (zie doelstelling 1). Omdat roepende mannetjes andere mannetjes aantrekken, ontstaan er regelmatig (kleine) clusters van territoria, vaak in geschikte biotopen maar soms ook in eerder intensieve raaigraslanden en akkers. Mede door boven vernoemde feiten blijkt

het onmogelijk om voor aanvang van het broedseizoen in te schatten op welk perceel de soort in een bepaald jaar zal opduiken en waar dus gerichte beheermaatregelen nodig zullen zijn.

→ Omwille van het jaarlijks beperkte aantal kwartelkoningen dat zich vestigt in Vlaanderen, wordt als streefdoel vooropgesteld om binnen de termijn van dit SBP (5 jaar) 90% van alle in Vlaanderen vastgestelde territoria maximaal te beschermen. Om een duurzame populatie te kunnen opbouwen en te kunnen komen tot een gunstige regionale staat van instandhouding is dit een noodzakelijk streefdoel.

Voor elk vastgesteld territorium (= roepend mannetje tussen 20 mei en 31 juli) moet bekeken worden op welke manier hij beschermd kan worden gedurende de ganse broedcyclus. De manier waarop geanticipeerd zal moeten worden, is grotendeels afhankelijk van de beheerder en eigenheid van het betreffende perceel/gebied.

Naast het creëren van voldoende geschikt leefgebied zal in een eerste fase vooral ook moeten worden gewerkt aan een (kosten)efficiënte manier van reactieve maatregelen, waarbij snel een 'noodplan' kan worden opgestart wanneer een territorium wordt vastgesteld.

Percelen in natuurbeheer

Voor de percelen in natuurbeheer moet voldoende flexibel worden omgesprongen met het traditionele maairegime, zowel door de natuurbeheerders als door de landbouwers waarvoor een gebruiksovereenkomst is opgesteld. Rond elke roepst is in principe alle geschikt leefgebied in een straal van 250 meter rond de roepst (=19,65 ha) niet worden gemaaid voor 15 augustus. Bovendien moet in de omgeving best ook een bijkomende oppervlakte aan potentieel geschikt broedhabitat ongemaaid worden gelaten. Op deze manier worden niet alleen de percelen beschermd waar de soort aanwezig is, maar kunnen er zich tevens bijkomende territoria vestigen of kunnen bestaande territoria zich verplaatsen bij verstoring, het tweede broedsel, etc.

Om deze flexibiliteit te garanderen moeten de soortspecifieke maatregelen worden opgenomen in de maaischema's van de natuurbeheerders maar eveneens in de gebruiksovereenkomsten van de landbouwers waarmee wordt samengewerkt.

Kwartelkoningen in percelen zonder natuurbeheer

Indien een territorium wordt vastgesteld in een perceel in beheer van een particulier dat niet onder natuurbeheer valt, moet snel gereageerd worden om het aanwezige territorium te beschermen.

De beheerder kan overtuigd worden om gerichte maatregelen te treffen door:

- een 'ad hoc'-maatregelenpakket voor kwartelkoning aan te bieden
- hem een (tijdelijke) soortspecifieke beheerovereenkomst aan te bieden (bv. via VLM)
- hem te wijzen op de beschermde status van de soort en de juridische verplichting om zowel de vogel als zijn leefgebied te beschermen;

3.3.3 Doelstelling 3: Vergroting (wetenschappelijke) kennis kwartelkoning

Verhogen van de kennis van de kwartelkoning in ruime zin.

- Ecologie en verspreiding van de soort
- Beheeraspecten
- Factoren die de vestiging van de broedterritoria bepalen

Maar daarnaast is ook een continu streven naar kennis over het voorkomen van de soort noodzakelijk: inventarisatie en monitoring i.f.v. het nemen van gerichte lokale maatregelen enerzijds en het globaal opvolgen van de soort (aantallen, biotoopvoorkeuren,..) anderzijds.

Vermits de vestiging van broedterritoria in een aantal gevallen eerder erratisch blijkt te verlopen, niet zelden zonder verklaarbare binding met gebied of vegetatie(kwaliteit), is experimenteel onderzoek naar het vestigingsgedrag en de mate waarin dit beïnvloed kan worden wenselijk. De late, snelle vestiging met clustervorming geeft aan dat de soort misschien een vestigingspatroon heeft dat kunstmatig kan gestuurd worden, door bv. tijdens de doortrek geluid van roepende mannetjes af te spelen in geschikte gebieden. Dit is ook bij andere soorten met gelijkaardig erratische vestiging mogelijk (Herremans 1993).

3.3.4 Doelstelling 4 : Kennisvergroting naar specifieke doelgroepen

Belangrijk i.f.v. specifieke doelgroepen is het verhogen van de kennis omtrent de soort. Door het ontbreken van de kwartelkoning is de soort bij veel beheerders 'van de radar verdwenen' en wordt er bij beheer van gebieden weinig tot geen rekening gehouden met de soort.

Het is dan ook essentieel dat naar een aantal specifieke doelgroepen toe een gerichte communicatie wordt uitgewerkt waarbij voldoende informatie wordt gegeven over de soort en haar ecologische vereisten. Dit kan op verschillende manieren gebeuren (workshops, folders, website, terreinbezoeken, ...).

3.3.5 Doelstelling 5: Coördinatie

Om de diverse aspecten van dit soortbeschermingsplan op te volgen is het essentieel dat een coördinator aangeduid wordt. Tijdens het broedseizoen dient een persoon/instantie het overzicht te behouden en zowel acties als waarnemingen te coördineren i.f.v. het nemen van gerichte maatregelen.

Dit wordt als een volwaardige doelstelling in dit SBP opgenomen, om te vermijden dat er her en der losse acties genomen worden zonder onderlinge samenhang en opvolging.

3.4 **Doelstellingen in relatie tot bedreigingen en kansen**

In Tabel 13 worden de doelstellingen in verband gebracht met de eerder geformuleerde bedreigingen en kansen.

Tabel 13: Concrete doelstellingen in relatie tot bedreigingen en kansen

Doelstelling	Relatie tot bedreiging/kansen	Indicator
D1 Ontwikkelen van bijkomend leefgebied	B1. Leefgebiedverlies B4.1 Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ B4.2 Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ maar binnen groene gewestplanbestemming B4.3 Voorkomen kwartelkoning buiten SBZ én groene gewestplanbestemming K1. Ruimte voor water	Ontwikkelde oppervlakte bijkomend habitat
D2 Actieve bescherming van lokale broedparen door afgestemde beheermaatregelen en -overeenkomsten	B2.1 Tijdstip van maaien B2.3 Begrazingsdichtheid B3.1 Kwartelkoning niet geïmplementeerd in PDPO-II (2007-2013) en geen pakket op maat in PDPO-III (2014-2020) B3.2 Geen 'ad hoc'-maatregelenpakket voor kwartelkoning	Aantal territoria dat effectieve bescherming krijgt door gepaste maatregelen
D3 Vergroting (wetenschappelijke) kennis kwartelkoning	B5 Kennislacune ecologie kwartelkoning	Onderzoeksresultaten en volledigheid van de inventarisatie/monitoring van de soort
D4 Kennisvergroting naar specifieke doelgroepen	B2.4 Onvoldoende kennis bij boeren, beheerders en beleidsmakers	Aanmaak van brochure, website, organiseren van workshop, terreinbezoek, ...

Doelstelling	Relatie tot Indicator bedreiging/kansen
D5 Coördinatie soortbeschermingsprogramm a	

3.5 **Strategieën**

Hier wordt kort aangehaald hoe tewerk gegaan wordt om de gestelde doelstellingen te bereiken. Een aantal strategieën dienen meerdere doelstellingen.

Volgende strategieën worden geïdentificeerd:

- S1: Behoud van leefgebied
- S2: Ontwikkeling van nieuw leefgebied
- S3: Gerichter beheer van het leefgebied
- S4: Bescherming van het leefgebied
- S5: Aanpassing van het beheerinstrumentarium
- S6: Vergroten van ecologische kennis
- S7: Monitoring
- S8: Sensibilisatie en communicatie
- S9: Coördinatie

Globaal wordt via S1, S2 en S4 ingezet op behoud, bescherming en ontwikkeling van voldoende leefgebied in de speciale beschermingszones (SBZ) waar doelstellingen voor kwartelkoning zijn opgenomen (zie tabel 12). Dit leefgebied moet bovendien aangepast beheerd worden om echt kansen te bieden aan de kwartelkoning (S4). Zolang er niet voldoende geschikt en gunstig beheerd leefgebied aanwezig is in die speciale beschermingszones, moeten er maatregelen genomen kunnen worden ter bescherming van kwartelkoningen die elders een territorium vestigen (S5). Het betreft hier voornamelijk het uitstellen van de maaidatum. Dit kan nodig zijn binnen SBZ, bijvoorbeeld op percelen in puur landbouwbeheer die grenzen aan leefgebied onder natuurbeheer en waar door weersomstandigheden de eerste maaibeurt pas laat in het seizoen plaatsvindt. Ook buiten SBZ kunnen dergelijke broedgevallen voorkomen.

Zolang de G-IHD niet bereikt is, is het nuttig om zo veel mogelijk broedgevallen te beschermen. Elk bijkomend succesvol broedgeval kan immers bijdragen tot de aangroei van een Vlaamse populatie. Als de populatie aangegroeid is, kan onderzoek uitgevoerd worden om de ecologische kennis te vergroten (S6) en het beheer van het leefgebied (S3) en aangepaste maatregelen voor de bescherming van zich gevestigde broedparen (S5) te verfijnen. Een goede opvolging van de populatie via monitoring (S7) is cruciaal om de voortgang van het SBP en de effectiviteit van de maatregelen te evalueren. Voor een draagvlak, het aanmoedigen van vrijwilligers om bij te dragen aan monitoring en de optimale toepassing van beheer en bescherming is sensibilisatie en communicatie nodig (S8). Alle strategieën en bijhorende acties dienen tenslotte gecoördineerd te gebeuren (S9).

In Tabel 14 worden bovenstaande strategieën toegewezen aan de doelstellingen van dit SBP.

Tabel 14: Strategieën om de doelstellingen te bereiken binnen SBP (5jaar)

Doelstelling SBP (5 jaar)		Strategie	
#	Omschrijving	#	Omschrijving
D1	Ontwikkelen van bijkomend leefgebied	S2	Ontwikkeling van leefgebied
D2	Actieve bescherming van lokale broedparen door afgestemde beheermaatregelen en -overeenkomsten	S3	Gerichter beheer van leefgebied
		S5	Aanpassing van beheerinstrumentarium
D3	Vergroting (wetenschappelijke) kennis kwartelkoning	S6	Vergroten ecologische kennis (globaal) + kritische factoren van het vestigingsgedrag en de beïnvloedbaarheid ervan
		S7	Monitoring
D4	Kennisvergroting kwartelkoning naar specifieke doelgroepen	S8	Sensibilisering en communicatie
D5	Coördinatie soortbeschermingsprogramma	S9	Coördinatie

S1 en S4 worden als strategie niet toegewezen aan de doelstellingen binnen de looptijd van dit SBP. Het behoud en de bescherming van het leefgebied zijn (evidente) aspecten die continu nagestreefd dienen te worden en niet specifiek voor deze periode gelden.

3.6 **Actoren**

Hier volgt een bespreking van de belangrijkste actoren die bij dit programma betrokken zullen worden en die bepalend zullen zijn in de realisatie van het programma. De diverse actoren, hun rol en mogelijk invloed worden toegelicht. Daarnaast wordt ook ingegaan op de mate waarin ze als actor belangrijk kunnen zijn voor het welslagen van het SBP en of deze betrokkenheid over het volledige Vlaamse gewest geldt dan wel of ze eerder uitsluitend op lokaal/regionaal niveau een invloed kunnen hebben. Deze actoren worden opgenomen in Tabel 15

Tabel 15: Overzicht actoren

Actor	Functie/relatie soortbeschermings-programma met de doelsoort	binnen en	het link	Mogelijke soortbeschermingsprogramma	invloed op	Mate betrokkenheid reikwijdte	van /
Agentschap Natuur en Bos	voor	Initiatiefnemer/coördinator van het soortbeschermingsprogramma		Coördinerende rol of aansteller van coördinator, maar eveneens beheerder op het terrein die maatregelen/acties in de praktijk kan uitvoeren of laten uitvoeren. Partner/coördinator/financierder bij het nemen van 'ad hoc' beschermingsmaatregelen.		Essentieel/ SBP	volledig
Experten		Wetenschappelijke begeleidingscommissie - wetenschappelijk adviescommissie - evaluatie van het SBP		Wetenschappelijke begeleiding en opvolging/effectiviteit van maatregelen + vergroten van ecologische kennis van de soort		Essentieel / SBP	volledig
Landbouwsector (vertegenwoordigd door Boerenbond, Algemeen Boeren Syndicaat)		Gezien het biotoop van de kwartelkoning kan overlappen met landbouwgebied (en de soort vrij vaak binnen in gebruik zijnde landbouwpercelen voorkomt) is de landbouwsector een belangrijke actor die in dit plan betrokken dient te worden. Ook binnen gebieden die in eigendom zijn van overheden of natuurverenigingen speelt de landbouwsector een belangrijke rol, ondermeer door het uitvoeren van beheerswerkzaamheden De betrokkenheid van de landbouwsector is dan ook essentieel.		- Beheer/teelt van gewassen in gebieden waar kwartelkoningen voorkomen. De manier/intensiteit waarmee de landbouwactiviteiten uitgevoerd worden heeft veelal een rechtstreeks effect op de potenties voor de soort. - kwartelkoningen komen voor in graslanden/akkergebieden die gedeeltelijk rechtstreeks in eigendom zijn bij landbouwers of waar landbouwers (on)rechtstreekse invloed op uitoefenen door het uitvoeren van maaiactiviteiten in opdracht van andere terreineigenaren (bv. ANB of terreinbeherende verenigingen).		Essentieel / SBP	volledig
Gewestelijke/		De regionale/gewestelijke	terreinbeherende	Terreineigenaren of beheerders van (natuur)-		Essentieel /	volledig

Actor	Functie/relatie soortbeschermings-programma met de doelsoort	binnen en het link	Mogelijke soortbeschermingsprogramma	invloed op	Mate betrokkenheid / reikwijdte
regionale/ provinciale erkende Terreinbeherende natuurverenigingen - o Natuurpunt vzw - o Limburgs Landschap vzw - o Vzw Durme	natuurverenigingen zijn eigenaar van en/of beheren natuurgebieden en zijn dan ook rechtstreekse partners om bij het beheer van deze gebieden de doelstellingen van voorliggend soortbeschermingsprogramma in de praktijk te brengen.		gebieden/reservaten voeren effectieve (natuur)beheersmaatregelen uit op hun terreinen of op andere terreinen die ze in beheer hebben. - o Coördinatiepunten van vele natuur- en milieuvrijwilligers en actief in natuurstudie en beheer. In relatie tot kwartelkoning betekent dit enerzijds het sturen van gerichte maatregelen tot bij vrijwilligers, maar daarnaast is ook de kennis tot het uitvoeren van monitoring/inventarisaties om aantallen van kwartelkoningen op te volgen aanwezig. Hiervoor kan gesteund worden op een uitgebreid vrijwilligersnetwerk. - o Uitgebreid netwerk voor het uitvoeren van communicatie en sensibilisatie omtrent de soort		SBP (lokaal voor niet gewestelijk actieve verenigingen)
Vlaamse Landmaatschappij	De VLM is het coördinerende agentschap m.b.t. de uitvoering van beheerovereenkomsten in kader van PDPO-maatregelen. Tevens heeft de VLM de nodige contacten met landbouwers die beheer kunnen uitvoeren.		- o Wanneer maatregelen ten gunste van de kwartelkoning geïmplementeerd kunnen worden in het PDPO-programma kan dit in belangrijke mate bijdragen tot het realiseren van gunstigere omstandigheden voor de kwartelkoning, vnl. in zones waar deze actueel geen kans maken door een intensief maaibeheer. Een specifiek pakket op maat is wel noodzakelijk. Tijdens de looptijd van dit SBP zal de voorbereiding van de opvolger van PDPO-III starten. VLM kan er hierbij naar streven om een flexibel pakket ten behoeve van kwartelkoning op te nemen, dat niet voor vijf jaar aan hetzelfde perceel verbonden is. - o Daarnaast heeft de VLM nog		Belangrijk / volledig SBP

Actor	Functie/relatie soortbeschermings-programma met de doelsoort	binnen en	het link	Mogelijke soortbeschermingsprogramma	invloed op	Mate betrokkenheid reikwijdte	van
				natuurinrichtingsprojecten en monitoring van deze projecten in eigen beheer. Aandacht voor de kwartelkoning bij het opstellen en uitvoeren van deze NIP-projecten en het navolgende beheer is belangrijk, met tevens de mogelijkheid tot het snel- 'ad hoc' wijzigen van het beheer.			
Departement Landbouw en Visserij	Verantwoordelijk voor landbouwreglementering in Vlaanderen		de	Ondersteunende rol bij ad hoc beschermingsmaatregelen op landbouwpercelen die niet in natuurbeheer zijn Actor in het Natura2000 overleg		Belangrijk/regionaal	
Waterwegen Zeekanaal	en Beheerder van grotere bevaarbare waterlopen: Zeeschelde, Bovenschelde, Dender, Demer, Grote Nete,..			Waterpeilbeheer en beheer van diverse overstromingsgebieden in kader van het Sigmaplan. Voor het natuurluik van deze gebieden werkt W&Z reeds samen met het ANB. Tevens is W&Z betrokken bij het waterbeheer in het IJzerbekken. Binnen het IJzerbekken zijn reeds afspraken gemaakt omtrent het toekomstige waterpeilbeheer (verhoging), hoofdzakelijk is de invloed op de toekomstige kansen voor de kwartelkoning vrij beperkt en niet negatief.		Belangrijk / lokaal	
Vlaamse Milieumaatschappij	Beheerder van kleine onbevaarbare waterlopen: diverse beken en kleine rivieren			Waterpeilbeheerder en volgt milieukwaliteit op. Zo is de VMM eerder een globale partner (globale water-/milieukwaliteit) en is de relatie met de aspecten van dit SBP vrij beperkt. Op lokaal vlak kan VMM wel een noodzakelijk actor worden bij wijzigen in waterpeilbeheer.		Beperkt belangrijk / lokaal	
Provinciale	Regionale partner die binnen werkingsgebied			Voornamelijk een stimulerende, sensibiliserende		Matig	belangrijk

Actor		Functie/relatie soortbeschermings-programma met de doelsoort	binnen en	het link	Mogelijke soortbeschermingsprogramma	invloed	op	Mate betrokkenheid reikwijdte	van
overheden		een belangrijke coördinerende functie kan uitvoeren of proefprojecten kan opzetten. Daarnaast nemen provinciale overheden steeds vaker het beheer van kleinere waterlopen over van steden en gemeenten.			rol. Het opnemen van de soort als provinciale aandachtsoort (zoals dat bij de provincie West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant reeds het geval is) en hierrond communiceren (welke maatregelen zijn mogelijk?) is een belangrijk aandachtspunt.			/regionaal	
Polders wateringen	en	Lokale partners die binnen het werkingsgebied een belangrijke functie kunnen uitvoeren in het water(peil)beheer			Deze kunnen een belangrijke rol spelen in het handhaven van een correct waterpeil t.b.v. een geschikt leefgebied voor de kwartelkoning. De invloed van deze actor is potentieel belangrijk			Belangrijk / lokaal	
Steden gemeentes	en	Lokale partner bij coördinatie of uitvoering van maatregelen			De diverse lokale besturen kunnen een belangrijke invloed uitoefenen inzake sensibilisatie en communicatie door de soort op te nemen in lokale natuur- en milieuvisies of de soort lokaal te adopteren als kensoort/koesterbuur. Tevens kunnen lokale besturen via het vergunningsbeleid kleine voortschrijdende negatieve evoluties inzake landgebruik helpen sturen in de positieve richting.			Matig belangrijk / lokaal	
Regionale Landschappen		Samenwerkingsverband tussen diverse gebruikers van de open ruimte, waardoor deze een aantal van bovenstaande actoren samen kan brengen. Coördinerende rol			Op lokaal/regionaal vlak hebben Regionale Landschappen veelal een belangrijke coördinatie functie en stellen ze ook middelen ter beschikking voor maatregelen op landschapsniveau, dit veelal in nauwe samenwerking met de diverse actoren Binnen de Regionale Landschappen functioneert ook een belangrijk NME-werking. Deze educatieve werking kan de kennis omtrent de kwartelkoning vergroten bij de diverse actoren.			Matig belangrijk / lokaal	
Terreineigenaars	-	Landelijk Vlaanderen is een vereniging die de			Ook op de diverse terreinen die in privé-			Matig belangrijk/	

Actor	Functie/relatie soortbeschermings-programma met de doelsoort	binnen en het link	Mogelijke soortbeschermingsprogramma	invloed	op	Mate betrokkenheid reikwijdte	van
Landelijk Vlaanderen, Aanspreekpunt Privaat Beheer	bos-, land- en natuureigenaars verenigt, mogelijke invloed door beheer terreinen		eigendom zijn, kunnen maatregelen genomen worden die ten gunste van de kwartelkoning kunnen zijn.			lokaal	
Jagersverenigingen	Geen rechtstreeks link met SBP en doelsoort (geen jachtwild)		Jagersverenigingen kunnen een bijdrage leveren in het beheer en instandhouding van het leefgebied van de kwartelkoning. Ze kunnen een rol spelen in de communicatie met de soort en het leggen van contacten met lokale landbouwers.			Matig belangrijk	/ gewestelijk
Vogelbescherming Vlaanderen vzw	Gewestelijk actieve vereniging Deze vereniging beheert weinig gebieden , maar kan binnen het SBP wel een sensibiliserende rol spelen.		Vogelbescherming Vlaanderen kan een rol spelen in de educatie, sensibilisatie en studie omtrent de soort. Tevens kan de vereniging een rol spelen bij het aankaarten van inbreuken tegen de bestaande wetgevingen.			Minder belangrijk	/ gewestelijk

In mindere mate en voor specifieke locaties zijn er nog een aantal actoren die op lokaal niveau belangrijk zijn. Deze hebben veeleer een zeer lokale werking: bv. lokale natuur- en milieuverenigingen, Antwerps Havenbestuur (zeer lokaal),... en zijn voor dit soortbeschermingsprogramma dat volledig Vlaanderen als werkingsgebied heeft van beperkter belang. Niettemin kunnen ze lokaal van belang zijn.

Bij lokaal overleg bv. in kader van beheercommissies, beheerplannen, overlegplatformen voor Europese Natuurdoelen in Speciale Beschermingszones... dienen deze wel betrokken te worden en is het de verantwoordelijkheid van de belangrijkste actoren om deze hierbij te betrekken.

De acties (zie hoofdstuk 4) dienen verder ontwikkeld te worden met de diverse actoren. Overlegmomenten met deze actoren zijn dan ook belangrijk in kader van de betrokkenheid en het engagement van de diverse partners. Een verslag van het actorenoverleg wordt als bijlage bij dit SBP gevoegd. Uit dit verslag moet duidelijk blijken dat de actoren die verderop in het actieplan betrokken worden in acties en maatregelen op de hoogte zijn van de voorgestelde acties binnen het voorliggende SBP.

4 Actieplan

Hier volgt een gedetailleerde beschrijving van elke actie/maatregel, passend bij doelstellingen en strategieën uit het basisrapport. Acties/maatregelen worden hierbij gegroepeerd volgens strategie (bv. beheermaatregelen, communicatie, monitoring, ...) en doelstelling. De ontwikkeling van een duurzame broedpopulatie van de kwartelkoning in Vlaanderen kan enkel worden bereikt door het gecombineerd uitvoeren van de volgende typen maatregelen:

- behoud van bestaande leefgebieden en ontwikkeling van nieuwe leefgebieden;
- verbetering van beheer van leefgebieden;
- bescherming van gevestigde kwartelkoningen en hun territoria;
- vergroting van kennis.

Dit zijn de noodzakelijke maatregelen. Maar of ze ook voldoende zullen zijn om op korte termijn de doelstellingen te bereiken, hangt af van immigratie uit andere gebieden.

Een goede uitvoering van deze maatregelen staat of valt met een goede landelijke coördinatie, een adequate voorlichting en een goed monitoringsysteem en onderzoekstraject om de effecten van de maatregelen te kunnen meten en de doelstellingen van het beschermingsplan te kunnen toetsen.

4.1 Acties i.f.v. globale doelstelling SBP

Volgend uit de einddoelstelling van dit SBP, nl. het realiseren van een **goede regionale staat van instandhouding** voor de kwartelkoning worden in dit hoofdstuk acties geformuleerd.

In eerste instantie wordt een onderscheid gemaakt tussen globale, langlopende acties enerzijds en acties van toepassing binnen de looptijd van dit SBP (5 jaar) anderzijds. Verder dienen de acties die geformuleerd worden voor de korte termijn ook verder te worden meegenomen op langere termijn, al dan niet na evaluatie en/of onder gewijzigde vorm.

We kunnen dit illustreren met volgend voorbeeld: het ontwikkelen van het leefgebied van de kwartelkoning kan op korte termijn geïnitieerd worden en de ontwikkeling van een deel van het noodzakelijke bijkomende leefgebied wordt als actie gesteld binnen dit SBP, doch het is enkel op lange termijn realistisch om het volledige benodigde extra leefgebied te realiseren. 25 % kan in 5 jaar gerealiseerd worden, maar niet de volle 100% is realistisch binnen de looptijd van dit SBP. De korte en lange termijn acties lopen dan ook in elkaar over.

De focus ligt op de doelstellingen binnen dit SBP (5 jaar), maar ook de maatregelen/acties op lange termijn worden aangehaald.

Tabel 16 geeft een overzicht van de strategieën en acties/maatregelen i.f.v. de globale einddoelstelling nl. het realiseren van de G-IHD.

Tabel 16: Overzicht strategieën en acties i.f.v. globale einddoelstelling SBP

Doelstelling	Strategie		Actie
Omschrijving Einddoelstelling: Doelen kwartelkoning geformuleerd binnen de Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen (G-IHD)	#	Omschrijving	Omschrijving
	S1	Behoud van leefgebied	Binnen de SBZ-gebieden en Sigma-gebieden de momenteel geschikte broedbiotopen behouden
	S2	Ontwikkeling van leefgebied	Ontwikkelen van extra leefgebied voor de soort
	S3	Gerichter beheer van leefgebied	Verbetering van beheer van leefgebied en maatregelen bij aanwezigheid van de soort op grasland en waar mogelijk op akkers
	S4	Bescherming van het leefgebied	Lange termijn bescherming leefgebied via wetgeving en opvolging op het terrein
	S5	Aanpassing van beheerinstrumentarium	'Ad hoc'-maatregelenpakket voor kwartelkoning
	S6	Vergroten van ecologische kennis	Onderzoek naar vestigingsfactoren en habitatvoorkeur (in relatie met S4/S5 ; enkel in gunstige gebieden)
			Onderzoek naar beheer
			Onderzoek naar dispersie, overleving en plaatstrouw
			Onderzoek naar de mate waarin het vestigingsgedrag kan worden gemanipuleerd door het afspelen van geluid in geschikt broedhabitat met kwartelkoningvriendelijk beheer
	S7	Monitoring	Jaarlijkse monitoring in kerngebieden
			Opvolging van territoria en populaties buiten de kerngebieden
	S8	Sensibilisatie en communicatie	Algemene communicatie
			Doelgroepgerichte voorlichting
			Workshop
	S9	Coördinatie	Aanstellen coördinator SBP en opvolging bovenstaande acties

4.2 **Bespreking acties**

In dit hoofdstuk worden de diverse acties afzonderlijk toegelicht. Er kan hier verwezen worden naar de bijpassende overzichtstabellen waar de acties op lange termijn (Tabel 16) en de acties binnen de looptijd van dit SBP (Tabel 17) opgesomd staan. De acties/maatregelen binnen de looptijd van dit SBP worden onderlijnd en genummerd volgens de strategie waar ze onder vallen.

4.2.1 **Beschrijving van actie binnen strategie 1 : Behoud van leefgebied**

De broedbiotopen die momenteel geschikt zijn moeten behouden blijven:

- binnen de SBZ-gebieden waarvoor doelen voor kwartelkoning zijn geformuleerd (kerngebieden)
- buiten deze SBZ-gebieden in geval van consensus of beslist beleid: Sigma-gebieden en SBZ-V Ijzervallei

Deze broedbiotopen kunnen behouden worden door een aangepast beheer (zie strategie 3), de nodige bescherming (zie strategie 4). Een verhoogde soortkennis opgebouwd uit de nodige sensibilisatie en educatie (zie strategie 8) is hiervoor essentieel.

4.2.2 **Beschrijving van actie binnen strategie 2: Ontwikkelen van leefgebied**

Beleidsmatig kan het te ontwikkelen leefgebied van de kwartelkoning onderverdeeld worden in de volgende categorieën:

- Bestaand natuurgebied waar door **omvorming** of aangepast beheer nieuw leefgebied gecreëerd wordt;
- Andere open ruimte binnen SIGMA of SBZ waar extra leefgebied dient gecreëerd te worden door **uitbreiding**;
- Andere open ruimte buiten SIGMA of SBZ waar een flankerend beleid op basis van vrijwilligheid wordt voorzien voor de sporadisch voorkomende ad hoc-broedgevallen.

Potentievolle maar momenteel ongeschikte broedbiotopen en suboptimale broedbiotopen kunnen geoptimaliseerd worden door gericht habitattherstel van gedegradeerde broedbiotopen (bv. hydrologisch herstel, verbossing ongedaan maken) in het kader van Natura2000, SIGMA, Natuurinrichting, Life-projecten,... om te komen tot biotopen die voldoen aan de leefgebiedcriteria van de soort (zie hoofdstuk 1). De focus hiervoor ligt op speciale beschermingszones en SIGMA-gebied, met een bijkomende opportuniteit op de site van een grindwinningsproject met graslandnatuur als nabestemming, aansluitend op SBZ-H in de Maasvallei. Dit kan via de gepaste inrichting van terreinen in natuurbeheer door ANB en terreinbeherende verenigingen of via de inrichting van terreinen door particulieren via een natuurbeheerplan in het kader van het managementplan van de speciale beschermingszone.

Actie 2.1 Ontwikkeling van minimaal 310 ha extra leefgebied tegen 2020

In de G-IHD wordt gesteld dat er tussen 1240 en 2450 ha extra leefgebied noodzakelijk is, afhankelijk van het al dan niet voldoende aaneengesloten karakter ervan. Van deze uitbreiding wordt +/- 30 % gedekt door habitatdoelen. Het betreft b.v. laag gelegen schraal hooiland – 6510 of voedselrijke zoomvormende ruigten van het laagland – 6430 waarvoor ook al doelen bepaald

zijn. Tabel 12 geeft een overzicht van de oppervlakteverdeling verspreid over de verschillende doelgebieden om te komen tot een gunstige staat van instandhouding. Van deze totale extra oppervlakte wordt aangenomen dat 310 tot 613 ha kan gerealiseerd worden binnen de looptijd van dit SBP. De belangrijkste potenties situeren zich in de te ontwikkelen SIGMA-gebieden, in de Ijzervallei (zie ook actie 2.2), de Maasvallei en de Demervallei. Bij de realisatie van dit extra leefgebied wordt prioriteit gegeven aan de omvorming/uitbreiding van de habitats die op zich tot doel gesteld zijn.

Om overlap met het lokale overlegproces in het kader van de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen te vermijden, wordt de concretisering van de oppervlakte extra leefgebied binnen SBZ geïmplementeerd via de IHD-managementplannen. Dit zowel voor de te realiseren Natura2000-habitatdoelen als voor de extra oppervlakte leefgebied voor zover het om gebieden gaat gelegen binnen de speciale beschermingszones. De toewijzing van deze tot doel gestelde oppervlakten aan percelen zal gebeuren tijdens de verschillende fasen van de opmaak van de managementplannen voor de speciale beschermingszones. In een eerste fase (managementplan 1.1, 2015) wordt nagegaan welk deel gerealiseerd kan worden op terreinen van de overheid en terreinbeherende verenigingen volgens het principe 'sterkste schouders, zwaarste lasten'. In een tweede fase (managementplan 1.2, 2016-2017) krijgen de overige partners op het overlegplatform van de SBZ de kans om op vrijwillige basis leefgebied of geschikt habitat duurzaam in te richten en te beheren volgens een natuurbeheerplan. Hiervoor kunnen subsidies worden aangevraagd bij het ANB.

De oppervlakterealisatie binnen het SIGMA-proces verloopt via de bestaande overlegfora.

Actoren:

- ANB (coördinatie)
- Eigenaars – grondgebruikers
- Terreinbeheerders (Natuurpunt, ANB, W&Z, ...)

Prioriteit: Hoog

Instrumenten: Managementplannen, natuurbeheerplannen, verwerving

Raming benodigd budget voor 5 jaar: 2 tot 8,7 miljoen euro

Berekeningswijze: zie bijlage 5

Actie 2.2: Afbakening + inrichting leefgebied voor 23 broedparen binnen SBZ-V Ijzervallei

Het SBP stelt voor om 23 broedparen toe te wijzen aan de Ijzervallei. Dit gebied vormt momenteel reeds een belangrijk broedgebied voor kwartelkoning. In tegenstelling tot bij de overige Speciale beschermingszones werd voor de Ijzervallei nog geen aanwijzingsbesluit opgemaakt waarin oppervlakte-doelen worden vastgelegd. Gelet op het voorgestelde populatiedoel van 23 broedparen en de oppervlaktevork opgenomen in de LSVI dient binnen dit SBZ een oppervlakte geschikt leefgebied van 230 – 690 ha te worden gevonden. Omdat er nu reeds verschillende broedparen voorkomen, is een deel van dit gebied zeker reeds geschikt. Grote delen van het gebied zijn ook reeds in natuurbeheer waar bij het voorkomen de nodige beheermaatregelen getroffen kunnen worden. Naar schatting zou zo'n 500 ha (potentieel) geschikt grasland zich onder natuurbeheer bevinden.

Als actie wordt voorgesteld om na te gaan welke oppervlakte kan gecreëerd worden door omvorming binnen gebieden onder natuurbeheer en welke oppervlakte bijkomend geschikt dient gemaakt te worden. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de andere Europees beschermde vogelsoorten waarvoor het SBZ-V is aangemeld en de principes van zuinig ruimtegebruik.

De gebieden die via omvorming geschikt kunnen gemaakt worden, dienen onder aangepast beheer te worden gebracht binnen de looptijd van dit soortbeschermingsprogramma.

Actoren:

- ANB (coördinatie)
- IHD-partners

Prioriteit: Hoog

Instrumenten: Overleg, regulier natuurbeheer toegepast op kwartelkoning (zie actie 3.1)

Raming benodigd budget voor 5 jaar: Reguliere middelen voor het overleg, budget voor omvorming begroot in actie 2.1

4.2.3 Beschrijving van acties binnen strategie 3: Verbetering van beheer van leefgebied

Actie 3.1 Verbetering van beheer van leefgebied en maatregelen bij aanwezigheid van de soort op grasland in beheer

Er zal een beheerrichtlijn opgesteld worden ten behoeve van de terreinbeheerders binnen de SBZ waarvoor Europese natuurdoelen voor kwartelkoning werden vastgesteld of waar de resterende broedparen binnen dit SBP voorzien worden (zie Tabel 12). Deze richtlijn zal de elementen bevatten opgesomd in bijlage 3 en verspreid worden naar de ANB-verantwoordelijke voor de respectievelijke SBZ's en Sigma-gebieden. In de natuurbeheerplannen van die gebieden die als leefgebied voor kwartelkoning worden ingericht, dient dit beheer te worden opgenomen, ongeacht of het leefgebied samenvalt met Europees te beschermen habitat. Verschrallingsbeheer kan een rol spelen om optimale leefgebieden te bekomen, maar is niet overal noodzakelijk. Zo zorgt in de Maasvallei de rivierdynamiek op zich al voor de gewenste vegetatiestructuur. De nood aan verschraling zal gebiedsafhankelijk geëvalueerd worden.

Het beheer in de kerngebieden met grasland dient te worden gericht op het **ontwikkelen van voldoende geschikte vegetaties gedurende de periode mei-juli**, wanneer kwartelkoningen in Vlaanderen aankomen uit de overwinteringsgebieden, en het **veilig stellen van de reproductie door voldoende hoge vegetatie te handhaven in de periode juli-augustus indien kwartelkoningen zich gevestigd hebben**. In deze gebieden dient het beheer te bestaan uit **kwartelkoningvriendelijk hooilandbeheer**.

Actoren:

- ANB (coördinatie)
- Eigenaars – grondgebruikers
- Terreinbeheerders (Natuurpunt, ANB, W&Z, ...)

Prioriteit: Hoog**Instrumenten:** Managementplannen, natuurbeheerplannen,**Raming benodigd budget voor 5 jaar:** 130.000 euro

Berekeningswijze: zie bijlage 5

4.2.4 **Beschrijving van acties binnen strategie 5: Aanpassing van beheerinstrumentarium**

Actie 5.1 'Ad hoc'-maatregelenpakket voor kwartelkoning

Voor de kwartelkoning evenals een reeks andere landbouwgerelateerde soorten zal er een 'ad hoc'-maatregelenpakket ontwikkeld worden dat flexibel en gericht ingezet kan worden op het moment dat de soort in het terrein verschijnt op landbouwpercelen die niet in natuurbeheer zijn.

Deze maatregelen zullen pas kunnen worden uitgevoerd na goedkeuring door de Europese Commissie in verband met de regels rond staatssteun voor landbouwbedrijven.

Om de kwartelkoningen te beschermen en kans te geven zich succesvol voort te planten, is het belangrijk dat de percelen waar de soort zich vestigt, niet gemaaid worden tot 15 augustus. Ook aangrenzende percelen moeten ongemaaid blijven tot na 15 augustus, zodat de vogels over een voldoende groot habitat beschikken. Er wordt gestreefd naar een oppervlakte met uitgestelde maaidatum met een straal van minimaal 100 m rond de roepstoot van het mannetje (+/- 3 ha) tot maximaal 250 m (+/- 20 ha).

Via deze *ad hoc* subsidiemaatregel wil ANB landbouwers vergoeden voor de gederfde opbrengsten indien zij hun gewas niet maaien of oogsten tot 15 augustus. Het betreft een maatregel op vrijwillige basis.

Het uitwerken van de voorwaarden en de modaliteiten voor deze subsidieovereenkomst is het voorwerp van dit actiepunt, waarbij onderstaande elementen als uitgangspunt kunnen dienen. Deze *ad hoc* subsidiemaatregel zal binnen een termijn van zes maanden na vaststellen van dit SBP worden uitgewerkt, zodat ze (afhankelijk van het seizoen) vanaf het eerste of tweede jaar na vaststelling van het SBP kan worden toegepast.

Voorwaarden om in aanmerking te komen voor de ad hoc subsidie:

- Een roepende kwartelkoning werd waargenomen in het perceel of buiten het perceel, op maximaal 250 m van de perceelsgrens. Deze waarneming wordt bevestigd door een werknemer van het Agentschap voor Natuur en Bos of door een bedrijfsplanner van VLM.
- Het betreffende perceel wordt niet gemaaid tot en met 15 augustus. Een latere maaibeurt gebeurt op kwartelkoningvriendelijke wijze (van binnen naar buiten).
- Op het perceel worden ook geen andere activiteiten uitgevoerd waarbij de vogels of hun nesten ernstig verstoord of gedood kunnen worden

Bedrag van de subsidie:

- Voor grasland wordt de oppervlakte van het perceel wordt vermenigvuldigd met:
 - 1500 EUR.ha⁻¹ indien geen enkele maaibeurt voor 15 augustus werd uitgevoerd. Dit bedrag is gebaseerd op een referentieopbrengst van 500 EUR.ha⁻¹ voor een snede grasland van 3500 kg droge stof per ha, zoals ook wordt toegepast door het Departement Landbouw & Visserij in het kader van soortenschadevergoedingen. Bij vochtige maaibeelden rekent men een opbrengst van 3 dergelijke sneden per jaar, wat tot het referentiebedrag van 1500 EUR.ha⁻¹ leidt. Mogelijke extra kosten voor bewerken en opnieuw inzaaien van gedegenereerde graszoden zullen bij de uitwerking van dit actiepunt overwogen worden in samenspraak met het Departement Landbouw & Visserij.
 - 1000 EUR.ha⁻¹ indien reeds een eerste snede op het perceel heeft plaatsgevonden vooraleer het kwartelkoningterritorium werd vastgesteld. Hierbij wordt een gedeelde inkomst van twee sneden aan elk 500 EUR.ha⁻¹ in rekening gebracht.
- Voor andere teelten zal een regeling worden uitgewerkt op basis van referentie-inkomsten, in samenspraak met het Departement Landbouw & Visserij.
- Het bedrag zal betaald worden na afsluiting van de overeenkomst. Indien de ontvanger van de subsidie zich niet aan de voorwaarden houdt, kan het bedrag worden teruggevorderd.

Kader staatssteun:

- Binnen SBZ: "Richtsnoeren van de Europese Unie voor staatssteun in de landbouw- en de bosbouwsector en in plattelandsgebieden 2014-2020: *1.1.6 Steun voor het opvangen van nadelen in verband met Natura 2000-gebieden en met de kaderrichtlijn water*"
- Buiten SBZ: "De-minimissteun aan de landbouwsector. Het totale bedrag aan de-minimissteun dat per lidstaat aan één onderneming wordt verleend, mag niet hoger liggen dan 15 000 EUR over een periode van drie belastingjaren."

Actoren:

- ANB (coördinatie)
- Departement Landbouw & Visserij (uitwerken modaliteiten)
- Landbouwers (eigenaars – grondgebruikers)

Prioriteit: Hoog

Instrumenten: Subsidiebesluit ad-hoc-maatregelen

Raming benodigd budget voor 5 jaar: 250.000 euro

Berekeningswijze: zie bijlage 5

4.2.5 **Beschrijving van acties binnen strategie 6: Vergroten van ecologische kennis**

In Vlaanderen is tot dusverre nauwelijks professioneel onderzoek gedaan naar kwartelkoning. De aanpak ter bescherming van kwartelkoningen leunt dan ook zwaar op de resultaten van buitenlandse studies (vnl. Nederland). Het is dan ook wenselijk gedurende de looptijd van dit programma onderzoek op te zetten naar de hieronder genoemde onderwerpen. Hierbij zullen in eerste instantie door de coördinator van het SBP lopende onderzoeken in het buitenland worden geïnventariseerd en opgevolgd, zodat hierop gepast gereageerd kan worden zolang de populatie in Vlaanderen te klein is om veldonderzoek op uit te voeren. Voor de realisatie van dit onderzoek dienen de mogelijkheden van samenwerking te worden verkend met organisaties, universiteiten, instituten en vrijwilligers.

Actie 6.1 Onderzoek naar vestigingsfactoren en habitatvoorkeur

Mede om te kunnen bepalen in welke gebieden bescherming van kwartelkoningen kansrijk is, of om het areaal aan geschikte leefgebieden uit te breiden, zal een analyse van het voorkomen van kwartelkoningen in relatie tot habitatkenmerken moeten duidelijk maken welke eisen kwartelkoningen aan hun leefgebied stellen. Het gaat hier zowel om nieuw veldonderzoek als om analyses van bestaande gegevens, bv. met behulp van Geografische Informatie Systemen (ecotopen-analyses). Belangrijke vragen zijn vooral de rol van de vegetatiesamenstelling en vegetatiestructuur en de invloed van bijvoorbeeld waterstand en overstromingen. In akkergebieden zou daarnaast onderzoek moeten plaatsvinden naar de achterliggende processen die het voorkomen in akkerbouwgewassen bepalen, om daarmee inzicht te krijgen waarom in Nederland, Duitsland en in mindere mate Wallonië populaties in akkers broeden in tegenstelling tot Vlaanderen. Dit onderzoek is echter de eerste jaren geen prioriteit omdat eerst voldoende broedparen zich moeten gevestigd hebben om relevante data te kunnen verzamelen (zie ook hoofdstuk 5.3 in dit SBP).

Actoren:

- ANB (coördinatie)
- INBO

Prioriteit: Laag

Instrumenten: Onderzoek via algemene offertevraag

Raming benodigd budget voor 5 jaar: Nog geen raming voorzien

Actie 6.2 Onderzoek naar beheer

Om het beheer van kwartelkoningleefgebieden te kunnen optimaliseren en evaluatie/bijsturing van de maatregelen mogelijk te maken, zal onderzoek naar de broedbiologie en broedcyclus van kwartelkoningen duidelijk moeten maken wat de effecten van de verschillende maatregelen zijn op het uiteindelijke broedsucces (aantal broedsels, aantal jongen per broedsel). Hiervoor dient de overleving van gevestigde kwartelkoningen en hun kuikens gemonitord te worden, wat kan aansluiten bij de algemene monitoring uit actie 7.1. Dit onderzoek is echter de eerste jaren geen prioriteit omdat eerst voldoende broedparen zich moeten gevestigd hebben om relevante data te kunnen

verzamelen (zie ook hoofdstuk 5.3 in dit SBP). De in de verschillende leefgebieden toegepaste maaimethoden, -frequenties en perioden (actie 3.1) worden met elkaar vergeleken en naast de monitoringdata van de betreffende gebieden gelegd. Bij de genomen ad hoc maatregelen (actie 5.1) is het noodzakelijk om op te volgen op welke oppervlakten rond de roepplaatsen het maaien werd uitgesteld en dit in verband te brengen met broedsucces. Wanneer een voldoende grote populatie in Vlaanderen aanwezig is, kan in een veldstudie en met bestaande gegevens onderzocht worden of en hoe extensieve begrazing kan worden ingezet als volwaardige vervanging van geschikt maaibeheer. Een volwaardig onderzoek binnen dit actiepoint kan enkel worden gevoerd als er een voldoende grote populatie in Vlaanderen aanwezig is. Desalniettemin is het van belang dat de uitgevoerde beheermaatregelen en de door vrijwilligers verzamelde waarnemingen van overleving en broedsucces gedocumenteerd en gecentraliseerd worden. Hier ligt een duidelijke link met actie 9.1.

Actoren:

- ANB (coördinatie)
- INBO

Prioriteit: Laag

Instrumenten: Onderzoek via algemene offertevraag

Raming benodigd budget voor 5 jaar: Nog geen raming voorzien

Actie 6.3 Onderzoek naar dispersie, overleving en plaatstrouw

Ten behoeve van de evaluatie van de beschermingsmaatregelen zal onderzoek moeten worden uitgevoerd naar de overleving, dispersie, plaatstrouw van kwartelkoningen en de mate van uitwisseling tussen de verschillende gebieden, zowel binnen Vlaanderen als daarbuiten. Het is belangrijk te weten of volwassen vogels jaarlijks in dezelfde (kern)gebieden broeden (mede in relatie tot het gevoerde beheer en de maatregelen in deze gebieden) dan wel of er uitwisseling bestaat met andere broedgebieden in Vlaanderen of elders in Europa. Ten tweede is het van belang vast te stellen of kuikens terugkeren naar de geboorteplek, en zo ja welke invloed het gevoerde beheer hierop heeft. Dit onderzoek is echter de eerste jaren geen prioriteit omdat eerst voldoende broedparen zich moeten gevestigd hebben om relevante data te kunnen verzamelen (zie ook hoofdstuk 5.3 in dit SBP).

Actoren:

- ANB (coördinatie)
- INBO

Prioriteit: Laag

Instrumenten: Onderzoek via algemene offertevraag

Raming benodigd budget voor 5 jaar: Nog geen raming voorzien

Actie 6.4 Onderzoek naar de mogelijkheid tot kunstmatige vestiging van kwartelkoning door het afspelen van lokgeluid

Gezien er in Vlaanderen de afgelopen 30 jaar amper sprake was van een eigen populatie kwartelkoningen op basis van rekrutering van hier geboren vogels, zijn we minstens de komende jaren overgeleverd aan de toevalligheden van vestiging van doortrekkende vogels. Er moet onderzoek worden gedaan naar de variatie in doortrek en de factoren die dat bepalen en naar de factoren die de vestiging van doortrekkers als broedvogels in Vlaanderen bepalen. Experimenteel onderzoek om vogels aan te lokken en zich te laten vestigen in gunstige gebieden kan mogelijk helpen om een lokale populatie op te bouwen. Vogelringers hebben in België en omliggende landen belangrijke ervaring opgebouwd met het kunstmatig doen landen van 's nachts overtrekkende rallen, inclusief kwartelkoning. Er dient nagegaan of dit in het voorjaar in geschikt habitat niet kan leiden tot vestiging van clusters broedterritoria. Dit actiepunt werd in het voorjaar van 2015 al geïnitieerd met een proefproject in de Ijzervallei. Indien dit experiment succesvol zou blijken, zou dit de haalbaarheid van de doelstellingen ten goede komen en zou vooral ook het kostenplaatje van de uitvoer van dit SBP aanzienlijk naar beneden kunnen worden gehaald doordat op deze manier kwartelkoningen zouden kunnen worden aangetrokken naar de echte kerngebieden waar het broedhabitat optimaal is voor de soort en het beheer is afgestemd op de zeer late broedcyclus.

Actoren:

- ANB (coördinatie)
- INBO, studie bureaus

Prioriteit: Hoog

Instrumenten: Onderzoek via algemene offertevraag

Raming benodigd budget voor 5 jaar: € 20.000

4.2.6 Beschrijving van acties binnen strategie 7: Monitoring

De resultaten van de monitoring zullen gekaderd worden binnen de Europese populatiestatus, door monitoringsresultaten uit andere landen op te volgen.

Actie 7.1 Jaarlijkse monitoring in kerngebieden

In alle kerngebieden dient jaarlijks monitoringsonderzoek plaats te vinden. De monitoring van broedparen wordt voorzien binnen de monitoring Natura2000-soorten en overige soorten prioritair voor het Vlaams beleid (INBO.R.2014.2319355) via de Bijzondere Broedvogelmonitoring van INBO. Bijkomende ondersteuning door vrijwilligers in alle kerngebieden wordt voorzien met het oog op het aanpassen van beheer (uitstellen maaidatum) in het geval van gevestigde kwartelkoningen en het verzamelen van kennis over op welke percelen kwartelkoningen zich vestigen, ook tijdelijk of zonder broedsucces.

Actoren:

- INBO (coördinatie)

Prioriteit: Hoog

Instrumenten: Bijzondere Broedvogelmonitoring (INBO), bijkomende monitoring van gevestigde vogels via vrijwilligerswerking

Raming benodigd budget voor 5 jaar: € 10.000

Actie 7.2 Opvolging van territoria en populaties buiten de kerngebieden

Omwille van het beperkte voorkomen van de soort in Vlaanderen is het opvolgen van territoria **buiten de kerngebieden** evenzeer aangewezen. Specifieke inventarisaties zijn moeilijker te organiseren, doch er zijn over het algemeen voldoende vrijwilligers actief die het voorkomen van de soort in potentieel geschikte gebieden kunnen opmerken. Met behulp van de algemene communicatie zoals beschreven onder actie 8.1 zal de aandacht voor kwartelkoning in Vlaanderen toenemen. In deze communicatie zal ook gevraagd worden om waarnemingen van kwartelkoning te registreren via waarnemingen.be.

Actoren:

- INBO (coördinatie)

Prioriteit: Hoog

Instrumenten: Monitoring via vrijwilligerswerking

Raming benodigd budget voor 5 jaar: € 5.000

4.2.7 Beschrijving van acties binnen strategie 8: Sensibilisering en communicatie

Actie 8.1 Algemene communicatie

Voor een soort zoals de kwartelkoning - die vrij iconisch is voor het biotoop waar hij voorkomt -, is een algemene open communicatie (laagdrempelig) omtrent het nemen van maatregelen gewenst. Dit kan het algemene draagvlak voor maatregelen ten gunste van de soort verhogen en ook naar het grote publiek een verduidelijking bieden voor de genomen maatregelen. We denken hier aan algemene toelichting van het SBP, de krachtlijnen en acties via bv. een specifieke pagina binnen de website van ANB en aanvulling van de informatie op ecopedia.be of opname in een infomagazine van het ANB, toelichting op informatiepanelen in kerngebieden,... Goede resultaten worden best in de schijnwerpers geplaatst.

Actoren:

- ANB (coördinatie)
- Terreinbeheerders, vrijwilligers

Prioriteit: Middel

Instrumenten: website, ecopedia, infopanelen in kerngebieden

Raming benodigd budget voor 5 jaar: € 5.000

Actie 8.2 Doelgerichte voorlichting

Een goede en praktische uitvoering van dit beschermingsplan staat of valt met een goede voorlichting, zowel richting natuurbeheerders als richting

landbouwers, particulieren en andere grondgebruikers. Uitvoering van de beschermingsmaatregelen dient dan ook gepaard te gaan met een voorlichtingscampagne met aandacht voor praktische informatie over de ecologie van de kwartelkoning, de inventarisatiemethodes en het gewenste beheer. Speciale aandacht dient uit te gaan naar de promotie van kwartelkoningvriendelijk maaien. De voorlichting zal worden vormgegeven met praktische brochures, flyers en artikelen in vakbladen. De voorlichting zal op maat moeten zijn van de verschillende doelgroepen (natuurbeheerders, landbouwers etc.). De opmaak van een draaiboek/beslissingsboom – wat te doen bij het voorkomen van de kwartelkoning – voor beheerders en gebiedseigenaars, hangt hiermee samen.

In bijlage 6 wordt reeds een eerste aanzet opgenomen.

Actoren:

- ANB (coördinatie)
- Landbouwsector
- Natuursector

Prioriteit: Middel

Instrumenten: brochures, flyers, artikels

Raming benodigd budget voor 5 jaar: € 5.000

Actie 8.3 Workshop

Om de beheerders van de kerngebieden voor de soort voldoende te sensibiliseren en te informeren lijkt het organiseren van een workshop kwartelkoning opportuun. Hierbij kan de ecologie van de kwartelkoning, de inventarisatiemethodes en het gewenste beheer uit de doeken worden gedaan. Dit is voornamelijk nuttig voor de effectieve beheerders op het terrein.

Actoren:

- ANB (coördinatie)
- Terreinbeheerders (landbouw + natuur)

Prioriteit: Middel

Instrumenten: workshop

Raming benodigd budget voor 5 jaar: binnen budget Actie 8.2

4.2.8 Beschrijving van acties binnen strategie 9: Coördinatie

Actie 9.1 Aanstellen van coördinator SBP

Voor de realisatie van de beoogde doelen is een goede coördinatie essentieel. Het aanstellen van een project-/programmacoördinator is dan ook noodzakelijk. Deze coördinator fungeert als aanspreekpunt voor de verschillende partijen, behoudt het overzicht over de diverse projecten, het onderzoek rond de soort in binnen- en buitenland en de beschermingsmaatregelen. De coördinator rapporteert over de voortgang van de uitvoering van het

beschermingsprogramma en volgt het overleg op internationaal niveau op, bijvoorbeeld in het kader van AEWA.

Het is ook belangrijk dat de coördinator nagaat of de maatregelen op het terrein effectief correct uitgevoerd worden. Een controle of het aanstellen van iemand die het maaibeheer begeleidt is hiertoe essentieel om te vermijden dat er tijdens de werkzaamheden zelf belangrijke fouten gemaakt worden.

Actoren:

- ANB (coördinatie)

Prioriteit: Hoog

Instrumenten: /

Raming benodigd budget voor 5 jaar: binnen reguliere werking ANB

In onderstaande Tabel 17 worden alle concrete acties voor de looptijd van het SBP samengevat en gekoppeld aan de doelstelling en de strategie waaronder ze passen. Daarnaast wordt het belang van elke actie voor het succes van dit SBP weergegeven.

Tabel 17:samenvattend overzicht actieprogramma SBP (5jaar)

Doelstelling SBP (5 jaar)		Strategie		Actie		Indicator/ evaluatie	Belang
#	Omschrijving	#	Omschrijving	#	Omschrijving		
D1	Ontwikkelen van bijkomend leefgebied	S2	Ontwikkeling van leefgebied	2.1	Ontwikkelen van extra leefgebied voor de soort: 25 % van het extra benodigde habitat cfr. G-IHD, binnen SBZ en Sigma	Ontwikkelde oppervlakte bijkomend habitat	Hoog/middel/laag
		S2	Ontwikkeling van leefgebied	2.2	Afbakening + inrichting leefgebied voor 23 broedparen binnen SBZ-V Ijzervallei	Oppervlakte afgebakend en ingericht leefgebied	Hoog/middel/laag
D2	Actieve bescherming van lokale broedparen door afgestemde beheermaatregelen en -overeenkomsten	S3	Verbeteren van beheer van leefgebied	3.1	Verbetering van beheer van leefgebied en maatregelen bij aanwezigheid van de soort op grasland in beheer: via aangepast en/of gefaseerd maaibeheer of reserveren van uitruilpercelen	mate waarin aangepast / gefaseerd maaibeheer toegepast wordt in kerngebieden kwartelkoning	Hoog/middel/laag
		S5	Aanpassing van beheerinstrumentarium	5.1	Ontwikkelen en invoeren 'Ad hoc'-maatregelenpakket voor kwartelkoning	Percentage van roepplaatsen kwartelkoning dat door deze 'ad hoc'-maatregel effectieve bescherming krijgt	Hoog/middel/laag
D3	Kennisvergroting kwartelkoning	S6	Vergroten ecologische kennis	6.1	Onderzoek naar vestigingsfactoren en habitatvoorkeur	Uitvoering en resultaten van onderzoek + implementatie in maatregelenpakket	Hoog/middel/laag
				6.2	Onderzoek naar beheer		Hoog/middel/laag
				6.3	Onderzoek naar dispersie, overleving en plaatstrouw		Hoog/middel/laag
				6.4	Onderzoek naar mogelijkheden van 'kunstmatige vestiging' in kerngebieden door afspelen geluid		Hoog/middel/laag
		S7	Monitoring	7.1	Jaarlijkse monitoring in kerngebieden	Gebeuren inventarisaties jaarlijks volgens protocol in alle kerngebieden? Is er voldoende inventarisatie aandacht voor de soort in niet-kerngebieden	Hoog/middel/laag
				7.2	Opvolging van territoria en populaties buiten de kerngebieden		
D4	Kennisvergroting kwartelkoning doelgroepen	S8	Sensibilisering en communicatie	8.1	Algemene communicatie	Genomen communicatie-maatregelen en mate waarin gewenste doelgroepen bereikt werden – resultaat ?	Hoog/middel/laag
				8.2	Doelgroepgerichte voorlichting		Hoog/middel/laag
				8.3	Workshop		Hoog/middel/laag
D5	Coördinatie soortenbeschermingsprogramma	S9	Coördinatie	9.1	Aanstellen coördinator SBP en opvolging bovenstaande acties	Werking coördinatiepunt - resultaat coördinatie acties	Hoog/middel/laag

4.3 Fasering en financieel overzicht

Hierna wordt per actie besproken wie de betrokken actoren zijn, wie verantwoordelijk is en hoe de fasering van de maatregelen voorzien wordt.

De fasering van de acties wordt gekoppeld aan een begroting van de noodzakelijke financiële middelen. Niet voor alle acties zijn extra financiële middelen noodzakelijk. Deels kunnen ze gerealiseerd worden door het verleggen van de focus bij de overheden en natuurbeheerders. Van groot belang naar prioriteit toe op korte termijn is het opnemen van de kwartelkoning in beheerplannen en het voorzien van 'ad hoc'-steunmaatregelen voor de kwartelkoning. Verder is het belangrijk om de verdere ontwikkeling van bijkomend leefgebied aan te vatten en zo veel mogelijk uit te voeren binnen de looptijd van het SBP. Als streefcijfer wordt 25% van de extra benodigde oppervlakte cfr. de G-IHD vooropgesteld.

Vanuit voorgaande strategie en actietabel, kunnen de diverse acties worden gedistilleerd met hun respectievelijke prioriteit. In Tabel 18 worden de unieke acties weergegeven, met een korte samenvatting van de inhoud van deze acties en de hieraan gerelateerde kost. Een bespreking van de berekening van de grotere kostenposten wordt weergegeven in bijlage 5.

Er wordt gefocust op de prioritaire maatregelen waarvoor een 'ad hoc' inspanning vereist is en financiële middelen noodzakelijk zijn.

Om een begroting te maken van de kostprijs van de 'ad hoc'-maatregel, wordt gebruik gemaakt van de bestaande broedgegevens van de periode 2000-2012. Er werden enkele scenario's doorgerekend, waarbij de meest realistische waarde in onderstaande tabel vermeld wordt. We gaan uit van 10 territoria per jaar en een gemiddelde oppervlakte van 3,3 ha te beschermen per broedgeval, rekening houdende met de nabijheid van gebieden die voor kwartelkoning beheerd worden en waar deze ad hoc subsidie niet van toepassing zal zijn.

Voor een detaillering van deze berekening en de uitgangspunten verwijzen we naar de toelichting in bijlage 5.

Tabel 18: Fasering van acties en financieel overzicht

Actie -nr.	Omschrijving actie	Verantwoordelijke	Financierder	Andere betrokkenen	Prioriteit	J1	J2	J3	J4	J5	totaal
2.1	Ontwikkelen van extra leefgebied voor de soort: 25 % van het extra benodigde habitat cfr. G-IHD, binnen SBZ en Sigma	ANB	ANB (Vlaamse Overheid), terreinbeherende verenigingen, private eigenaars	Actoren overlegplatforms Europese Natuurdoelen	HOOG	€ 0,39 tot 1,74 miljoen	€ 0,39 tot 1,74 miljoen	€ 0,39 tot 1,74 miljoen	€ 0,39 tot 1,74 miljoen	€ 0,39 tot 1,74 miljoen	€ 2 tot 8,7 miljoen
2.2	Afbakening + inrichting leefgebied voor 23 broedparen binnen SBZ-V Ijzervallei	ANB	ANB (Vlaamse Overheid), terreinbeherende verenigingen, private eigenaars	Actoren Europese Natuurdoelen	HOOG						Inbegrepen in kost actie 2.1 overleg afbakening via reguliere middelen
3.1	Verbetering van beheer van leefgebied en maatregelen bij aanwezigheid van de soort op grasland in beheer: via aangepast en gefaseerd maaibeheer of reserveren van uitruilpercelen	Vlaamse overheid, terreinbeherende verenigingen, private eigenaars	ANB (Vlaamse Overheid), terreinbeherende verenigingen, private eigenaars	Landbouwsector	HOOG	€ 26.000	€ 26.000	€ 26.000	€ 26.000	€ 26.000-	€130.000
5.1	Ontwikkelen en invoeren 'ad hoc'-maatregelenpakket' voor kwartelkoning	Coördinator SBP - ANB	ANB (Vlaamse overheid)	Landbouwsector, VLM, vrijwilligers	HOOG	€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000	€250.000
6.1	Onderzoek naar vestigingsfactoren en habitatvoorkeur	Coördinator SBP - ANB i.s.m. terreinbeheerders	ANB (Vlaamse overheid)	organisaties, universiteiten, instituten en vrijwilligers	LAAG						Geen kosten meegenomen, te evalueren tijdens tussentijdse evaluatie
6.2	Onderzoek naar beheer	Coördinator SBP - ANB i.s.m. terreinbeheerders	ANB (Vlaamse overheid)	organisaties, universiteiten, instituten en vrijwilligers	LAAG						Geen kosten meegenomen, te evalueren tijdens tussentijdse evaluatie
6.3	Onderzoek naar dispersie, overleving en plaatstrouw	Coördinator SBP - ANB i.s.m. terreinbeheerders	ANB (Vlaamse overheid)	organisaties, universiteiten, instituten en vrijwilligers	LAAG						Geen kosten meegenomen, te evalueren tijdens tussentijdse evaluatie
6.4	Onderzoek naar mogelijkheden van kunstmatige vestiging door afspelen geluid in kerngebieden	Coördinator SBP - ANB i.s.m. terreinbeheerders	ANB (Vlaamse overheid)	organisaties, universiteiten, instituten en vrijwilligers	MIDDEL		€5.000	€5.000	€5.000	€5000	€20.000
7.1	Jaarlijkse monitoring in kerngebieden	INBO i.s.m. coördinator SBP	Vlaamse overheid	vrijwilligers	HOOG	€ 2.000	€ 2.000	€ 2.000	€ 2.000	€ 2.000	€ 10.000
7.2	Opvolging van territoria en populaties buiten de kerngebieden	Coördinator SBP	ANB (Vlaamse overheid)	vrijwilligers + ondersteuning	HOOG	€ 1.000	€ 1.000	€ 1.000	€ 1.000	€ 1.000	€ 5.000
8.1/ 8.2/ 8.3	Voorlichting en workshop/studiedag	Coördinator SBP - ANB i.s.m. terreinbeheerders	ANB (Vlaamse overheid), samenwerking met actoren-partners (bvb. provincies)	vrijwilligers natuurverenigingen, terreinbeheerders, landbouwers	MIDDEL	€ 10.000					€ 10.000

Actie -nr.	Omschrijving actie	Verantwoordelij ke	Financierder	Andere betrokkenen	Prioriteit	J1	J2	J3	J4	J5	totaal
9.1	Coördinatie – aanstellen aanspreekpunt en coördinator SBP kwartelkoning - jaarlijkse voortgangsrapportage	ANB	ANB, Vlaamse Overheid	Alle actoren vanuit het SBP	HOOG	-	-	_*	-	-	Binnen reguliere werking ANB
										Totaal	€ 2,4 miljoen tot 9,1 miljoen
										Totaal exclusief ontwikke- len leefgebied	€425.000

Het onderzoekaspect wordt in bovenstaande tabel niet meegenomen, omdat het pas wenselijk is om dit onderzoek uit te voeren eenmaal een populatie zich aan het uitbouwen is. Bij de actuele lage aantallen dient voornamelijk de focus te liggen op het nemen van 'ad hoc'-maatregelen in combinatie met een geleidelijke overgang naar het duurzaam beschermen van zowel het leefgebied van de soort als het beheer van dit leefgebied. In de mid-term evaluatie dient de noodzaak hiervan geëvalueerd te worden. Van bij de aanvang van het SBP behoort het tot de taken van de coördinator om nauw contact te houden met lopende onderzoeksprojecten, vooral in Nederland en Frankrijk. Er mag worden vermoed dat de meeste inzichten die uit onderzoek in deze buurlanden voortvloeien, ook in hoge mate van toepassingen zouden kunnen zijn op de Vlaamse situatie. Onderhouden van internationale contacten en het opvolgen van buitenlandse onderzoeksprojecten zullen, in afwachting van een duurzame eigen 'Vlaamse' populatie (zeker) bij aanvang van het SBP, een belangrijke plaats innemen.

Het budget dat nodig zal zijn voor de realisatie van een goede instandhouding van de kwartelkoning is vrij groot. Maar belangrijk hierbij is dat de kwartelkoning, naast de soorten die extra bescherming behoeven om te komen tot een goede instandhouding, een soort is met een zeer hoge oppervlaktebehoefte (naast ook de grauwe kiekendief). Het is dan ook te verwachten dat het benodigde budget voor deze soort veruit het hoogste zal liggen.

5 Evaluatie en monitoring

Hier volgt een toelichting voor toekomstige evaluatie en monitoring, gericht op de mate waarin de actiepunten zijn opgepakt of uitgevoerd en de doelstellingen van het plan al dan niet bereikt zijn dankzij de acties.

5.1 Opzet

De uitvoering van het SBP dient in de planperiode van 5 jaar opgevolgd te worden. Deze monitoring is gericht op drie aspecten:

- De uitvoering van de maatregelen
- De ontwikkeling van de soort (verspreiding – aantal)
- De relatie tussen beide + de relatie met algemene tendensen van de soort of occasionele influxen

Dit is enerzijds een continu lopend proces (ontwikkeling van aantallen en verspreiding documenteren) en anderzijds is een effectieve evaluatie gewenst, dit kan eenmalig tussentijds gebeuren alsook na het verloop van de 5 jaar. Dit betekent dat er tweemaal gerapporteerd wordt over de stand van zaken van het SBP.

Parallel met deze monitoring kan gewerkt worden aan de onderzoeksvragen zoals gestipuleerd binnen actiepunten 5.1 t.e.m. 5.3 (vergroten van ecologische kennis). Zo kan getracht worden vragen i.v.m. vestigingsfactoren, habitatvoorkeur en beheer van de soort gelijklopend met de monitoring te detailleren. Maar realistisch bekeken is de kans vrij beperkt dat op zeer korte termijn (enkele jaren) er voldoende broedgevallen zullen zijn om het onderzoek gefundeerd en gedetailleerd genoeg te kunnen voeren. Het kan dan ook niet de bedoeling zijn om bij de enkele broedkoppels die er actueel of incidenteel voorkomen onmiddellijk grootschalig onderzoek te gaan uitvoeren. De inspanning dient zich in eerste instantie te focussen op de beschermingsmaatregelen, zoals deze actueel voorliggen en in het buitenland reeds een grote mate van effectiviteit bewezen hebben.

In eerste instantie is het dan ook de taak van de coördinator van het SBP en de lopende inventarisaties om basisgegevens omtrent de broedgevallen te verzamelen (locatie, aantal, type biotoop,...). Pas in tweede instantie kan de focus verlegd worden en is een detaillering van de kennis gewenst.

We vatten hierbij het voorstel tot monitoring samen:

- Bij de start van het SBP wordt de startsituatie toegelicht en wordt gewerkt aan actieve communicatie. Dit is noodzakelijk om de actieve monitoring te kunnen starten. Hiervoor kan dit SBP als basis gezien worden. Het inventariseren/monitoren in de loop van de broedperiode is hierbij essentieel en dient zo snel mogelijk gecoördineerd opgestart te worden.
- In de loop van de 5 jaar van het SBP staat de coördinator van het SBP in voor het verzamelen en bundelen van de basisgegevens. Ten behoeve van de evaluatie betreffen dit zo veel mogelijk details omtrent het voorkomen van kwartelkoning zoals: exacte locatie, waarnemingsdatum, terreintype, eigenaar/beheerder, maaidatum, beschermingsacties, gespaarde oppervlakte grasland en eventuele vergoeding.
- Halverwege het soortbeschermingsplan wordt een tussentijdse evaluatie voorzien. Er wordt voorgesteld om dit na het derde broedseizoen na het

opstarten van dit SBP uit te voeren, om zo eventuele problemen te kunnen aanpakken en bij te sturen waar nodig. Het lijkt niet realistisch om te verwachten dat de aantallen in enkele jaren tijd zeer snel zullen stijgen (behalve wanneer door 'kunstmatige vestiging' met behulp van geluidsbronnen onverhoopte successen zouden kunnen worden geboekt), waardoor er pas na 3 jaar een tussentijdse evaluatie volgt i.p.v. eerder (b.v. na 2 jaar).

- Een eindevaluatie van het SBP volgt na het verlopen van het laatste broedseizoen.

5.2 **Actoren**

De monitoring van het SBP zal gebeuren onder coördinatie van een aangestelde verantwoordelijke/coördinator. Dit gebeurt continu in de loop van het SBP, waarbij de voornaamste inspanning verwacht wordt tijdens en na het broedseizoen. Naar tijd en middelen betekent dit bijgevolg slechts een deeltijdse inzet met piek tijdens de periode april-september (broedseizoen+ verwerking data).

De coördinator is hier het aanspreekpunt voor het nemen van maatregelen ('ad hoc'-maatregelen) en volgt het voorkomen van de soort op. Alle betrokken partijen zoals aangegeven in de actorenanalyse (zie 3.6) kunnen hierbij in het proces betrokken worden (locatieafhankelijk). De belangrijkste actoren zijn de gebiedsbeheerders (overheid/terreinbeherende organisaties/particuliere eigenaars), landbouwers, bedrijfsplanners van de VLM, deelnemers en coördinatoren van de Bijzondere Broedvogel Monitoring van het INBO, en de vrijwilligers binnen natuurverenigingen.

5.3 **Inventarisatie methodiek**

De kwartelkoning kan het best worden vastgesteld en geteld door het aantal roepende territoriale mannetjes na te gaan. Zichtwaarnemingen van de soort zijn door de verborgen leefwijze zeldzaam, zeker tijdens het broedseizoen. De ver dragende en onmiskenbare roep van de soort is vooral 's nachts te horen met hogere intensiteit rond zonsondergang en zonsopgang (Schäffer, 1995, 1999; Tyler & Green, 1996). Zodra er een paarband is, neemt de roepactiviteit van de mannetjes evenwel sterk af. De beste periodes voor de inventarisatie zijn 's morgens net voor zonsopgang en 's avonds tot twee uur na zonsondergang. Maar gezien de soort veelal de volledige nacht roept, is er voldoende ruimte in het exacte inventarisatie tijdstip. Bij voorkeur wordt geïnventariseerd op windstille en droge avonden/nachten, gezien de roepactiviteit dan hoger is, maar vooral ook omdat de afstand waarop de soort hoorbaar is dan vrij groot kan zijn.

Het geluid van de kwartelkoning is soms zeer moeilijk precies te lokaliseren. Het geluid kan op windstille avonden ver klinken waardoor de vogel dichter lijkt te zitten dan dit in werkelijkheid het geval is. Dit kan leiden tot een verkeerde interpretatie of het verkeerd lokaliseren van de roepposten. Het is dan ook aangewezen om op verschillende plaatsen te luisteren en zo via kruispeiling te proberen om de exacte plek op kaart in te tekenen.

Het afspelen van de roep van de soort kan deze ertoe bewegen om te antwoorden en zo de inventarisatie te vergemakkelijken. Het inventariseren met geluid is evenwel niet noodzakelijk en wordt afgeraden. In vele gevallen is een spontaan roepende vogel te horen bij gerichte inventarisaties. Individuele roepende kwartelkoningen zullen niet zo intensief roepen als op locaties waar meerdere vogels aanwezig zijn. Hier kan een eenmalige tapen een optie zijn,

doch het veelvuldig en langdurig afspelen kan verstorend werken en wordt sterk afgeraden². Standaard wordt aanbevolen geen gebruik te maken van geluid.

Hoewel inventarisaties door middel van het zoeken naar roepkasten steeds een bepaalde onzekerheid met zich meebrengen, is dit de internationaal aanvaarde en best beschikbare methode (Green *et al.*, 1997).

Standaard kan voor de inventarisatie van de kwartelkoning gewerkt worden met twee inventarisatierondes per seizoen in gebieden die potentieel voor kwartelkoning geschikt zijn. De beste periodes hiervoor zijn eind mei en vanaf de derde week van juni. De eerste periode voornamelijk in functie van het maaiseizoen dat veelal start vanaf half juni. De tweede monitoringsronde dient voornamelijk voor late vestigingen en een tweede broedronde. We bevelen hiervoor de SOVON Broedvogelmethodek aan (van Dijk & Boele, 2011).

Gezien dergelijke inventarisaties momentopnamen zijn, zijn meldingen tussen deze periodes in vanzelfsprekend waardevol om het beeld verder te detailleren. Gebiedsgericht een hogere inventarisatie-intensiteit aanhouden, kan zeker aanvullende en meer gedetailleerde informatie opleveren, maar de haalbaarheid en het volhouden van de inventarisatie-inspanning over opeenvolgende jaren is eveneens belangrijk om voor ogen te houden. Voornamelijk in de kerngebieden is een hogere gerichte inventarisatie-inspanning gewenst, vooral wanneer de aanwezigheid van roepende mannetjes werd vastgesteld om de roepkasten en de territoria zo nauwkeurig mogelijk af te bakenen (IJzervallei, Demervallei, Maasvallei en Scheldevallei).

Volgens de SOVON broedvogelmethodek geldt voor de kwartelkoning dat alleen roepende vogels als territorium worden geteld wanneer de waarneming wordt gedaan tussen 20 mei en 31 juli. Waarnemingen van twee dicht bij elkaar gelegen roepplekken op een verschillende datum worden alleen geteld als ze verder dan 500 m uit elkaar liggen. In gebieden met een grootschalig karakter zoals akkerbouwgebieden wordt soms een grotere afstand van 1000 m gehanteerd (Koffijberg & Schoppers, 2008). Het vaststellen van een roepende vogel betekent nog niet noodzakelijk dat er een gepaard koppel in een gebied aanwezig is, want de mannetjes roepen net intensiever om vrouwtjes aan te trekken. Eenmaal er een paarband aanwezig is, vermindert de roepactiviteit 's nachts en kunnen ze ook periodiek overdag roepen. De roepkasten zijn evenwel de enige betrouwbare methode om de soort en de nesten te lokaliseren in een bepaalde zone. Preventief wordt er dan ook vanuit gegaan dat een roepende vogel en dus een vastgesteld territorium ook een potentieel nest impliceert.

Indien de optie tot het uitvoeren van 'ad hoc'-nestbescherming mogelijk is, kan voorgaande methode als basis gelden. Maar gedetailleerdere gegevens zijn weliswaar wenselijk en bijna noodzakelijk om dit gefundeerd te kunnen doen en op de juiste percelen. In concreto betekent dit dat de gegevens van de gecoördineerde inventarisatieronde eind mei aangevuld worden met losse gegevens of gebiedsspecifieke verhoogde inventarisatie-inspanningen. Dit moet volstaan om een goed beeld te hebben van de eventueel gevestigde territoria vooraleer de maaiactiviteiten starten.

Monitoring in functie van reactief beheer vergt niet enkel de inventarisatie-inspanning. Het verzamelen van de gegevens om te komen tot een lokalisatie van de roepplaatsen dient op korte termijn te gebeuren om beheerders op tijd te

² In Nederlandse onderzoeken sinds 2001 wordt bij voorkeur ook geïnventariseerd zonder gebruik te maken van geluid.

kunnen contacteren en het beheer hierop af te stellen. De methodes/strategieën zoals hiervoor beschreven nl. de optie tot het uitruilen van percelen of uitstellen van maaibeheer via andere 'ad hoc'-maatregelen vergen sowieso een actie op korte termijn midden in het broedseizoen. Om gerichte maatregelen te kunnen nemen, is het noodzakelijk dat zo exact mogelijk gekend is waar de roepplaats van de kwartelkoning zich situeert.

Een snelle methode is gewenst, een digitale toepassing heeft hierin de voorkeur. Dit kan door lokale afspraken uitgewerkt worden maar een centraal meld- of coördinatiepunt blijft noodzakelijk. Zo werd bv. in het broedseizoen 2012 in de IJzervallei lokaal geëxperimenteerd met het gebruik van google maps waarop de vrijwilligers (na inloggen) de verschillende percelen konden zien en zo aanduiden waar zij wanneer één of meerdere kwartelkoningen gehoord hadden. In functie van het beheer is dit een eenvoudige en snelle methode, gezien zo onmiddellijk de percelen duidelijk zijn waarop de soort vastgesteld werd en er aanpassingen konden voorgesteld worden in het maaibeheer van deze en/of omliggende percelen. Een andere mogelijkheid is om goede afspraken te maken met Natuurpunt vzw voor het gebruik van het online platform waarnemingen.be. Hierbij is het van belang dat waarnemingen vervaagd worden voor het brede publiek om verstoring te vermijden. Tegelijkertijd moeten de coördinator van het SBP en gebiedscoördinatoren toegang hebben tot de exacte locaties om het beheer op af te stemmen.

Figuur 19: 'Ad hoc'-monitoring en afbakening territoria via google maps (2012)

In elk geval is het gewenst dat het geheel gecoördineerd gebeurt. In eerste instantie bij lage aantallen kwartelkoningen is een dergelijke verwerking weinig tijdsintensief, gebonden aan een relatief korte periode in het jaar en kan er ervaring opgedaan worden met de verwerkingsmethode.

Dergelijke gerichte monitoring is niet altijd even eenvoudig te organiseren, zeker op locaties waar de soort actueel weinig tot niet voorkomt. Dit vereist de inzet van meerdere personen per gebied en hiervoor wordt gerekend op een uitgebreid vrijwilligersnetwerk. Dit is zeker haalbaar in de kerngebieden, waar de soort regelmatig te verwachten is. Gezien het gaat om een vrij iconische en zeldzame soort voor het type habitat waar ze voorkomt lijkt het vrij realistisch te

verwachten dat de nodige vrijwilligers gemobiliseerd kunnen worden. Hier speelt tevens in belangrijke mate het aspect van bewustmaking en communicatie rond de soort.

Volgend vanuit de 'ad hoc'-benadering en de hieraan gekoppelde (financiële) inspanning die noodzakelijk kan zijn om een territorium te beschermen, is het aan te bevelen dat een beperkt team van experts (los samen te stellen i.f.v. snelle beslissing) samengesteld wordt die snel in overleg met de coördinator (of actor die coördinerende taak op zich neemt) kunnen beslissen om de 'ad hoc'-maatregel (en financiële ondersteuning) uit te voeren. In functie van het beheersen van de kostprijs en het effectief nuttig inzetten van de 'ad hoc'-maatregel is een evaluatie noodzakelijk. Van zodra een zangpost wordt vastgesteld, moet via een intensievere monitoring deze zo gedetailleerd mogelijk worden opgevolgd. Op basis van de resultaten van deze monitoring, moet door de coördinator, in overleg met het expertenteam, beslist worden of er al dan niet wordt overgegaan tot de 'ad hoc'-maatregelen (bv. niet bij een éénmalige zangpost op 20 mei, wel indien een zangpost in een geschikt leefgebied langere tijd wordt vastgesteld). Steeds moet men evenwel het tijdstip van maaien indachtig houden, zodat een beslissing gefundeerd kan gebeuren maar er ook niet nodeloos gewacht wordt en er zo steeds voldoende tijd overblijft om acties effectief op het terrein te kunnen nemen. De ervaring leert dat het aanpassen van een geplande maaibeurt doorgaans enig overleg en tijd vergt (3-4 dagen). Ook loopt dit vaak samen met het begin van de verlofperiode (juni-juli) wat een bijkomend risico is om vertraging op te lopen.

Na het aflopen van het broedseizoen wordt van de coördinator ieder jaar een verslag verwacht van het afgelopen broedseizoen met zo veel mogelijk gegevens van het broedseizoen zonder specifiek gedetailleerd onderzoek uit te voeren (wel: al of niet aanwezigheid, aantallen, exacte locatie en genomen maatregelen). Deze dienen als basis voor de tussentijdse en eindevaluatie van het SBP en zijn ook belangrijk naar de monitoring op langere termijn.

Dit soortbeschermingsprogramma wenst de gebiedseigenaren/beheerders tot een engagement te bewegen om enerzijds gerichte inventarisaties uit te voeren van de soort en bij het vaststellen van de soort onverwijld actie te ondernemen om de mogelijke broedgevallen te beschermen i.c. het maaibeheer uit te stellen. Bij extern beheer dient de beheerder op de hoogte gebracht te worden. Ook indien de kwartelkoning zich zou vestigen op een particulier perceel in landbouwgebruik, kan door inventarisaties ingespeeld worden op het voorkomen van de soort. Indien hieraan gerichte maatregelen gekoppeld kunnen worden met duidelijk resultaat, zal het enthousiasme om te inventariseren op vrijwillige basis voldoende hoog gehouden kunnen worden.

5.4 *Evaluatie SBP en timing*

De 0-toestand (bij start van het SBP) kan gebaseerd worden op de inleidende hoofdstukken van dit SBP, aangevuld met waarnemingen uit 2013-2014. De toestand omtrent het voorkomen van de soort binnen het Vlaamse Gewest, het gebied waarvoor dit SBP geldt, is vrij goed gekend en staat uitgebreid weergegeven in hoofdstuk 1, meer specifiek in § 1.3.1.3. Het aantal territoria van de laatste jaren varieert van 0 tot 20. Hoewel we niet weten tot hoeveel broedgevallen dit effectief geleid heeft, is het duidelijk dat de aantallen zeer laag zijn. Deze 0-toestand kan verder gebruikt worden.

Zoals hierboven aangegeven is een tussentijdse evaluatie noodzakelijk, maar dit zal zeer waarschijnlijk duidelijk te vroeg zijn om effectief te evalueren of het SBP voldoende werkt voor de kwartelkoning. Wel dient in de tussentijdse evaluatie te

worden nagegaan of de genomen acties effectief en correct op het terrein uitgevoerd werden.

Naar de globale evaluatie van het SBP toe, zowel tussentijds als na 5 jaar, kunnen we verwijzen naar Tabel 19, waarin naast de acties ook de indicatoren voor evaluatie weergegeven worden. Deze indicatoren dienen richtinggevend te zijn voor de evaluatie van het SBP. Een toetsing van de werkelijke stand van zaken van de geformuleerde doelstellingen aan de hand van deze indicatoren is noodzakelijk op beide evaluatiemomenten.

Tabel 19: Indicatoren i.f.v. tussentijdse evaluatie

Actie	Indicator/ evaluatie
Ontwikkelen van extra leefgebied voor de soort: 25% van het extra benodigde habitat cf. IHD (25% van 1240-2450 ha)	Ontwikkelde oppervlakte bijkomend habitat - zowel binnen als buiten Sigma-gebieden
Verbetering van beheer van leefgebied en maatregelen bij aanwezigheid van de soort op grasland/akker: via aangepast en gefaseerd maaibeheer of reserveren van uitruilpercelen	Mate waarin aangepast /gefaseerd maaibeheer toegepast wordt in kerngebieden kwartelkoning
Ontwikkelen en invoeren 'ad hoc'-maatregelenpakket voor kwartelkoning	Percentage van roepplaatsen kwartelkoning dat effectieve bescherming krijgt
Kwartelkoning implementeren in maatregelenpakket d.m.v. flexibele (gebruiks)overeenkomsten	
Onderzoek naar vestigingsfactoren en habitatvoorkeur	Uitvoering en resultaten van onderzoek + implementatie in maatregelenpakket
Onderzoek naar beheer	
Onderzoek naar dispersie, overleving en plaatstrouw	
Jaarlijkse monitoring in kerngebieden	Gebeuren inventarisaties jaarlijks volgens protocol in alle kerngebieden? Is er voldoende inventarisatie-aandacht voor de soort in niet-kerngebieden
Opvolging van territoria en populaties buiten de kerngebieden	
Algemene communicatie	Genomen communicatiemaatregelen en mate waarin gewenste doelgroepen bereikt werden – resultaat ?
Doelgroepgerichte voorlichting	
Workshop	
Aanstellen coördinator SBP en opvolging bovenstaande acties	Werking coördinatiepunt - resultaat coördinatie acties

In functie van de evaluatie van het SBP is een opvolging van het aantal territoria/ een evidente vereiste. Volgend vanuit de ingestelde monitoring zal het mogelijk zijn om na ieder broedseizoen een overzicht te geven van het aantal vastgestelde territoria van de soort in Vlaanderen. Zo kan op ieder moment een gedetailleerde inschatting gemaakt worden van de toestand van de soort, zoals vereist voor het soortbeschermingsprogramma.

Naast een aftoetsing van de doelstellingen is het bij ieder evaluatiemoment noodzakelijk om de inzet van de diverse (financiële) middelen te evalueren. Strookt de werkelijke kost met de geraamde kostprijs? Is het beschikbare budget voldoende om de maatregelen effectief en voldoende efficiënt uit te voeren?

Bovenstaand evaluatievoorstel dient ingezet te worden voor de tussentijdse en eindevaluatie van het SBP. Zoals eerder aangehaald wordt voorgesteld om deze tussentijdse evaluatie pas na 3 jaar uit te voeren (na het 3^e broedseizoen).

5.5 ***Haalbaarheid***

De voorgestelde acties werden afgetoetst en moeten vrij eenvoudig realiseerbaar zijn, indien alle actoren in het proces een inspanning leveren. Het gaat om acties die hoofdzakelijk vallen binnen de Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen voor de Europese Natuurdoelen. De focus ligt op maatregelen binnen de kerngebieden. De kerngebieden voor de soort zijn tevens Habitat- en/of Vogelrichtlijngebieden waarbij het evident is dat er maatregelen genomen worden voor de realisatie van de Europese Natuurdoelen voor habitats en soorten.

De grootste mogelijke knelpunten kunnen zich situeren bij het nemen van de 'ad hoc'- maatregelen. Bij het vaststellen van een territorium moet gebiedsspecifiek en snel gereageerd kunnen worden. Ook in het verleden is reeds gebleken dat ondanks een aantal goed bedoelde maatregelen de realisatie van de voorgestelde en noodzakelijk maatregelen in het veld niet altijd even evident is. Dit vereist extra aandacht van de coördinator van het SBP.

Daarnaast is de kostprijs gerelateerd aan de 'ad hoc'-maatregelen in bijzonder hoge mate afhankelijk van de locatie waar de territoria zich bevinden, het aantal territoria en het feit of het gaat om geïsoleerde dan wel om geclusterde territoria. Om de kost zo beperkt mogelijk te houden, wordt een geval-per-geval beoordeling voorgesteld met een team van experts, waar nodig gekoppeld aan extra monitoring, dit om de beschikbare middelen zo efficiënt mogelijk in te zetten en een maximaal resultaat te halen.

6 *Aanbevelingen voor de toekomst*

In dit hoofdstuk worden een aantal aanbevelingen gemaakt voor de toekomst m.b.t. de verdere bescherming van de soort na het verstrijken van de termijn van 5 jaar van het SBP zelf. Hier wordt met andere woorden een langetermijnvisie geformuleerd voor de toekomstige bescherming van de soort. Deze visie valt samen met de geformuleerde einddoelstellingen eerder in dit SBP, namelijk het bereiken van een regionale goede staat van instandhouding.

Net zoals voor veel soorten het geval zal zijn, is een termijn van 5 jaar vrij kort om tot een goed resultaat te kunnen komen en een regionale goede staat van instandhouding te realiseren voor de kwartelkoning, zeker omdat een lokale populatie nog bijna vanuit het niets moet worden opgebouwd. Het continueren van het soortbeschermingsprogramma zal dan ook, na al dan niet een bijsturing van het plan, zeker een noodzaak zijn om de einddoelstellingen van dit SBP, namelijk het bereiken van een regionale goede staat van instandhouding voor de kwartelkoning (minimaal 100 broedparen) te halen. Eerder in dit SBP werd reeds een onderscheid gemaakt tussen de einddoelstellingen en de doelstellingen te realiseren in de looptijd van het SBP.

We verwijzen hierbij dan ook naar het overzicht aan acties/maatregelen die voorzien zijn voor zowel initiatie op korte termijn als continuering op langere termijn, zoals opgenomen in Tabel 16 en waarvan de maatregelen hieronder kort herhaald worden.

- Zowel binnen als buiten de SBZ-gebieden in geval van consensus of beslist beleid de momenteel geschikte broedbiotopen behouden
- Ontwikkelen van extra leefgebied voor de soort
- Verbetering van beheer van leefgebied en maatregelen bij aanwezigheid van de soort op grasland en waar mogelijk op akkers
- Lange termijn bescherming leefgebied via wetgeving en opvolging op het terrein
- 'Ad hoc'-maatregelenpakket voor kwartelkoning
- Kwartelkoning implementeren in flexibel maatregelenpakket via beheerovereenkomst.
- Onderzoek naar vestigingsfactoren en habitatvoorkeur
- Onderzoek naar beheer
- Onderzoek naar dispersie, overleving en plaatstrouw
- Jaarlijkse monitoring in kerngebieden
- Opvolging van territoria en populaties buiten de kerngebieden
- Algemene communicatie
- Doelgroepgerichte voorlichting
- Workshop
- Aanstellen coördinator SBP en opvolging bovenstaande acties

De acties aangereikt in dit SBP zijn te zien als acties die voldoende robuust zijn om te resulteren in een regionale goede staat van instandhouding voor de soort. Het realiseren van voldoende ruimte en kwalitatief habitat voor de soort is enerzijds een lopend proces dat zijn tijd moet krijgen maar anderzijds hangt het

ook af van de mate van inspanning die geleverd zal worden. De schaalgrootte van de maatregelen is hierbij van belang. Vanuit dit kader wordt voor dit SBP geen aantalsdoelstelling gemaakt naar broedkoppels/zangposten toe op het einde van de periode van 5 jaar. De slaagkans hangt, naast het effectief uitvoeren van maatregelen, tevens samen met het voorkomen van influxen van vogels vanuit Oost-Europa. Deze kunnen mogelijk sneller leiden tot grotere aantallen. Indien dit uitblijft kan herstel langer op zich laten wachten, ondanks het uitvoeren van alle voorgestelde maatregelen. In dit SBP wordt wel een doelstelling gesteld tot het realiseren van 25% van de bijkomende oppervlakte leefgebied zoals in de G-IHD gesteld. De inrichting van dit leefgebied is een eerste belangrijke stap, het kwalitatief verbeteren en in stand houden zal een continu proces zijn, dat op langere termijn gezien dient te worden. Als verdere doelstelling voor de toekomst (na de 5 jaar) geldt natuurlijk het verder realiseren van het noodzakelijke biotoop en de uitbouw/opvolging van de noodzakelijke kwaliteit van dit leefgebied. Het doel is dat de kerngebieden na verloop van tijd voldoende groot en robuust zijn met een bestendig en gecontinueerd beheer, waardoor een lokale duurzame populatie kan ontstaan. Zolang deze duurzame populatie niet gevestigd is, zal een continue inspanning noodzakelijk zijn in de vorm van een ondersteuning via 'ad hoc'- maatregelen.

Toekomstige monitoring voor de soort

Vanuit de huidige kennis zijn er geen elementen die in toekomstige monitoring dienen meegenomen te worden, die nog niet eerder in dit SBP vermeld werden. Het is het doel van de tussentijdse en eindevaluatie van het SBP om te bepalen of er nieuwe elementen naar voor komen die een eventuele aanpassing van de voorgestelde monitoring rechtvaardigen (bv. vanuit bijkomend te voeren onderzoek).

Om voldoende zekerheid te krijgen over de effectiviteit van de gevoerde maatregelen is het op lange termijn aangewezen om jaarlijks een aantal mannetjes te vangen en van een ring te voorzien. Op deze manier kan er inzicht ontstaan over de plaatstrouw van volwassen vogels in relatie tot de ter plaatse uitgevoerde maatregelen. Op lange termijn maakt dit een analyse mogelijk naar de jaarlijkse overleving (eveneens in relatie tot de genomen maatregelen). Op korte termijn, binnen de eerste helft van het SBP, is het bij lage aantallen weinig zinvol om dit te integreren, gezien het bij de huidige lage aantallen voor extra verstoring van de soort kan zorgen, die bij de huidige lage populatie geenszins gewenst is. Dit aspect kan mogelijk vervroegd opgestart worden en toch nog binnen de looptijd van dit SBP aangevat worden bv. vanaf het 4^e jaar van het SBP, waar het onderdeel kan uitmaken van het onderzoek naar dispersie, overleving en plaatstrouw. Het al dan niet zinvol zijn hiervan hangt in belangrijke mate samen met de effectieve evolutie van de aantallen kwartelkoning binnen de eerste jaren van het SBP en dient in de tussentijdse evaluatie beoordeeld te worden.

Nieuwe doelstellingen en acties

De doelstellingen geformuleerd in dit SBP geven een vrij volledig beeld van de mogelijke maatregelen die genomen kunnen worden ten gunste van de kwartelkoning. Op lange termijn dient men evenwel te streven naar een leefgebiedenbenadering, waarbij er gebieden zijn die hoe dan ook geschikt zijn voor kwartelkoning, zonder dat er 'ad hoc'-maatregelen genomen dienen te worden. We spreken dan ook over grotere aaneengesloten hooilanden die onafhankelijk van eventuele roepplaatsen van de soort pas vanaf begin augustus gemaaid worden en/of er een gefaseerd beheer toegepast wordt (zie eerder 4.2.3). Dit is evenwel enkel realistisch op langere termijn **in zoverre dat een dergelijk beheer niet interfereert met andere doelstellingen**

(botanisch/andere fauna) in een gebied of de habitatkwaliteit voor kwartelkoning hypothekeert.

Gelet op de voorkeur van de kwartelkoning voor grootschalig habitat (Van Weperen, 2009), dient versnippering van dergelijke percelen vermeden te worden. De Natura-2000 en Sigma gebieden die als kerngebieden voor de kwartelkoning afgebakend zijn, zijn hierbij bij uitstek voor geschikt. Deze terreinen kunnen in eigendom van overheden of terreinbeherende organisaties zijn of op lange termijn beheerd worden door particulieren volgens een natuurbeheerplan, zodat er continuïteit in het beheer kan zijn en dit een vast gegeven wordt voor een bepaald gebied. Het in beheer nemen van deze gebieden dient dan ook een continue prioriteit te zijn.

Naast de evolutie van het beheer in graslandkerngebieden kan een verdere inzet op het voorkomen van de soort buiten deze kerngebieden (of in akkergebieden) gewenst zijn. 'Ad-hoc'-maatregelen voor territoria die vastgesteld worden in akkergebied zijn voor de looptijd van dit SBP het best haalbaar. De aanleg van akkerranden, biedt weinig kansen voor de kwartelkoning, gezien deze niet als broedhabitat wordt gebruikt. In Duitsland zijn er wel goede ervaringen met braakliggende percelen die ingezaaid werden met luzerne (Joest 2009). Dit aspect kan tijdens de eindevaluatie van het vijfjarige SBP meegenomen worden, in relatie tot de resultaten van de genomen acties en de populatie-evolutie.

Momenteel zijn er geen aanwijzingen dat er problemen zijn m.b.t. overwintering van de soort in Afrika en dat dit een knelpunt zou zijn in de overleving van de soort op lange termijn. Evenwel kunnen er zich steeds negatieve evoluties voordoen die mogelijk wel een invloed kunnen hebben hierop. In het kader van een lange termijn instandhouding van de soort is het opvolgen van de internationale context van de soort dan ook noodzakelijk. Enerzijds is dit voorzien tijdens de eindevaluatie van het SBP (na 5 jaar), maar anderzijds dient dit ook globaal gezien te worden in de context van AEWA.

Referenties

Adriaens P. & Ameeuw G. (red), 2008. Ontwikkeling van criteria voor de beoordeling van de lokale staat van instandhouding van de vogelrichtlijnsoorten. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2008 (36). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, pp. 21-23.

Adriaensen F., Van Damme S., Van den Bergh E., Van Hove D., Brys R., Cox T., Jacobs S., Konings P., Maes J., Maris T., Nachtergale L., Struyf E., Van Braeckel A. & Meire P., 2005. IHD Schelde-estuarium. UA.

Ameeuw G., Adriaens P., Devos K., Adriaens D., Anselin A., Vermeersch G., Spanoghe G., 2008. 'Biotoopomschrijving en densiteiten van enkele oppervlaktebehoevende Europese Richtlijnsoorten in Vlaanderen. INBO.A.2008.191

Arcadis, 2012, Opmaak van een model voor de technische kosten van inrichtings- en beheerwerken, Eindrapportin opdracht van het Ondersteunend Centrum van het Agentschap voor Natuur en Bos

Bauwens D., Maes D., De Knijf G. & Anselin A., 2001: Criteria voor het aanwijzen van prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de provincie Antwerpen. IN.A.2001.80

Berg A. & Hiron M. 2012. Occurrence of Corncrakes *Crex crex* in mosaic farmland landscapes in south-central Sweden – effects of habitat and landscape structure. Bird Conservation International 22: 234-245.

Beschermingsplan grauwe kiekendief 2000-2004. Rapport Directie Natuurbeheer 51.

Birdguides Ltd 2006. Birds of the Western Palearctic Interactive 2.0. Skylark Associates Ltd.

Birdlife International (2000). Threatened birds of the world. Lynx Edicions, Barcelona.

Braaksma S., 1962. Voorkomen en levensgewoonten van de kwartelkoning (*Crex crex* L.). Limosa 35: 230-259.

Broyer J., 1996. Les 'fenaisons centrifuges', une methode pour reduire la mortalit, des jeunes Rale de Genets *Crex crex* et Cailles des Blés *Coturnix coturnix*. Rev. Ecol. (Terre Vie), 51: 269-276

Colazzo S. & Bauwens D., 2003. Aanwijzen van prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de provincie Limburg. Verslag van het Instituut voor Natuurbehoud, nr. 2003.05, Brussel.

Cramp S., 1980. Birds of the Western Palearctic. Oxford; Oxford University Press.

Crockford N.J., Green R.E., Rocamora G., Schäffer N., Stowe T.J. & Williams G., 1996. Corncrake. In: Heredia B., Rose L. & Painter M., (red) Globally threatened birds in Europe, Action Plans. Council of Europe.

De Bruyn L. & Paelinckx D., 2007a. Soorten van de Habitatrichtlijn. In: Dumortier M., De Bruyn L., Hens M., Peymen J., Schneiders A., Van Daele T. & Van Reeth W. (red.), 2007. Natuurrapport 2007. Toestand van de natuur in

Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 4, Brussel. pp. 38 - 55.

Deceuninck B. & Blanchon J.J., 1996a: Programme LIFE – Rôle de genêts. Bilan études et conservation 1995. Synthèse nationale France. Report LPO/Union Européenne/Ministère de l'environnement.

Deceuninck B. , Fantin P., Jolivet C. , Loir O., Hermant D., Morel F. & Salamolard M., 1997. Chronologie de la reproduction du Rôle des genêts, *Crex crex* en France – Particularités régionales et évaluation des mesures de conservation. *Alda* 65:91-104.

Decleer K.(red.), 2007. Europees beschermde natuur in Vlaanderen en het Belgisch deel van de Noordzee. Habitattypen | Dier- en plantensoorten. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.M.2007.01, Brussel, 584 p.

Devos K., 2004. Kwartelkoning (*Crex crex*). In: Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B., 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.

Devos K., Anselin A. & Vermeersch G., 2004. Een nieuwe Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen (versie 2004). In: Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B., 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 60-75 p. <http://www.inbo.be/docupload/1608.pdf>

Devos K., Goethals V., Ameeuw G., De Rycke A. & Decleer K., 2006. Instandhoudingsdoelstellingen voor het Europees Vogelrichtlijngebied 'IJzervallei' (en het Blankaartbekken in het bijzonder). INBO.

De Saeger S., Paelinckx D., Demolder H., Denys L., Packet J., Thomaes A. & Vandekerckhove K., 2008. Sleutel voor het karteren van NATURA2000 habitattypen in Vlaanderen, grotendeels vertrekkende van de karteringseenheden van de Biologische Waarderingskaart, versie 5. Intern Rapport INBO.IR.2008.23. Instituut voor Natuur- en bosonderzoek, Brussel.

Dochy O., Bauwens D., Maes D., Adriaens T., Vrielynck S. & Decleer K., 2007. Prioritaire en symboolsoorten voor soortbescherming in West-Vlaanderen. Rapport INBO.R.2007.13. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, i.s.m. Provinciebestuur West-Vlaanderen, Brugge. <http://www.inbo.be/files/Bibliotheek/33/174233.pdf>

Dochy O. & Hens M., 2005. Van de stakkers van de akkers naar de helden van de velden. Beschermingsmaatregelen voor akkervogels. Rapport van het Instituut voor Natuurbehoud IN.R 2005.01. Brussel, i.s.m. het provinciebestuur West-Vlaanderen, Brugge.

Ellmauer T., 2005. Entwicklung von Kriterien, Indikatoren und Schwellenwerten zur Beurteilung des Erhaltungszustandes der Natura 2000-Schutzgüter. Wenen; neun österreichischen

Flade M., 1997. Habitat of the Corncrake *Crex crex* in primaeval landscapes. *Die Vogelwelt* 118: 141-146.

Gerritsen G., 2001. De verrassende terugkeer van de kwartelkoning. *Vogels* 21 (2): 8-11.

Gerritsen G., Koffijberg K. & Voskamp P., 2001. Bescherming van kwartelkoningen in 2001. Vogelbescherming Nederland/ Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Zeist.

Gerritsen G.J. , Koffijberg K. & Voskamp P., 2004. Beschermingsplan kwartelkoning. Rapport EC-LNV nr 271. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Den Haag

Glutz von Blotzheim, U.N., Bauer, K.M. & Bezzel, E. (1973) Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 5. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt/Main.

Green R.E., 1999. Survival and dispersal of male Corncrakes *Crex crex* in a threatened population. Bird Study 46: S218-229.

Green R.E. & Gibbons D.W., 2000. The status of the Corncrake *Crex crex* in Britain in 1998. Bird Study 47: 129-137.

Green, R.E. Rocamora G. & Schäffer N., 1997a. Populations, ecology and threats to the Corncrake *Crex crex* in Europe. Die Vogelwelt 118: 117-134.

Green R.E., Tyler G.A., Stowe T.J. & Hudson A.V., 1997b. A simulation model of the effect of mowing of agricultural grassland on the breeding succes of the corncrake (*Crex crex*). J. Zool. Lond. 243: 81-115.

Herremans M., 1993. Clustering of territories in the Wood Warbler *Phylloscopus sibilatrix*. Bird Study 40: 12-23. Kalkhoven J.T.R., van Apeldoorn R.C. & Foppen R.P.B. 1995. Fauna en natuurdoeltypen; minimumoppervlakte voor kernpopulaties van doelsoorten zoogdieren en vogels. Wageningen; Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek.

Joest R., 2009. Bestand, Habitatwahl und Schutz des Wachtelkönigs im Europäischen Vogelschutzgebiet Hellwegbörde in de Jahren 2007 und 2008. Arbeitsgemeinschaft Biologische Umweltschutz, Biologische Station Soest, Bad-Sassendorf.

Keulen C., Laudelout A., Delahaye L., Paquet, J.-Y. & Clotuche E., 2007. Espèces Oiseaux concernées par l'Annexe 1 et l'article 4.2 de la Directive européenne 79/409. Cahiers "Natura 2000" Centre de Recherche de la Nature, des Forêts et du Bois.

Koch J.C., 1932. Kwartelkoningen en maaimachines. De Levende Natuur 36: 323-325.

Koffijberg K. & Nienhuis J., 2000. Kwartelkoningen in het Oldambt: een onderzoek naar de populatiedynamiek, habitatkeuze en mogelijkheden voor beschermingsmaatregelen.

Koffijberg K., 2001. Analyse van kerngebieden van kwartelkoningen in Nederland in 1999 en 2000. Sovon-informatierapport 2001/14. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Koffijberg K. & Huigen P., 2004. Grasland en akkers: kroondomeinen van de kwartelkoning., Publisher, Vogelbescherming Nederland, 2004
<http://www.vogelbescherming.nl/index.cfm?act=files.download&ui=F28ADF6B-D443-D5A1-72FC98963F3E91CC>

Koffijberg K. & Schaffer N., 2006. International Single Species Action Plan for the Conservation of the Corncrake (*Crex crex*).

Koffijberg K. & Schoppers J., 2009. Kwartelkoningen in Nederland in 2008 en evaluatie van het Beschermingsplan kwartelkoning. SOVON-informatierapport 2009/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Koffijberg K. & van der Weide M., 2001. Analyse van kerngebieden van kwartelkoningen in Nederland. Sovon-informatierapport 2001/06. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Koffijberg K. & van Dijk, A.J., 2001. Influx van kwartelkoningen *Crex crex* in Nederland in 1998. Limosa 74: 147-159.

Kurstjens G., van Diermen J., van Noorden B. & van der Weide M., 2003. Grauwe Gors *Miliaria calandra*, populatie trend, habitatkeus en beheer in Nederlandse uiterwaarden versus akkerland.

Biedt natuurontwikkeling in uiterwaarden perspectief? Limosa 76: in druk Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij (2000).

Mischenko A.L. & Sukhanova O.V., 1999. Corncrake *Crex crex* in European Russia: methods and results of a large-scale census. Die Vogelwelt 120 (supplement): 323-327.

Nijs G.; 2009. Provinciaal Prioritaire Soorten: het hoe, wat en waarom. Brakona jaarboek 2008, pp 36-39

Paelinckx D.(red.), 2009. Gewestelijke doelstellingen voor de habitats en soorten van de Europese Habitaten Vogelrichtlijn voor Vlaanderen. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.M.2009.6, Brussel, 669 p.

Pouwels R., Jochem R. Reijnen M.J.S.M., Hensen S.R., van der Gref J.G.M., 2002. LARCH voor ruimtelijk ecologische beoordelingen van landschappen. Wageningen; Alterra.

Ryelandt P.: The Corncrake (*Crex crex*) in Belgium,
<http://www.corncrake.net/Download/belgium.pdf>

Schäffer N., 1994. Methoden zum Nachweis von Brutten des Wachtelkönigs *Crex crex*. Die Vogelwelt 115:69-73.

Schäffer N., 1995. Rufverhalten und Funktion des Rufens beim Wachtelkönigs *Crex crex*. Die Vogelwelt 116: 141-151.

Schäffer N., 1995. Methoden zum Nachweis von Brutten des Wachtelkönigs *Crex crex*. Die Vogelwelt 115: 69-73. 75

Schäffer N., 1999. Habitatwahl und Partnerschaftssystem von Tüpfelralle Porzana porzana und Wachtelkönig *Crex crex*. Ökologie der Vögel 21, Heft 1: 1-267.

Schäffer N. & Weisser W.W., 1996. Modell für den Schutz des Wachtelkönigs *Crex crex* J. Orn. 137: 53-75.

Schäffer N. & Green R.E., 2001. The global status of the Corncrake. RSPB Conservation Review 13: 18-23.

Schoppers J. & Koffijberg K., 2001. Resultaten van beschermingsmaatregelen voor kwartelkoningen in Nederland in 2001. Sovon-informatierapport 2001/12. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Schoppers J. & Koffijberg K., 2003. Resultaten van beschermingsmaatregelen voor kwartelkoningen in Nederland in 2002. Sovon-informatierapport 2003/03. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Schoppers J. & Koffijberg K., 2002. Resultaten van beschermingsmaatregelen voor kwartelkoningen in Nederland in 2002. Sovoninformatierapport 2002/14. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem.

SOVON, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000 -Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS, Leiden.

Spanoghe G., Declerck K. & Anselin A., 2003. Instandhoudingsdoelstellingen voor de Europese Vogelrichtlijngebieden (SBZ-V) '2.1 Westkust', '3.2 Poldercomplex' en '3.3 Het Zwin' en de kandidaat Europese habitatgebieden (SBZ-H) 'BE2500001 (1-33) Duingebieden inclusief IJzermonding en Zwin' en 'BE2500002 (1-31) Polders'. IN.R.2003.12. Brussel. Instituut voor Natuurbehoud.

Stowe T.J. & Tonkin J.M., 1985. Conservation requirements of Corncrakes in S. Uist, Western Isles. RSPB, Sandy.

Stowe T.J. & Becker D., 1992. Status and conservation of Corncrakes *Crex crex* outside the breeding grounds. Tauraco 2: 1-23.

Stowe T.J. & Green R.E., 1996. Response of Corncrake *Crex crex* populations in Britain to conservation action. Die Vogelwelt 112: 161-168.

Sovon-onderzoeksrapport 2003/04. SOVON Vogelonderzoek Groningen/Provincie Groningen, Groningen.

Teixeira R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's Graveland.

Tyler G.A. & Green R.E., 1996. The incidence of nocturnal song by male Corncrakes *Crex crex* is reduced during pairing. Bird Study 43:214-219.

Tyler G.A., 1996. The ecology of the Corncrake, with special reference to mowing on breeding production. PhD thesis, University of Cork.

Van den Bergh L.M.J., 1991. Status, distribution and research on Corncrakes in the Netherlands. Die Vogelwelt 112: 78-82.

Van Dijk A.J., 1998. De kwartelkoning *Crex crex* in Drenthe: terug van weggeweest. Drentse Vogels 11: 11-20.

Van Dijk A.J. & Boele A., 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Van der Straaten J. & Meijer R., 1969. Voorkomen van de kwartelkoning (*Crex crex*) in het stroombed van Waal en Boven- Merwede. Limosa 42: 1-15.

Van der Straaten J. & van den Bergh L.M.J., 1970. Voorkomen van de kwartelkoning (*Crex crex*) in Nederland in 1969. Limosa 43: 138-151.

Van IJzendoorn A.L.J., 1951. The breeding birds of the Netherlands.

Van Weperen M., 2009. Habitat selection of the Corn-crake (*Crex crex*) in floodplains along the Dutch Rhine River branches. Radboud Universiteit Nijmegen.

Van Scharenburg K., van Hooff E., van 't Hoff J., Meijering J., van Berkel B. & van den Dungen M., 2003. De toestand van Natuur en Landschap in de provincie Groningen 2002. Provincie Groningen, Groningen.

Vermeersch G. & Anselin, A., 2009. Broedvogels in Vlaanderen in 2006-2007. Recente status en trends van Bijzondere Broedvogels en soorten van de Vlaamse Rode Lijst en/of Bijlage I van de Europese Vogelrichtlijn. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 3, Brussel.

Vermeersch G., Anselin A. & Devos K., 2006. Bijzondere broedvogels in Vlaanderen in de periode 1994-2005. Populatietrends en recente status van zeldzame, kolonievormende en exotische broedvogels in Vlaanderen. Mededeling INBO.M.2006.2. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Vlaamse Gemeenschap. Besluit van de Vlaamse Regering met betrekking tot soortenbescherming en soortenbeheer. Verslag aan de Vlaamse Regering. 15 mei 2009.

Voslamber B., 1989. De kwartelkoning *Crex crex* in het Oldambt: aantallen en biotoopkeuze. Limosa 62: 15-21.

Von Blotzheim G. , 1994, Handbuch der vogel Mitteleuropas band 5: Galliformes – Gruiformes.

Wettstein W. and Szép T., 2003. Status of the Corncrake *Crex crex* as an indicator of biodiversity in eastern Hungary. – Ornis Hung. 12-13: 143-149.

Wernham C.V., Toms M.P., Marchant J.H., Clarck J.A., Siriwardena G.M. & Baillie, S.R. (red), 2002. The Migration Atlas: movements of the birds of Britain and Ireland. T.&A.D. Poyser, London.

Zwaenepoel A., T'Jollyn F., Vandenbusssche V. & Hoffman M., 2002. , Systematiek van natuurtypen voor Vlaanderen: deel 6 Graslanden, AMINAL, afd. Natuur, 2002

Websites:

- www.corncrake.net
- www.inbo.be
- <http://www.iucnredlist.org/details/106002878/0>
- <http://www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=2878>
- www.waarnemingen.be
- www.kwartelkoning.nl

- www.sovon.nl
- <http://www.scotland.gov.uk/Topics/farmingrural/SRDP/RuralPriorities/Options>
- <http://www.habitas.org.uk/priority/index.html>

Bijlagen

Bijlage 1: Verslag van het overleg met actoren over de te nemen acties

Bijlage 2: Buitenlandse voorbeelden beheerpakketten – subsidieregelingen i.f.v. kwartelkoning (Nederland /Verenigd Koninkrijk)

Bijlage 3: Optimaal kwartelkoningbeheer

Bijlage 4: Aanzet brochure/maatregelenfiche kwartelkoning

Bijlage 5: Berekeningswijze verschillende kostenposten

Bijlage 6: Aanzet draaiboek bij voorkomen van kwartelkoning voor doelgerichte communicatie landbouw- en natuursector

Bijlage 7: Potentie-analyse bijkomende doelen bovenop S-IHD om te komen tot realisatie G-IHD

**Bijlage 1: Verslag van het overleg met actoren over de te nemen acties
Wetenschappelijke begeleidingscommissie van 12/09/2013**

Organisatie	Vertegenwoordiger	Verontschuldigd	Aanwezig op 17/06
ANB	Sarah Roggeman		
	Jos Rutten		
PIDPA	Jan Bellon	X	
Natuurpunt	Wim Van Gils	X	
	Dominique Verbelen		X
	Benno Geertsma		X
HVV	Kathleen Vanhuyse		X
	Dorien De Greef	X	
ANB W-VI	Floris Verhaeghe		X
	Jeroen Bot	X	
BB	Saartje Degelin	X	

Onderwerp	Opmerkingen op het basisrapport voor de opmaak van het soortenbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning
Datum	03/06/2013
Bespreking op	WBC van 12/09/2013

Nr	Actor	Opmerking	Ontwerp van antwoord
1.	Natuurpunt	Vanuit Natuurpunt hebben we geen opmerkingen bij het document als such. Alleen vragen wij om expliciet op te nemen dat 10 van de resterende 25 broedparen in de Demervallei gealloceerd dienen te worden, zodat die tesamen met de 10 broedkoppels die volgens de S-IHD in Schulen worden voorzien een kernpopulatie van 20 broedparen kunnen vormen, wat volgens de LSVI het minimum is om van een kernpopulatie (20 is 'voldoende', 30 is GLSVI) te kunnen spreken. De extra oppervlakte habitat voor die 10 koppels kan dan via Sigma-Demer gecreëerd worden.	De toewijzing van de resterende broedkoppels wordt voorgelegd op de overleggroep. In elk geval is de keuze voor de verdeling van de populaties gebaseerd op een aantal elementen: - potenties voor een duurzaam en samenhangend leefgebied geschikt voor een grotere populatie ipv te versnipperde populaties; - leefgebied dat gesitueerd is een groter open landschap; - de beheerbaarheid van het potentieel leefgebied (kostenefficiëntie). Er is al in een eerdere fase onderzocht of er geschikte locaties in de Demervallei zijn buiten Schulen en Webbekomsbroek, maar de gebieden bleken telkens te klein te zijn. Voor Sigma-Demer is er nog geen visie uitgewerkt. Dit betekent dat voor er een uitgewerkte visie rond waterbeheersing – natuurontwikkeling in de Demervallei een voorinname zou gebeuren. Dit is een beleidsmaterie, geen wetenschappelijke materie.
2.	HVV en LV	"Het soortbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning is van toepassing op	Het basisrapport is als volgt opgebouwd:

		het volledige grondgebied van het Vlaamse Gewest. Het geldt voor het volledige Vlaamse grondgebied waar er realistische potenties voor de soort aanwezig zijn, ook buiten de speciale beschermingszones." P 7. Hoe worden de potenties bepaald en is er duidelijkheid op kaart waar die zich bevinden? Wordt er rekening gehouden met economisch-maatschappelijke potenties naast ecologische? Wordt er rekening gehouden met de toekomstige ihd realisaties en de kallibratie? Is er een analyse gemaakt van de nodige gerelateerde beheerregelingen?	- het einddoel van het programma is het voorzien van leefgebied voor 100 broedparen in 4 kernzones (Sigma, Ijzer, Demer, Maas). Een groot deel van de broedparen werd al vastgelegd in de S-IHD-rapporten. De allocatie van de overige paren zal gebeuren in de tweede fase van de opmaak van het plan, i.e. maatschappelijk overleg. Er zal in deze fase idd absoluut rekening gehouden worden met de S-IHD-rapporten. Logischerwijze ook met de kallibratie, maar het moet duidelijk zijn dat de kallibratie vooralsnog slechts in beperkte mate de leefgebieden van soorten heeft meegenomen; - om een duurzame populatie te krijgen in de kernzones zal het daarnaast nodig zijn om ad hoc de nesten en legfels van de kwartelkoning te gaan beschermen buiten de kernzones. Werken met overeenkomsten is hierbij aangewezen. Voor een soort als de kwartelkoning is het minder relevant om beheer van predatoren te koppelen aan het soortenbeschermingsprogramma. Uit alle beschikbare literatuur blijkt immers dat verlies van leefgebied en uitmaaïen van broedvogels en kuikens de allerbelangrijkste oorzaken zijn van de achteruitgang van de populaties. Predatorenbeheer is wel relevant voor bv. een gegroepeerd soortenbeschermingsprogramma voor akkervogels. In de huidige prioriteringslijst werd rekening gehouden met het groeperen van soorten met een gelijkaardig habitat of waarvoor gelijkaardige maatregelen nodig zijn.
3.	HVV en LV	"Belangrijk: twee succesvolle legfels per jaar blijken noodzakelijk om een duurzame populatie te kunnen garanderen." P8 Hoe is dit te verklaren? Als er 10 eitjes	Meerdere studies in Schotland toonden aan dat 94% van de legfels succesvol was indien ze niet werden uitgemaaid. De grootste 'natuurlijke' verliezen traden op in de eerste 5-6 dagen nadat het legfel uitkwam. De overlevingskansen van kuikens uit een tweede legfel lag hoger dan die van eerste legfel (77% t.o.v. 41%). De grootste verliezen, zowel van legfels als juvenielen, worden echter veroorzaakt door maaiwerkzaamheden. Wanneer grote oppervlaktes quasi tegelijk

		per nest zijn, zou een duurzame populatie moeten kunnen overleven bij een normale predatiedruk. Andere soorten leggen soms een vervolgnest omdat een eerste mislukte, vb door maaiverlies ed, maar dit is algemeen kleiner dan het originele. Ik denk dat de zin in de tekst genuanceerd moet worden "twee succesvolle legsels noodzakelijk om de populatie op duurzaam niveau te brengen."	worden gemaaid met snelmaaiende machines en van buiten naar binnen wordt gemaaid, kan dit ertoe leiden dat geen enkel legsel succesvol is én dat ook adulten worden uitgemaaid. Het Schots onderzoek leerde dat het aandeel uitgemaaide jongen aanzienlijk kan worden verlaagd indien van binnen naar buiten wordt gemaaid (4-17%) of wanneer in stroken wordt gemaaid (12-62%). 'Klassiek' maaïen (van buiten naar binnen) leidde in een ander onderzoek tot 86% van de kuikens die in de maaimachine belandden. Maaïen is dus zonder enige twijfel de voornaamste reden van verlies aan legsels/kuikens. Bovendien worden Kwartelkoningen ook niet oud. De gemiddelde jaarlijkse survival rate wordt geschat op 0.2 - 0.3. Het moet duidelijk zijn dat bij een dergelijk lage overlevingskans het bijzonder moeilijk wordt om deze soort in een gunstige staat van instandhouding te brengen wanneer ook nog eens het gros van de legsels wordt vernietigd door maaierwerkzaamheden. Twee succesvolle legsels (= legsels waarbij minstens één kuiken uitvliegt en kan wegtrekken naar de zuidelijke overwinteringsgebieden) zijn dan ook een absolute must om een duurzame populatie op te kunnen bouwen. Dus beide tekstvoorstellen zijn OK. De tekst wordt aangepast.
4.	HVV en LV	"Als doelstelling voor dit SBP wordt gesteld dat 25% (= 310-613 ha) reeds ingericht wordt in de looptijd van dit SBP. Enkel de nieuwe aankoop en het opstart van een inrichtingsbeheer valt binnen deze doelstelling, gezien omvormingsbeheer en het bereiken van gunstige kwaliteit van de desbetreffende oppervlakte leefgebied geruime tijd in beslag kan nemen." P8 Wat wordt bedoeld, graag beter kaderen,	In Vlaanderen In Actie (VIA) werd afgesproken dat in 2020 70% van alle maatregelen voor een gunstige staat van habitats en soorten genomen moet zijn. Voor habitats is daarrond een eenduidige hectareteller ontwikkeld, voor soorten werd in de Implementatienota afgesproken dat deze geleidelijk zou worden uitgebouwd naarmate soortbeschermingsprogramma's worden opgesteld. De 70% zal worden bepaald op basis van bestaand én extra leefgebied. De percelen die vandaag nog geen leefgebied zijn, hebben de langste ontwikkelingstijd, vandaar dat het relevant is hier een subdoelstelling 2020 voor te formuleren. Gegeven de inspanningen die in Sigma voorzien zijn, is dit geen uitzonderlijk ambitieus doel. Correct is: de 70% moet gedekt zijn door beheerplannen of een specifieke beheerovereenkomst, minstens 25% moet worden ingericht. Via inrichtings- en beheermaatregelen

		met 25% inrichten ikv sbp. Alles moet toch ikv n2000 gerealiseerd worden en sbp slaat toch op die volledige opp? Nieuwe aankoop is subjectief gegeven, er is nog geen toetsing gedaan of eigenaars zelf willen beheer uitvoeren. Schrappen uit sbp?	moet het geschikte leefgebied worden ingericht en behouden. Aankoop is één van de instrumenten die kunnen ingezet worden om de doelstelling te realiseren. De looptijd voor een SPB is 5 jaar. Het inrichten van minstens 25% van de nodige oppervlakte is afgestemd op de gefaseerde realisatie van de doelen voor kwartelkoning tegen 2050.
5.	HVV en LV	"Om de diverse aspecten van dit soortbeschermingsprogramma op te volgen is het essentieel dat een coördinator aangeduid wordt." P9, p90 actie 9.1 Van waaruit wordt een coördinator aangesteld? Vanuit ANB? Zoniet wordt budget voorzien of vrijwillig? Vlaams niveau of per gebied? Coordinator is best neutraal persoon die door de diverse beheerders aanvaard wordt.	Coördinatie wordt verder opgenomen in fase 2. Vermoedelijk en praktisch gezien blijft de algemene coördinatie bij ANB. Dit strookt ook met de filosofie van de implementatienota IHD. De lokale coördinatoren moeten goed verankerd zijn in de plaatselijke gemeenschap. Mogelijk is in de communicatie met landbouwers een rol weggelegd voor de WBE's. Dit wordt verder bekeken.
6.	HVV en LV	"De belangrijkste actoren binnen dit SBP zijn het Agentschap voor Natuur en Bos, de landbouwsector en de diverse terreinbeherende natuurverenigingen (i.c. nl. Natuurpunt vzw)." P9, zie ook p101 h5.2 Terreinbeherende Natuurverenigingen vervangen door terreinbeheerders, wbe's beheren grootste opp. En aanvullen met private eigenaars. Schrap stuk tussen	OK. "De belangrijkste actoren binnen dit SBP zijn het Agentschap voor Natuur en Bos, de landbouwsector, en de diverse terreinbeherende natuurverenigingen en particuliere grondbezitters (i.c. nl. Natuurpunt vzw)." "De belangrijkste actoren zijn de gebiedsbeheerders (overheid/terreinbeherende organisaties/particulieren)..."

		haakjes.	
7.	HVV en LV	"Recent werden richtkaders en handleidingen uitgewerkt om de omzetting van de wetgeving naar de praktijk te faciliteren (Bomans K. et al. , Anteagroup, 2012)." P11 Graag kopie doorsturen.	Ok. Wordt doorgestuurd.
8.	HVV en LV	"Veelal blijft ook hier het broedsucces echter zeer laag, vooral doordat zowel nesten, jonge vogels als (ruiende) volwassen exemplaren worden uitgemaaid." P11, p86 actie 6.2 Predatieproblematiek, vnl vos en kraai niet uitsluiten.	Voor zover bekend, werd er vooralsnog slechts één onderzoek uitgevoerd naar predatie van legsels en adulten (zie onder) (Rhys et al., 1997). Hieruit bleek dat met name Otter, Mink en verwilderde huiskatten adulten en/of broedsels konden vernielen. Het is duidelijk dat de resultaten van deze studie niet zomaar kunnen worden doorvertaald naar Vlaanderen: Otter en Mink komen in Vlaanderen niet voor; Vos is in de Schotse en Ierse onderzoeksgebieden dan weer minder algemeen dan in Vlaanderen. Toch lijkt het aannemelijk dat de impact van bv. Vos op legsels van Kwartelkoning in Vlaanderen heel erg laag zou kunnen zijn. In Vlaanderen broedt Kwartelkoning hoofdzakelijk in onbemeste graslanden met 20% planten van vochtige tot licht moerassige bodem en 80% hoge grassen. Broeden in graanvelden (zoals in andere landen wel vaker gebeurt) is in Vlaanderen uitzonderlijk. Concreet: het typische broedhabitat is in Vlaanderen dus eerder een open landschap met vochtige bodems , gedomineerd door hoge grassen in mozaiek met moerasvegetaties. Dit type landschap wordt eerder gemedan door predatoren als vos. Bovendien zijn zowel broedende

			adulten als legsels zeer goed gecamoufleerd, wat de kans op predatie verder verlaagt.
9.	HVV en LV	"In het verleden werden een aantal inspanningen verricht in kader van een Europees LIFE-project," P11 Welk, waar, graag referentie en link om op te zoeken.	Het gaat om één van de eerste Life-projecten die door Natuurreservaten vzw werden ingediend (in 1997) en die tot doel had om een aantal types vochtige hooilanden te herstellen. Kwartelkoning was het uithangbord van dit project, dat het projectnummer. LIFE97 NAT/B/004206 draagt. Dit dossier is niet digitaal beschikbaar. Een exemplaar ligt ter inzage op het hoofdkantoor van Natuurpunt, Coxiestraat 13, 2800 Mechelen. Meer details kunnen worden opgevraagd bij Stefan Versweyveld (stefan.versweyveld@natuurpunt.be).
10.	HVV en LV	eental P12 Aantal	OK.
11.	HVV en LV	"Buitenlandse projecten (o.a. in Nederland, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk)" P12 Te raadplegen?	De situatie in Vlaanderen leunt het nauwst aan bij die in Nederland, waar in 2004 een beschermingsplan voor de Kwartelkoning werd opgesteld. Het is dan ook aangewezen om vooral naar de uitvoer en de resultaten van het Nederlands actieplan te kijken. Schoppers J. & Koffijberg K., Van Kleunen A., Majoor F. & Kurstjens G. 2007. Evaluatie van de effectiviteit van beschermingsmaatregelen voor Kwartelkoningen in Nederland. SOVON-onderzoeksrapport 2007/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek- Ubbergen. Koffijberg K. & Schoppers K., 2009. Kwartelkoningen in Nederland in 2008 en evaluatie van beschermingsplan Kwartelkoning. SOVON-informatierapport 2009/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-

			Ubbergen. Koffijberg K., Majoor F. & Schoppers K., 2010. Evaluatie van beschermingsmaatregelen voor Kwartelkoningen in rivieruiterwaarden in Overijssel en Gelderland. SOVON-onderzoeksrapport 2010/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek- Ubbergen.
12.	HVV en LV	"Afgezien van nesten die door maaien werden verstoord, bleek in Schotland 93% van de nesten succesvol (Tyler, 1996). Kennelijk is het risico van bv. predatie erg klein. P14 Het gaat hier over predatie van eieren neem ik aan. Is dit nog actueel gezien toenemende predatiedruk, cfr. Kievit, patrijs, e.a. bodembroeders? Of is camouflage beter?	Cf. antwoord op opmerking 8
13.	HVV en LV	"hoogste mortaliteit onder de kuikens optreedt, zowel door predatie maar vooral door maaiactiviteiten." P14 Cfr. Vorige vraag rond beheerregeling.	Cf. antwoord op opmerking 2 en 8
14.	HVV en LV	"Schots ringonderzoek wijst op een lage jaarlijkse overleving van 19% voor volwassen vogels (Green, 1999). Dat verklaart ook de broedstrategie met het	De mortaliteit van volwassen vogels werd vooralsnog enkel in Schotland en Ierland goed bestudeerd aan de hand van adulten die werden voorzien van een satellietzender (Rhys et al., 1997). De belangrijkste doodsoorzaak bleek predatie te zijn door zoogdieren, met name door

		verlaten van de partner om zo snel mogelijk een nieuw broedsels te kunnen starten: alleen dankzij twee succesvolle legsels kan de soort een duurzame populatie opbouwen." P15 Wordt er geen reden van hoge mortaliteit in het onderzoek aangehaald?	Otter, Mink en (verwilderde) huiskatten. Ook het verkeer of 'aanvliegingen' met ramen en bedradingen eisen jaarlijks een kwartelkoningtol. Geen van de gezenderde exemplaren kwam echter op deze manier om het leven. Het zwaartepunt in doodsoorzaak in Schotland en Ierland is predatie. In het West-Europese landbouwgebied is uitmaaien de grootste doodsoorzaak. Uit de studie bleek verder dat de mortaliteit sterk varieerde naargelang het onderzoeksgebied maar in globo lag het aantal gepredeerde adulten hoger in gebieden met een hogere dichtheid aan Kwartelkoningen. Predatie van volwassen exemplaren leek het vaakst voor te komen wanneer deze zich ophielden in kleine stukjes met hoge begroeiing die door potentiële predatoren goed konden worden doorzocht. De kans dat een adult exemplaar werd gepredeerd, nam ook toe wanneer deze zich tussen twee (geschikte) stukken door moest verplaatsen (bv. van stuk A via een gemaaid tussenstuk naar stuk B). Hoewel het onderzoek zich enkel toespitste op de mortaliteit van adult, zal deze laatste oorzaak ongetwijfeld ook van toepassing zijn op uitgekomen jongen. Deze verlaten direct het nest en worden de eerste week vooral binnen een straal van 200 m rond het nest waargenomen. Dit is ook de periode waarin doorgaans de hoogste mortaliteit onder de kuikens optreedt (o.a. door predatie). Hoe meer geschikt habitat, hoe minder de vogels zich 'out in the open' moeten begeven, hoe minder ze in het oog lopen van mogelijke predatoren. Concreet: grote, aaneengesloten oppervlaktes geschikt habitat zou de predatie van volwassen exemplaren verder kunnen verkleinen.
--	--	--	--

			Niet onbelangrijk: deze studie naar mortaliteit van adulten werd uitgevoerd in Schotse en Ierse broedgebieden en gaat dus voorbij aan de (ongetwijfeld veel hogere) mortaliteit die optreedt tijdens de voor- en najaarsmigratie en in de wintergebieden.
15.	HVV en LV	"Voedselstudies wijzen er op dat diverse insecten, wormen, slakken, loopkevers en spinnen wordt gegeten (Green et al., 1997a; Schaffer, 1999). De vogels zijn daarbij weinig kieskeurig:" P16 Interessant voor samenwerking jagerij. Kunnen mee profiteren van wildakkers.	OK, voor zover de wildakkers in de omgeving van geschikte leefgebieden zijn gelegen.
16.	HVV en LV	Tabel 2 p21-22 Kleurvariatie onlogisch: minst geschikt zou rood moeten zijn en meest geschikt geel of groen. Idem p 31 figuur 6 boven, en kleuren legende niet zelfde als op kaart.	Wordt niet meer aangepast
17.	HVV en LV	P23-24 ivm potentiële gebieden. Nu enkel bwk en huidige habitats gebruikt. Hier zou ook een link met het kalibratiemodel voor geschikte HT gemaakt moeten worden om efficiënt te werken op lange termijn en de kosten voor inrichting en beheer te combineren! Ik vermoed dat dit nauwkeuriger is dan enkel figuur 5 bij te voegen.	Het kalibratiemodel is momenteel niet geschikt voor het zoeken naar leefgebieden van bepaalde soorten. Heel wat belangrijke factoren, zoals landschapskenmerken kunnen niet in een mathematisch model gegoten worden.

18.	HVV en LV	P31 fig 6 onderaan. Grootte van bollen onduidelijk, beter met kleurvariaties of combinatie werken.	Wordt niet meer aangepast
19.	HVV en LV	P40 "million" vervangen door miljoen.	OK
20.	HVV en LV	"De beheerdoelstelling Soortenbescherming bundelt pakketten van gerichte maatregelen om volgende soorten er opnieuw bovenop te helpen" P50 Bijvoegen dat het om niet limitatieve lijst gaat.	De opsomming is letterlijk overgenomen van de beschrijving van de huidige BO op de website van de VLM. Het toevoegen dat het gaat om een niet limitatieve lijst is op zich geen probleem.
21.	HVV en LV	"16 op 56 territoria bevonden zich bijgevolg buiten SBZ" P51 Misschien ook interessant om weten of dit gaat om percelen buiten sbz die vlakbij sbz liggen of geen relatie hebben met habitat in sbz, zie soms slechte afbakening. Hoeveel liggen buiten sbz in VEN?	16 op 56 buiten SBZ: Mogelijke relatie met SBZ (= op relatief korte afstand van SBZ (< 1 km): 4 territoria - Langs Poperingsvaart: 800 m ten westen van SBZ IJzervallei: 1 territorium - Dilsen-Stokkem: 2 territoria (korte afstand van VEN gebied) - Bornem: 1 territorium: 800 m t.o.v. SBZ Schelde- en Durmeëstuarium Binnen VEN gebied, maar geen relatie met SBZ: 4 territoria - 2 territoria in Vallei van de Bovenschelde Zuid - Oudenaarde

			- 1 territorium in Vallei van de Dender en de Mark - Liedekerke - 1 territorium in De Kuifeend: Bospolder Geen relatie met SBZ, noch met VEN (> 1 km afstand): 8 territoria - Midden West-Vlaanderen: 2 territoria - Spierre Helkijn: 1 territorium - Wetteren: 1 territorium - Kampenhout: 1 territorium - Malle: 2 territorium - Getevallei: 1 territorium
22.	HVV en LV	P52 "noch in Vlaanderen, noch in Nederland" eerste noch schrappen.	OK
23.	HVV en LV	P53. Kans jachtsector toevoegen. Vnl bekend met wildakkers via subsidies erkende wbe's. Maar er zijn natuurlijk nog tal van andere kansen zoals monitoring, sensibilisatie eigenaarsven landbouwers, inrichting- en onderhoudsbeheer binnen wbe-subsidies,...	Het is zo dat we naar duurzame en samenhangende leefgebieden willen gaan en dat daaronder, ook volgens de kwantificatie van de GIHD, braakliggende terreinen in akkergebieden niet onder vallen.
24.	HVV en LV	"De algemene doelstelling van soortenbeschermingsprogramma's is volgens artikel 24 van het Soortenbesluit om:"	OK

		P54 Om schrappen	
25.	HVV en LV	P67: "broedterritoria in en aantal gevallen " en vervangen door een	Ok
26.	HVV en LV	"Aanpassing van het beheerinstrumentarium" P69, p77, p83 Ook voor wbe subsidies, vb ipv jaarlijks 1.500 op 6 jaar kunnen cummuleren verhoogt efficiëntie.	Dit voorstel werd meegenomen in de ontwerpwijziging van de jachtregelgeving.
27.	HVV en LV	"Samenwerkingsverband tussen diverse gebruikers van de open ruimte, waardoor deze een aantal van bovenstaande actoren samen kan brengen." P74 Bevenstaande vervangen door de	Opmerking niet volledig.
28.	HVV en LV	P74 onder "Terreineigenaars – Landelijk Vlaanderen" mate betrokkenheid "Minder belangrijk/ lokaal" Minder schrappen. De private eigenaars hebben het gros van de open ruimte, ongeveer 300.000 ha in eigendom. Zij zijn dus zeker een der zoniet de belangrijkste partner.	De kwartelkoning leeft in een zeer specifiek biotoop. Het grootste deel van dat biotoop wordt op dit moment beheerd door de overheid of terreinbeherende verenigingen. De status voor de private eigenaars wordt aangepast naar 'matig belangrijk'.
29.	HVV en LV	P74 onder "Jagersverenigingen" "Geen rechtstreeks link met SBP en doelsoort	Ok

		(geen jachtwild)" Wel rechtstreekse link met de maatregelen want alle bodembroeders zoals verschillende wildsoorten hebben baat bij aangepast maairegime, fauna-akkers voor o.a. eiwitten kuikens, beheerregeling jagerij evengoed baat voor kwartelkoning. De wildbeheerders willen zich trouwens engageren om hun eigen middelen in te zetten voor soortenbeschermingsprogramma's. Mate betrokkenheid "Minder belangrijk / gewestelijk" aanpassen naar minimaal 'matig belangrijk en lokaal'	Hebben jullie zicht op het areaal aan geschikt biotoop dat momenteel in beheer is bij de jagerij? Is er interesse van de jagerij in waterpeilverhoging/specifiek beheer voor de kwartelkoning?
30.	HVV en LV	P86 actie 8.2 communicatie, doelgerichte voorlichting Hvv kan hieraan bijdragen.	Ok, meenemen in fase 2
31.	HVV en LV	"Alle doelen inzake habitatontwikkeling voor de kwartelkoning worden toegewezen aan Natura 2000-gebieden, en vallen dus binnen de G- IHD. kunnen de kosten voor het ontwikkelen van het habitat niet aan dit soortbeschermingsprogramma toegewezen." P92 Zin niet volledig	OK. Zin klopt echter niet:" Alle doelen inzake ontwikkeling van leefgebied vallen binnen de GIHD, maar zijn of worden niet noodzakelijk toegewezen aan Natura 2000-gebieden. Bvb. Sigma. Volgens beslist beleid is binnen Sigma een doel van 40 bp vooropgesteld, zowel binnen als buiten speciale beschermingszones. De kosten voor het ontwikkelen van het habitat kunnen niet volledig aan dit soortbeschermingsprogramma toegewezen worden ook omdat in het kader van het principe van zuinig ruimtegebruik, er gekeken is om geschikt leefgebied te realiseren via beslist beleid en opportuniteiten . Dit is het geval voor Sigma en 2 grindwinningsprojecten in de Maasvallei.
32.	BB	Het is niet helemaal duidelijk of in het	Het ad hoc maatregelenpakket is bedoeld om nesten van de

		nog te ontwikkelen 'ad hoc' maatregelenpakket voor kwartelkoning met uitgestelde maaidatum (15 augustus) begrazing nog toegelaten kan worden?	kwartelkoning te beschermen. Binnen de afgebakende perimeter ter bescherming van de nesten wordt begrazing uitgesloten.
33.	BB	Onduidelijke afstemming van soortenbeschermingsplan met de verschillende IHD rapporten en opgenomen prioritaire acties + opmaakt managementplannen in de verschillende SBZ-gebieden bvb waar zullen gebieden voor optimaal/suboptimaal beheer worden afgebakend? bvb spoort de doelstelling om binnen de 5 jaar 25% van het leefgebied in te richten samen met fasering opgenomen in implementatienota?	De fasering is in overeenstemming met de implementatienota. Nagegaan zal worden hoeveel leefgebied reeds wordt gedekt via evidenties en de voorziene inspanningen in de Managementplannen (bv. Sigma). De eventueel benodigde extra inspanning kan worden geleverd buiten SBZ (bv. Maas en IJzervallei) of door in bepaalde Managementplannen het tempo voor deze maatregelen bij te stellen. Zie ook antwoord op vraag 4.
34.	BB	Pagina 58-63 schrappen: het toewijzen van doelen aan specifieke gebieden gebeurt in kader van de opmaak van de IHD rapporten: het kan niet de bedoeling zijn om in dit SBP het discussiepunt van NP te trancheren rond de Demervallei , noch doelen de verschuiven van sigma naar andere gebieden, nog vooruit te lopen op een IHD rapport dat nog in opmaak is (IJzervallei)	Dit standpunt kan niet volledig gevolgd worden. Het SBP moet bepalingen bevatten over de potentiële en meest geschikte leefgebieden, en dus de meest optimale kalibratie. Daarvoor dient een soortenbeschermingsprogramma net. Voor sommige soorten zal de volledige populatie van de GIHD immers niet bereikt kunnen worden op basis van de SIHD-rapporten. Er komen, ook voor kwartelkoning, immers geschikte leefgebieden voor buiten de speciale beschermingszones. Het toewijzen van de overige broedkoppels zal gebeuren op de overleggroep, maar wel binnen het kader van het soortenbeschermingsprogramma.
35.	BB	Pagina 63: er kunnen geen doelstellingen vastgelegd worden voor	In het verleden is diverse malen gecommuniceerd en aangegeven dat voor diverse soorten en habitats er ook doelen buiten SBZ moeten

		kwartelkoning buiten SBZ -> om doelstelling van 100 broedparen te halen zullen er extra doelen moeten bepaald worden buiten SBZ...?	bepaald worden. Bij de kalibratie van de soorten is herhaaldelijk aangegeven dat op basis van het principe van zuinig ruimtegebruik het nodig is dat er geschikte leefgebieden worden gecreëerd buiten de speciale beschermingszones. Binnen beslist beleid van Sigma is al langer beslist dat er doelen voor Kwartelkoning buiten SBZ moeten gerealiseerd worden. Wanneer we dit principe niet volgen en alle geschikte leefgebieden moeten vinden binnen de speciale beschermingszones, dan zal dit een grotere oppervlakte benodigd leefgebied inhouden.
36.	BB	Pagina 65: Kan men de maatregelen opgesomd op pg 66 voor percelen zonder natuurbeheer en buiten de kerngebieden opnemen als een verplichting in het soortenbeschermingsplan of zijn dit stimulerende maatregelen?	De wetgeving (artikel 9 van het decreet natuurbehoud en artikel 52 van decreet natuurbehoud) maakt bijkomende verbodsbepalingen mogelijk, maar het al of niet verplichtend opleggen nog verder moet uitgeklaard worden.
37.	BB	Pagina 65: doelstelling om 100% van territoria maximaal te beschermen: Lijkt ons niet realistisch. In het Nederlands soortenbeschermingsprogramma wordt 90% van de territoria van graslandbroedende kwartelkoningen beschermd en in 50% van de akkerlandbroeders	OK. doelstelling wordt aangepast naar 90%
38.	BB	Pagina 78: soortenbeschermingsplan zou huidige leefgebieden moeten in kaart brengen. Indien niet gekend zou dit toch een eerste prioritaire actie moeten zijn. Het blijft voor BB nog steeds onduidelijk	De methodiek van de kwantificatie is meermaals toegelicht in de Vlaamse overleggroep. Voor de kwantificatie van de Gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen, is een methodiek gebruikt die toeliet om op basis van de gemiddelde populatie (ingeschat in 2008) de benodigde extra oppervlakte leefgebied op Vlaams niveau te bepalen. De

		hoe men de extra benodigde oppervlakte leefgebied kan bepalen als men geen zicht heeft op het huidige geschikte biotoop.	leefgebieden worden in een latere fase van dit soortenbeschermingsplan in kaart gebracht. Eerst wordt een wetenschappelijk methodiek opgesteld om in een eerste fase de leefgebieden van de oppervlaktebehoevende soorten in kaart te brengen.
--	--	--	--

**Verslag van het overleg over het ontwerp
soortenbeschermingsprogramma (SBP) kwartelkoning, 9 juni 2015**

Aanwezig: Karen Demeulemeester (Departement Landbouw & Visserij, Dept. L&V), Elke Ramon (Departement Landbouw & Visserij, Dept. L&V), Karolien Michiel (VLM), Leen Franchois (Boerenbond, BB), Nicolas Brackx (Vogelbescherming Vlaanderen, VV), Rutten Jos (ANB), Bart Van der Aa (ANB), Wim Mertens (ANB), Ankatrien Boulanger (Regionaal Landschap Rivierenland, RLRL), Kristof Scheldeman (vzw Durme, vzwD), Floris Verhaeghe (ANB), Gert Van Hoydonck (ANB), Michiel Vandegehuchte (ANB)

Verontschuldigd: Jan Bellon (PIDPA), Peter Symens (Natuurpunt)

Verslaggever: Michiel Vandegehuchte

Michiel Vandegehuchte overloopt de acties uit het ontwerp-SBP.

Jos Rutten merkt op dat er in de Maasvallei oorspronkelijk 12 broedparen voorzien waren. Op basis van de afbakening van de Speciale Beschermingszone (SBZ) zijn er slechts 8 broedparen (bp) opgenomen in het S-IHD (Specifieke Instandhoudingsdoelstellingen) besluit. Er is echter nog steeds voorzien dat 4 bijkomende bp in de Maasvallei gealloceerd kunnen worden naar aanleiding van een ontgrindingsproject in Elerweerd, met graslandnatuur als eindbestemming. Dit is een opportuniteit, waardoor 4 broedparen elders minder geplaatst moeten worden. De vergadering gaat, onder voorbehoud van terugkoppeling bij BB, akkoord met het toekennen van 4 bp aan de Maasvallei buiten SBZ op terreinen van het ontgrindingsproject.

De belangrijkste vragen bij het ontwerpSBP en bijhorende antwoorden worden overlopen aan de hand van een presentatie. Zie bijlage 1 voor vragen en antwoorden. Hieronder wordt waar relevant bijkomende toelichting gegeven.

- BB: Waarom vallen enkel aankoop en opstart van inrichtingsbeheer onder de doelstelling voor uitbreiding van leefgebied? Wat met omvorming van natuur?
 - Ook de omvorming van natuur kan als uitbreiding van het leefgebied aanzien worden. Hier werd **de opstart van** inrichtingsbeheer vermeld, omdat verschravingsbeheer en hydrologisch herstel de nodige tijd kan vergen (zowel voor nieuwe als voor omgevormde natuur). Terreinen onder opgestart beheer zullen al worden meegerekend in de evaluatie van de oppervlakte bijkomend leefgebied.
- BB: Hoe verhouden de kaarten op blz. 24-26 zich tot de kaarten die door INBO opgemaakt zijn met leefgebied voor kwartelkoning in het kader van het zoekzonemodel?
 - De kaarten in het ontwerpSBP zijn onafhankelijk van en meer dan een jaar vroeger dan de kaarten voor het zoekzonemodel opgemaakt. Hierdoor zijn verschillen mogelijk. De Ijzervallei is niet opgenomen in de leefgebiedkaart van het INBO omdat deze oefening voor het zoekzonemodel enkel gemaakt is voor SBZ's waar al Specifieke Instandhoudingsdoelstellingen voor vastgesteld

zijn. Dit wil geenszins zeggen dat er in de IJzervallei geen geschikt leefgebied zou zijn, wat ook blijkt uit de recente territoria van kwartelkoningen daar.

- Jos Rutten merkt op dat in het S-IHD besluit voor Sigma 40 bp voorzien zijn, en niet '40 tot 46' zoals vermeld in tabel 12 van het S-IHD besluit. Wim Mertens verduidelijkt dat er eigenlijk een vork is van 34-46 broedparen, verdeeld over de verschillende deelgebieden. Om tot het minimum van de G-IHD te komen, werd deze vork bijgewerkt naar een minimum van 40 bp. Aangezien we voor de overige S-IHD besluiten telkens de doelstelling voor kwartelkoning overgenomen hebben, zal ook voor Sigma het globale doel conform het S-IHD besluit op 40 bp vastgelegd worden. De doelen met vork per deelgebied zijn dan louter informatief.
- BB: Ad-hoc maatregelen: steeds op basis van vrijwilligheid, rekening houden met voldoende alternatieven voor betrokken landbouwer. Wat indien landbouwers hier niet in mee willen?
 - Floris Verhaeghe meldt dat in de IJzervallei een aantal percelen in reserve gehouden worden om ter beschikking te stellen aan landbouwers in geval van broedgevallen. Dit systeem van 'uitruilpercelen' kan evenwel niet overal in Vlaanderen toegepast worden.
 - Alle ideeën om landbouwers over de streep te halen om deel te nemen aan de ad hoc maatregelen zijn welkom.
 - Uit de evaluaties van het SBP zal blijken of de ad hoc maatregelen voldoende kunnen toegepast worden.
- BB: Allocatie openstaand saldo max. 33 broedparen: in de IJzervallei in te passen in de overige doelen, zuinig ruimtegebruik? In de Demervallei echte win-win situatie, wat met overige doelen in de Demervallei?
 - Floris Verhaeghe licht de situatie in de IJzervallei toe.
De analyse in bijlage 7 is gemaakt op basis van de Biologische waarderingskaart (BWK). Deze is niet helemaal bruikbaar in de IJzervallei. Een toetsing aan de realiteit in het gebied levert 1700 ha geschikt hooiland op (in plaats van 2600 op basis van de BWK in het ontwerp-SBP). Dit is de oppervlakte met potentie voor kwartelkoningleefgebied. In de IJzervallei gaat het enkel om het aanpassen van beheer, het waterpeil dient niet bijkomend aangepast te worden, behalve mogelijk in de Handzamevallei. Andere vogels waarvoor doelen verwacht worden in de IJzervallei zijn moerasvogels en overwinterende watervogels zoals ganzen. Voor de moerasvogels is er geen conflict, aangezien hun leefgebied, waarvan in de IJzervallei een grote oppervlakte aanwezig is, te nat is voor de kwartelkoning. Het enige mogelijke conflict met de ganzen is dat de late maaidata voor kwartelkoning een risico geven op verruigde graslanden die ongemaaid de winter ingaan. Mits goede afspraken rond beheer zou dit vermeden moeten kunnen worden.
 - BB blijft het moeilijk vinden om in te schatten wat de impact is van het vastleggen van doelen voor kwartelkoningen in dit SBP op het bepalen van andere doelen in de IJzervallei.
 - VzwD vraagt of de verschravingsgraad belangrijk is?

- Hoe verder van de IJzer, des te veniger de bodem en des te moeilijker een grasland te verschrallen is. Dicht bij de IJzer is de bodem kleiiger, wat verschraling vergemakkelijkt.
- BB vraagt of een combinatie met beweiding mogelijk is?
 - Dit kan, mits erg geringe veebezetting en in functie van de natuur. Een voorbeeld zijn de extensief begraasde graslanden in de Maasvallei.
- Bart Van der Aa licht de situatie in de Demervallei toe.

In het gedeelte tussen Diest en Werchter is net stroomafwaarts van Diest het gebied Kraanrijk/Gheysweide met veel potentie voor kwartelkoningleefgebied. In het aansluitende Molenstedebroek-Demerbroek-Vierkensbroek-Doodbroek worden reeds doelen voor roerdomp en porseleinhoen voorzien. Meer westelijk in het Vogelrichtlijngebied Demervallei is het gebied 'achter Schoonhoven' wel potentieel geschikt voor kwartelkoning. In Kraanrijk/Gheysweide en Schoonhoven is samen voor 140 ha (potentieel) leefgebied voor kwartelkoning, momenteel in eigendom/beheer bij ANB, Natuurpunt en de Watergroep. Een deel hiervan bestaat uit populierenaanplanten waar de visie graslandontwikkeling is. De Demervallei is een apart Sigma-gebied, waarvoor het normale IHD-proces gevolgd wordt. De doelen in deze vallei vallen daardoor buiten de Sigma-IHD. Een van de doelen van het Sigmaproject in de Demervallei is een verhoging van de zomerse grondwaterpeilen. Samengevat is er tussen Diest en Aarschot in principe nog ruimte voor 6 bijkomende broedparen.
- BB vraagt waarvoor de ANB-percelen zouden kunnen ingericht worden indien niet voor kwartelkoning gekozen wordt?
 - ANB: Er zou rietruigte voor porseleinhoen en roerdomp gecreëerd kunnen worden, maar de keuze is om dat te concentreren in de Demerbroeken. Er zijn ook een aantal doelen voor bosvegetaties in de SBZ, maar die zullen voornamelijk in aaneengesloten gebieden gecreëerd worden, bijvoorbeeld in Doodbroek.
- BB: Wat met het openstaand saldo te ontwikkelen habitats?
 - ANB: Dit gaat voornamelijk om habitat voor roerdomp. In theorie zou dit ook in 'achter Schoonhoven' gecreëerd kunnen worden, maar hiervoor zou een aanzienlijke vernatting nodig zijn, wat ook een impact zou hebben op de bebouwde zone in Aarschot. In de praktijk zijn er dus geen mogelijkheden voor de roerdomp in dit gebied. Doelen voor roerdomp zullen in Molenstedebroek-Vierkensbroek-Demerbroeken-Kloosterbeemden gelegd worden. De verschillende scenario's die nu in de MER-screening voorliggen hebben weinig impact op het overstromingsregime in 'achter Schoonhoven'. Ontwikkeling van geschikt grasland voor kwartelkoning blijft mogelijk onder elk

scenario. Voor BB is het vooral belangrijk dat de gronden in 'achter Schoonhoven' benut worden.

- Conclusie wat betreft het openstaand saldo van max. 33 broedparen:
 - 6 bp in VRL Demervallei
 - 4 bp in de Maasvallei
 - max. 23 bp in de IJzervallei, waar er ruim plaats voor is
- Dept. L&V: Compatibiliteit met andere soorten?
 - ANB: Er is compatibiliteit met foerageergebied voor bruine kiekendief, broedgebied voor veldleeuwerik en leefgebied voor soorten die open graslanden nodig hebben in de winter (ganzen, smienten...)
- Dept. L&V: Voorstel om realisatie leefgebied buiten Sigma uit te stellen tot volgend SBP, eerst onderzoek afwachten.
 - ANB: We gaan ook uit van potentieel van leefgebied op basis van recente territoria (b.v. IJzervallei, Maasvallei). In een nota aan de Vlaamse regering werd gesteld dat gemiddeld 33% van het openstaand saldo van de G-IHD (Gewestelijke Instandhoudingsdoelstellingen) ingevuld moet worden tegen 2020. Voor kwartelkoning wijken we hier al van af omdat het een uitdagende soort is. Om 25% doelstelling te halen is het echter nodig om in elke SBZ acties te initiëren. Onderzoek opstarten kan niet van vandaag op morgen. In Vlaanderen kan men pas terreinonderzoek starten wanneer er voldoende vogels zijn. Buitenlands onderzoek loopt echter al en dit zal binnen SBP meteen worden opgevolgd.
- Dept. L&V: Statuut van territoria.
 - ANB: Ad hoc maatregelen zijn net bedoeld voor locaties waar de soort plots opduikt. Aan een territorium zelf hangt verder geen specifiek statuut op langere termijn vast. De soort is binnen een regio vrij mobiel, maar studies wijzen uit dat nakomelingen wel doorgaans naar dezelfde streek terugkomen. Vandaar het nut van het inrichten van ruime aaneengesloten leefgebieden zoals voorzien in het SBP. Dit zal verduidelijkt worden in het SBP.
- Dept. L&V: Lessen te trekken uit Life project?
 - Dit blijkt een project uit midden jaren '90 te zijn van het toenmalige Belgische Vogel- en Natuurreservaten vzw, met acties in Vlaanderen en Wallonië. Natuurpunt zal hierover gecontacteerd worden.
- Ad hoc maatregel mogelijk maken bij broedgevallen in akkers?
 - ANB: In Vlaanderen broeden de meeste kwartelkoningen in grasland. Er is een waarneming bekend van een roepende kwartelkoning in een aardappelakker in Woumen.
 - VLM: bij broedgevallen in akkers in sommige gevallen oogsten op de voorziene datum (na half augustus) wel nog mogelijk is. In dat geval hoeft geen totale inkomstenderving vergoed te worden.

- ANB: De nood aan het uitstellen van maaien hangt sterk af van het moment dat de kwartelkoningen in Vlaanderen toekomen. De laatste jaren kwamen de meeste vogels pas toe nadat ze elders in Europa een broedpoging ondernomen hadden die verstoord werd (b.v. door maaiactiviteiten, slechte klimatologische omstandigheden). 15 augustus als uiterste maaidatum zou in principe ook voor broedgevallen in akkers (graan) moeten volstaan. De vergoeding voor inkomstendering bij akkergewassen is echter minder evident dan bij grasland omwille van de jaarlijkse schommelingen in opbrengst en prijs. Het uitwerken van een ad hoc maatregel bij broedgevallen in akkers zal als actiepunt worden opgenomen in het SBP.
- Dept. L&V: Moet de G-IHD van 100 broedparen jaarlijks gehaald worden? Wat met ruimtelijke fluctuaties?
 - ANB: De rapportering aan Europa in het kader van de Vogelrichtlijn is zesjaarlijks. De vergelijking met de G-IHD kan op basis van een zesjaarlijks gemiddelde gebeuren, m.a.w. er moet een gemiddeld aantal van 100 bp komen binnen een monitoringstermijn van 6 jaar.
- Dept. L&V: Er wordt uitgegaan van een vergoeding van 1500 €/ha voor het ad hoc uitstellen van de maaidatum tot na 15/8 als er geen enkele maaibeurt heeft plaatsgevonden voordien. In dat geval zal echter meestal wel al bemesting plaatsgevonden hebben, waardoor indien er geen vroege maaibeurt plaatsgevonden heeft, de graszode door de zware ontwikkeling na 15/8 gedegenereerd zal zijn. Een gevolg hiervan is dat het perceel opnieuw klaargemaakt moet worden om in te zaaien en er een nieuwe zaaibeurt zal moeten plaatsvinden, wat bijkomende kosten met zich meebrengt.
 - ANB zal dit samen met dept. L&V bekijken. De ad hoc maatregelen zullen in het SBP opgenomen worden als uit te werken actie (cf. ook opmerking over akkers).
- VzwD: De beschrijving van de optimale vegetatiesamenstelling met verwijzing naar moerasplanten is enigszins vreemd. Zou een percentage reukgras geen nuttige indicator zijn voor de doorwandelbaarheid van de vegetatie?
 - ANB: De beschrijving van het leefgebied is overgenomen uit de LSVI-tabel. Hierbij is het belangrijk dat alle categorieën samen bekeken worden om te bepalen of leefgebied al dan niet voldoende geschikt is. Puur raaigras is niet geschikt omdat de structuur van zo'n vegetatie te dicht is. Het is bovendien belangrijk dat alle mogelijke leefgebieden in Vlaanderen gedekt worden door de beschrijving, vandaar dat de vereisten voor kwartelkoning relatief algemeen beschreven worden. In 2008 is er een aanvullend advies gekomen over de LSVI. De formuleringen uit dit advies zullen overgenomen worden in het SBP. Het is belangrijk dat er voldoende gradiënt aanwezig is in vochtigheid en voldoende geaccentueerd terrein.
- Jos Rutten vraagt verduidelijking dat de concrete invulling van bijkomend leefgebied op het terrein via de IHD-managementplannen zal gebeuren. Michiel Vandegehuchte bevestigt dit en zal dit verduidelijken in het rapport. Een deel van de Sigma-gebieden worden ook buiten SBZ ingericht.

- BB: Hoe gaan we dan om met de Ijzervallei?
 - ANB zal de activatie van de opmaak van S-IHD voor de Ijzervallei agenderen op de GOI.
- Jos Rutten vermeldt dat de BWK-codes in tabel 2 niet helemaal overeenstemmen met wat gebruikt is in de oefening van het INBO voor de afbakening van leefgebieden van soorten voor het zoekzonemodel.
 - Dit zal worden aangepast. Voor de doelstellingen voor kwartelkoning en de uitwerking van dit SBP zal deze aanpassing echter geen gevolgen hebben.
- Wim Mertens merkt op dat vershraling niet vermeld wordt in het SBP (b.v. in actie 3.1). Dit is nochtans een voorwaarde om geschikt leefgebied te creëren in veel SBZ's.
 - Het klopt dat vershraling vaak belangrijk is. Vershralingsbeheer kan een rol spelen, maar is niet overal noodzakelijk. In de Maasvallei bijvoorbeeld wordt de gewenste vegetatie gecreëerd door de dynamiek van de rivier. Er zal in het SBP vermeld worden dat de nood tot vershraling gebiedsafhankelijk geëvalueerd zal worden.
- Een SBP hoeft niet langs de MinaRaad te passeren

Bijlage 2: Buitenlandse voorbeelden beheerpakketten – subsidieregelingen i.f.v. kwartelkoning (Nederland /Verenigd Koninkrijk)

Nederland: SNL- subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer

De subsidieregeling die specifiek voor kwartelkoning uitgewerkt is, valt voornamelijk binnen de agrarische beheertypen en meer specifiek de weidevogelpakketten. Daarnaast is er een regeling uitgewerkt binnen de natuurbeheertypen. Het onderscheid hangt af van de beheerder/eigenaar die een subsidieregeling aanvraagt. Enerzijds individueel of collectief agrarisch natuurbeheer via een agrarische natuurvereniging anderzijds via een natuurbeheerplan.

Deze regeling is niet gelijkend op de Vlaamse situatie van beheersovereenkomsten, doch de specifieke beheerpakketten zelf, de subsidies per maatregel geven wel de mogelijke voorwaarden weer van een maatregel. Ter illustratie wordt de vastgelegde vergoeding voor 2012 vastgelegd. Enkel de types die van toepassing zijn voor kwartelkoning worden weergegeven.

1. Agrarische beheertypen:

Binnen deze subsidieregeling is de maatregel i.f.v. kwartelkoning eenvoudig het uitstellen van enige activiteit op de percelen tot 1 augustus.

A01.01 Weidevogelpakketten

Algemene informatie

Belangrijke aantallen weidevogels komen voor in agrarisch beheerde graslanden. Hierbij gaat het zowel om de minder als de meer kritische soorten. Nederland is hierbij vooral van belang voor de grutto. In tegenstelling tot graslanden die in beheer zijn bij terreinbeherende organisaties, hebben de agrarisch beheerde graslanden veelal in eerste instantie een productiefunctie.

In een natuurbeheerplan zijn gebieden aangewezen waar weidevogelbeheer mogelijk is. Om voor vergoeding voor weidevogelbeheer in aanmerking te komen is deelname aan een collectief beheerplan vereist. In dit collectief beheerplan is een gezamenlijke aanpak tussen agrariërs, evt. tezamen met terreinbeheerders, ten aanzien van het weidevogelbeheer vastgelegd. Door deze gezamenlijke aanpak op planmatige wijze uit te voeren vindt een uitgekiend beheer plaats en wordt de effectiviteit van beheersmaatregelen verhoogd. Dit beheer moet leiden tot een aantrekkelijk vestigingsbiotoop, een rustperiode om te broeden en voldoende kuikenland om de kuikens op te laten groeien.

Binnen het agrarisch weidevogelbeheer is daarom een stelsel van pakketgroepen ontwikkeld:

1. Pakketgroep met een rustperiode in de nestfase waarin agrarische werkzaamheden niet toegestaan zijn. Deze rustperiode loopt minimaal van 1 april tot 1 juni, maar kan evt. tot diep in de zomer doorlopen voor bv. soorten als de kwartelkoning (A01.01.01)
2. Pakketgroep met mogelijkheid tot voorweiden ten behoeve van later vestigende soorten of opgroeimogelijkheden voor kuikens. Dit beheertype kent een rustperiode die op zijn vroegst op 1 mei start en tot in juni doorloopt. In deze rustperiode zijn agrarische activiteiten niet toegestaan (A01.01.02)
3. Pakketgroep om percelen in het voorjaar plasdras te zetten om daarmee weidevogels aan te trekken (A01.01.03)
4. Pakketgroep legselbeheer om legfels te beschermen in percelen waar geen aangepast weidevogelbeheer plaatsvindt. Om de uitgekomen jonge weidevogels een goede overlevingskans te bieden, kunnen de pakketten die onder dit beheertype vallen gecombineerd worden met een toeslag voor kuikenstroken. Via deze stroken kunnen de jonge weidevogels percelen bereiken die voor langere tijd als foerageergebied kunnen dienen (A01.01.04)
5. Pakketgroep kruidenrijk grasland. Dit beheertype dient om een voedselrijke situatie te creëren voor weidevogelkuikens in de vorm van bloemrijke graslanden die een grote aantrekkingskracht hebben op insecten. Deze percelen kennen een lage bemestingsgraad en een rustperiode (A01.01.05)
6. Pakketgroep met extensieve beweiding waarin weidevogels zowel kunnen broeden als foerageren (A01.01.06)

Beheerpakket A01.01.01: Weidevogelgrasland met rustperiode

Instapvoorwaarden voor het beheertype:

1. De beheereenheid bestaat uit grasland.
2. De beheereenheid is ten minste 0,5 hectare groot.
3. Cumulatie met alle beheerpakketten uitgesloten, uitgezonderd A01.03.01

Beheereisen:

1. Er wordt een rustperiode in acht genomen. De lengte van de rustperiodes staat hieronder gedefinieerd.
2. In de rustperiode is de beheereenheid niet beweide, gemaaid, gerold, gesleept, gescheurd, gefreesd, (her)ingezaaid, doorgezaaid of bemest. In deze periode is het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen niet toegestaan. Voor de eilanden Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog geldt dat in de rustperiode een kunstmestgift gegeven mag worden. In het collectief beheerplan wordt geregeld hoe hierbij met de aanwezige legfels wordt omgegaan.

Beheerpakketten:

- A01.01.01a De rustperiode loopt van 1 april tot 1 juni;
A01.01.01b De rustperiode loopt van 1 april tot 8 juni;
A01.01.01c De rustperiode loopt van 1 april tot 15 juni;
A01.01.01d De rustperiode loopt van 1 april tot 22 juni;
A01.01.01e De rustperiode loopt van 1 april tot 1 juli;
A01.01.01f De rustperiode loopt van 1 april tot 15 juli;
A01.01.01g De rustperiode loopt van 1 april tot 1 augustus.

Subsidieregeling agrarische beheertypen: voorbeeld bedragen 2012

<i>Indexcode</i>	<i>Pakketomschrijving</i>	<i>Eenheid</i>	<i>Jaarvergoeding begrotingsjaar 2012</i>
A01.01.01	Weidevogelgrasland met een rustperiode		
A01.01.01a	Rustperiode 1 april tot 1 juni	hectare	€ 274,95
A01.01.01b	Rustperiode 1 april tot 8 juni	hectare	€ 400,09
A01.01.01c	Rustperiode 1 april tot 15 juni	hectare	€ 531,75
A01.01.01d	Rustperiode 1 april tot 22 juni	hectare	€ 598,98
A01.01.01e	Rustperiode 1 april tot 1 juli	hectare	€ 1028,35
A01.01.01f	Rustperiode 1 april tot 15 juli	hectare	€ 1190,39
A01.01.01g	Rustperiode 1 april tot 1 augustus	hectare	€ 1375,57

Regeling A01.01.01g is specifiek ontwikkeld voor de kwartelkoning. Gezien de opbrengstderving hier het hoogst zal zijn is ook de vergoeding het hoogst.

2. Natuurbeheertypen

Deze regeling is vooral uitgewerkt m.b.t. het instandhouden van natuurdoeltypes. Het gaat om zones die opgenomen zijn in een natuurbeheerplan. Specifieke voorschriften m.b.t. kwartelkoning zijn niet in de subsidieregeling voorzien, maar kunnen wel op gebiedsniveau uitgewerkt worden in de natuurbeheerplannen. Deze regeling is van toepassing op natuurbeherende instanties of verenigingen.

N12.03 Glanshaverhooiland

1.1 Algemene beschrijving

Glanshaverhooiland bevat hooilanden met (zeer) bloemrijke vegetaties van het glanshaververbond. Het komt voor op van matig vochtige tot periodiek overstroomde uiterwaarden, op zeekleigronden en op löss of krijtafzettingen. Dominantie van glanshaver komt vaak voor, maar soms zijn andere hoge grassen, bijvoorbeeld, goudhaver, zachte haver of grote vossesstaart dominant. Grote vossesstaart graslanden, vaak met echte koekoeksbloem of veldgerst, vormen overgangen naar vochtig hooiland en komen ondermeer voor in afgestuwde riviertrajecten. Graslanden van een goede kwaliteit kennen een grote kruidenrijkdom. Ten opzichte van andere graslanden zijn opvallend veel schermbloemigen te vinden. Ook de inwendige structuur van deze graslanden is rijk, de hoge grassen vormen een open scherm de kruiden komen minder hoog en vormen soms zelfs twee onderlagen. De graslanden kunnen structuurrijk zijn met overgangen naar zoomvegetaties (o.a. Marjoleinverbond) of ruigten. Glanshaverhooiland komt vaak voor in gradiëntrijke gebieden. In reliëfrijke uiterwaarden staat op de hogere delen droog schraalland en komen in de lagere delen vochtig hooiland of overstromingsgrasland voor. In het verleden was het areaal Glanshaverhooiland groter dan tegenwoordig. Door intensiever agrarisch gebruik is veel verloren gegaan. Goede vormen van het beheertype zijn in Nederland zeldzaam geworden.

Glanshaverhooiland is op Europees niveau van waarde. Het is van nationaal belang voor diverse soorten zoals: beemdkroon, beemdooievaarsbek, bochtige klaver, brede ereprijs, graslathyrus, grote centaurie, veldsalie, kluwenklokje, paarse, oosterse en gele morgenster, weidegeelster, ruige leeuwetand, grote en kleine bevernel, ruige weegbree, ruige leeuwetand, rapunzelklokje, klavervreter, geelgors, putter, grauwe gors, kneu, paapje, patrijs, en dwergmuis en veldspitsmuis. Glanshaverhooiland is van zeer groot belang als leefgebied voor [kwartelkoning](#).

1.2 Afbakening

- Het beheertype Glanshaverhooiland omvat door hoogopgaande grassen en kruiden gedomineerde graslanden, en bevat soorten van de glanshaver-associatie.
- Glanshaverhooiland op dijken worden tot het beheertype bloemdijk gerekend.
- Natte hooilanden: kievitsbloem-, weidekervel- of grote pimpernelhooiland worden tot vochtig hooiland gerekend.
- Het beheertype wordt jaarlijks gemaaid en het maaisel afgevoerd.
- Er wordt geen bemesting toegepast, met uitzondering van ruige stalmest (max. 20 ton per ha per jaar) of bekalking

N12.03 Glanshaver hooiland: Jaarlijkse vergoeding : 612,22 €/ha (2012)

N 13.01 Vochtig weidevogelgrasland

1.1 Algemene beschrijving

Vochtig weidevogelgrasland omvat natte en vochtige graslanden met primair een weidevogelstelling; beiden zijn belang voor een diversiteit in soorten. De zuurgraad dient matig zuur tot neutraal te zijn, de voedselrijkdom is minimaal licht voedselrijk. Het kan zowel kruidenrijke als door bemesting voedselrijke (raaigras)graslanden bevatten. Goede weidevogelgraslanden worden gekenmerkt door een open karakter, een mozaïek van diverse vormen van graslandbeheer en soorten als grutto, kievit, scholekster en tureluur. Ook eenden als zomertaling en slobbeend zijn kenmerkend. Vochtig weidevogelgrasland komt op diverse bodems en in diverse landschapstypen voor. Het zwaartepunt ligt in het landschapstype Laagveen en zeeklei: hier komt het voor op zowel klei- als veengrond. Ook in het Rivierengebied (voornamelijk uiterwaarden) komt Vochtig weidevogelgrasland voor.

Weidevogels kwamen in het verleden in (veel) grotere aantallen voor dan tegenwoordig. Door ondermeer intensivering van landbouw en veeteelt zijn de aantallen weidevogels afgenomen. Daarom is speciaal op weidevogels afgestemd beheer nodig om ze te behouden. Internationaal gezien zijn onze weidevogels heel bijzonder en heeft ons land een grote verantwoordelijkheid voor de populaties. Een goede kwaliteit kenmerkt zich door een mozaïek van verschillende beheersvormen van grasland (diversiteit in maaidata, beweiding, plasdras etc.), een rijke en bereikbare bodemfauna, insectenrijkdom ('kuikengrasland'), een open landschap met weinig dekking voor predatoren en brede, rijkbegroeide slootkanten. Heel laat gemaaide delen (na 1 augustus) zijn van belang voor de **kwartelkoning**, andere vogelsoorten en insecten.

1.2 Afbakening

- Het beheertype omvat grasland met per 100 ha minimaal 35 broedparen van Grutto, Tureluur, Watersnip, Kemphaan, Slobbeend, Zomertaling, Veldleeuwerik, Wulp, Kluut, Krakeend, Kuifeend, Wintertaling, Graspieper en/of Gele kwikstaart.
- Het maai- en graasbeheer wordt zodanig gevoerd dat zo min mogelijk jongen slachtoffer worden van beheeringrepen (minder dan 10%).

N 13.01 Vochtig weidevogelgrasland: 405,44 €/ha (2012)

N12.05 Kruiden- en faunarijke akker (specifiek i.k.v. natuurbeheer aangelegd)

1.1 Algemene beschrijving

Kruiden- en faunarijke akkers, bestaan meestal uit akkers met ijle kruid- of grasachtige vegetaties die zich tussen de verbouwde gewassen bevinden. Het beheertype Kruiden- en faunarijke akker omvat kruidenrijke zomen, akkerranden of complete akkers, waarbinnen het aandeel grasachtigen zeer beperkt is. Het hoofdgewas wordt ruim gezaaid of gepoot, waardoor er voldoende open plekken (pioniermilieus) aanwezig zijn, waar zich eenjarigen kunnen vestigen. De openheid van de akkergewassen en de daarbinnen voorkomende eenjarigen biedt ideale mogelijkheden voor insecten, muizen en akkervogels. Door na oogst delen braak te laten liggen biedt het ook in het winterhalfjaar kans aan veel soorten.

Kruiden- en faunarijke akkers zijn vrijwel overal te realiseren. Floristisch zijn de beste resultaten te verkrijgen op historische akkercomplexen en op krijt, klei en leembodems. Tot ruim in de eerste helft van de vorige eeuw behoorden akkers tot een van de rijkste ecosystemen met een sterk regionale identiteit. Door verandering in gewaskeuze en intensivering van teelten (wat gepaard ging met efficiëntere zaadschoning en intensievere, vaak chemische onkruidbestrijding en een sterkere bemesting) is er van biodiversiteit op akkers in Nederland weinig overgebleven. Veel van akkers afhankelijke soorten staan op de Rode Lijst. Om deze soorten en het cultuurhistorische beeld van deze akkers te behouden worden er in het natuurbeheer daarom speciaal hiervoor akkers beheerd op een scala van verschillende bodemtypen.

Typerende soorten van Kruiden- en faunarijke akker zijn: patrijs, kwartel, geelgors, ortolaan, grauwe gors, korenbloem, akkerboterbloem, groot spiegelklokje, handjesereprijs, wilde ridderspoor en gele ganzenbloem. Ook zijn akkers en onkruidranden van belang voor de kwartelkoning. Ten zuiden van Roermond komt de hamster voor in akkers.

1.2 Afbakening

- Het beheertype omvat akkers met per 2 ha tenminste 3 van onderstaande soorten die specifiek zijn voor akkers.
- De volgende broedvogels zijn aan de orde: patrijs, grauwe gors, grauwe kiekendief, ortolaan, veldleeuwerik, gele kwikstaart, graspieper.
- De volgende vaatplanten zijn aan de orde: Aardaker, aardkastanje, akkerandoorn, akkerboterbloem, akkerdoornzaad, akkergeelster, akkerklokje, akkerleeuwenbek, akkerogentroost, akkerspurrie, akkerviltkruid, akkerzenegroen, behaarde boterbloem, blauw guichelheil, blauw walstro, blauwe leeuwenbek, bleekgele hennepnetel, bolderik, bosdroogbloem, brede raai, brede wolfsmelk, doffe ereprijs, dolik, doorgroeide boerenkers, dreps, driehoornig walstro, driekleurig viooltje, Duits viltkruid, dwerggras, dwergvlas, dwergviltkruid, eironde leeuwenbek, fijn goudscherm, Franse boekweit, Franse silene, geel viltkruid, gegroefde veldsla, gele ganzenbloem, geoorde veldsla, getande veldsla, gewone veldsla, gewone vogelmelk, gipskruid, glad biggenkruid, groot spiegelklokje, grote leeuwenklauw, handjesereprijs, harige ratelaar, heelbeen, hennepvreter, hondspeterselie, kalkkrakket, klein spiegelklokje, klein tasjeskruid, kleine leeuwenbek, kleine leeuwenklauw, kleine wolfsmelk, korenbloem, korenschijnsurrie, korensla, liggend hertshooi, liggende raket, naakte lathyrus, naaldenkervel, nachtkoekoeksbloem, priemvetkruid, riempjes, roggelelie, rood guichelheil, ruige klapproos, ruw pazelzaad, slanke wikke, slofhak, smalle raai, spatelviltkruid, spiesleeuwenbek, stijf vergeet-mij-nietje, stijve wolfsmelk, stinkende ganzenvoet, stinkende kamille, tengere veldmuur, valse kamille, veelkleurig vergeet-mij-nietje, vlasdolik, vlashuttentut, vlaswarkruid, vroege ereprijs, gladde ereprijs, wilde ridderspoor, wilde weit, zilverhaver, zomeradonis.
- Het voorkomen van de hamster is op zich zelf staand ook voldoende om tot dit beheertype te behoren.
- Het inzaaien van bijzondere plantensoorten is alleen toegestaan in de vorm van uit andere kruidenrijke akkers uit dezelfde regio afkomstig zaaigoed.

N12.05 Kruiden- en faunarijke akker: 762,73 €/ha (2012)

Globaal overzicht subsidieregeling natuurbeheertypen

N12	Rijke graslanden en akkers		
N12.01	Bloemdijk	hectare	€ 1300,97
N12.02	Kruiden- en faunarijke grasland	hectare	€ 238,98
N12.03	Glanshaverhooiland	hectare	€ 612,22
N12.04	Zilt- en overstromingsgrasland	hectare	€ 455,97
N12.05	Kruiden- en faunarijke akker	hectare	€ 762,73
N12.06	Ruigteveld	hectare	€ 64,35

N13	Vogelgraslanden		
N13.01	Vochtig weidevogelgrasland	hectare	€ 405,44
N13.02	Wintergastenweide	hectare	€ 15,66

Verenigd koninkrijk: subsidieregeling kwartelkoning Schotland

In Schotland is een subsidieregeling voor de stimulans van maatregelen ten gunste van de kwartelkoning uitgewerkt binnen het Schots programma voor plattelandontwikkeling (Scotland Rural Development Programme). In casu geven we de maatregelen op opgenomen in het plan voor de periode 2007-2013. Voor kwartelkoning kwamen deze maatregelen ook in eerdere programma's aan bod. Het programma volgt de Europese regelgeving voor plattelandontwikkeling. Binnen deze regeling (EC 1698/2005) vallen de maatregelen voor het milieu en de biodiversiteit onder de 2^e doelstelling van dit plan.

Het biotoop van de kwartelkoning in Schotland verschilt deels van het normale voorkomen in het westelijke deel van het Europese vasteland. Evenwel zijn de maatregelen die gehanteerd kunnen worden om de soort te beschermen volledig analoog.

Er zijn 4 maatregelpakketten specifiek voor de kwartelkoning uitgewerkt (al dan niet in combinatie met maatregelen voor alpenkraai, die in Schotland deels behoefte heeft aan eenzelfde biotoop). De belangrijkste aspecten van deze maatregelpakketten worden hier weergegeven.

Voor meer details kan verwezen worden naar de website van de Schotse overheid namelijk:

<http://www.scotland.gov.uk/Topics/farmingrural/SRDP/RuralPriorities/Options>

Het gaat om volgende pakketten:

- Mown Grassland For Corncrake or Choughs (= Maaibeheer grasland i.f.v. kwartelkoning / Alpenkraai)
- Creation And Management of Cover For Corncrakes (Ontwikkelen en beheren van schuilmogelijkheden voor de kwartelkoning)
- Management of Cover For Corncrakes (Beheer van dekking/schuilmogelijkheden voor de kwartelkoning)
- Grazed Grassland For Corncrakes (Begraasd grasland i.f.v. kwartelkoning)

De maatregelen zijn specifiek voor gebieden die hiervoor afgebakend werden met potentie of aanwezigheid van kwartelkoning. De maatregelen worden hoofdzakelijk gecombineerd uitgevoerd met maatregelen op een aangrenzend perceel om zo te voorzien in zowel geschikt broedbiotoop als dekking/schuilmogelijkheden vroeg/laat op het seizoen.

1. Maaibeheer grasland i.f.v. kwartelkoning

Doel:

- Creatie van of behouden van gunstige habitatcondities noodzakelijk voor kwartelkoning om te nestelen en jongen groot te brengen
- Voorzien van voldoende hoge vegetatie bedekking in de zomer

Vereisten

Deze beheersovereenkomst dient uitgevoerd te worden in combinatie met één van onderstaande andere beheersmaatregelen (andere percelen / nabije omgeving)

- voorzien van schuilmogelijkheden / dekking voor kwartelkoning
- creatie en beheer van schuilmogelijkheden / dekking voor kwartelkoning
- begraasd grasland i.f.v. kwartelkoning
- graanranden/akkerranden voor wilde vogels/ongeoogste gewassen

Van toepassing voor landbouwgebied

Vereist engagement van landbouwer/landeigenaar

- geen vee-inscharing na 15 mei om voldoende dekking voor nesten kwartelkoning te voorzien
- niet rollen, harken of begrazen van de velden vanaf 15 mei tot na de maaibeurt. Wanneer nesten van andere grondnestelende soorten aanwezig zijn voor 15 mei, moeten deze gemarkeerd worden en vermeden worden.

Maaien is noodzakelijk, maar niet voor 1 augustus (optie 1), 15 augustus (optie 2) of 1 september (optie 3). Hoe later gemaaid wordt, hoe hoger de vergoeding

Het beheer dient als volgt uitgevoerd te worden

- maaibeheer uitvoeren op een natuurvriendelijke manier om zo het risico op slachtoffers onder jonge vogels zo veel mogelijk te vermijden
- het is noodzakelijk om te voorzien in een tijdelijke dekking voor minimaal 2 weken nadat het veld gemaaid is om kwartelkoningen toe te laten uit te wijken. Deze tijdelijke dekking moet bestaan uit:
 - hoge vegetatie zoals lissen, brandnetelvegetatie, ongemaaid gras, perceelsranden met vogelmix, niet geoogste gewassen of een combinatie van deze grenzen aan een perceel dat voorziet in permanente dekking voor kwartelkoningen.
 - minimaal een zone van 2 m breed rond de perceelsgrens, met uitzondering van velden die minder dan 40 m breed zijn (hier volstaat ongemaaide zone langs één zijde van het veld)
- geen gebruik van pesticiden in de zone die moet voorzien in tijdelijke dekking voor de kwartelkoning (m.u.v. bestrijding van invasieve plantensoorten)

Duur

Steeds 5 jaar

Het is niet noodzakelijk om jaarlijks hetzelfde perceel aan te melden, maar voor goedkeuring dient aangegeven worden welke percelen gebruikt zullen worden. Als dit wijzigt gedurende de periode van 5 jaar, dit kan maar de vergoeding zal berekend worden op de kleinste oppervlakte (de originele percelen of de nieuwe gekozen percelen)

Subsidie

271 pond / ha / j

optie 1 maaien 1 augustus (= 333 €/ha)

381 pond / ha / j

optie 2 maaien 15 augustus (= 468 €/ha)

691 pond / ha/ j

optie 3 maaien 1 september (= 848 €/ha)

Controle/inspectie

- controle van combinatie met andere maatregelen in omgeving
- niet rollen, harken of begrazen van percelen na afgesproken data wordt gecontroleerd
- maaien na overeengekomen data met natuurvriendelijke maaimethode
- 2 m brede rand zone die niet gemaaid wordt

2. Ontwikkelen en beheren van dekking/schuilmogelijkheden voor de kwartelkoning

Doel:

Voorzien van voldoende hoge vegetatie i.f.v. schuilmogelijkheden/dekking voor kwartelkoning zowel vroeg als laat in het broedseizoen

Wanneer kwartelkoningen toekomen en op het einde van het broedseizoen (wanneer er gemaaid werd) dient er voorzien te worden in een vegetatie van minimaal 20 cm hoog

Vereisten:

- Deze overeenkomst dient uitgevoerd te worden grenzend aan en perceel dat voorziet in beheerspakket 1: "graslandbeheer voor kwartelkoning".
- Gelegen in landbouwgebied binnen doelzone voor kwartelkoning
- Kan niet aangevraagd worden in combinatie met andere beheerspakketten op eenzelfde perceel

Vereist engagement van landbouwer/landeigenaar

- Ieder perceel of gedeelte van een perceel moet minimaal 0,15 ha groot zijn, totaal maximaal 1 ha
- keuze van natuurlijke of kunstmatige beschutte zone, ofwel minimaal een strook van 5 m breed in het veld beschermd van begrazing in de lente
- Creatie van hoge vegetatie door aanleg in winterperiode; bij voorkeur lisvegetaties (vrij natte zones selecteren). Ook het creëren van andere hoge vegetatie in combinatie met voorgaande is gewenst. Andere hoge vegetatie die voldoende vochtig/nat is kan ook gelden
- geen begrazing van 1 maart tot 30 september. Begrazingsintensiteit buiten voorgaande periode niet hoger dan 0,3 grootvee-eenheden per hectare
- maaien van de zones mag enkel na schriftelijke overeenkomst bevoegde overheid
- geen gebruik van pesticiden in deze zones (m.u.v. bestrijding invasieve soorten)

Duur

Steeds 5 jaar

Subsidie

800 pond/ha.j (= 982 euro/ha/jaar)

Controle/inspectie

- controle of uitvoering grenzend aan een perceel dat voorziet in "graslandbeheer voor kwartelkoning"
- oppervlakte 0,15- 1 ha
- geen begrazing / maaibeheer zonder toestemming
- geen begrazing van 1 maart tot 30 september
- begrazingsintensiteit buiten voorgaande periode niet hoger dan 0,3 grootvee-eenheden per hectare

3. Beheren van schuilmogelijkheden voor de kwartelkoning

Doel:

Voorzien van voldoende hoge vegetatie / dekking voor kwartelkoning zowel vroeg als laat in het broedseizoen

Wanneer kwartelkoningen toekomen en op het einde van het broedseizoen (wanneer er gemaaid werd) dient er voorzien te worden in een vegetatie van minimaal 20 cm hoog

Vereisten

Deze overeenkomst dient uitgevoerd te worden grenzend aan een perceel dat voorziet in het beheerspakket nr 1. "graslandbeheer voor kwartelkoning"

Gelegen in landbouwgebied binnen doelzone kwartelkoning

Kan niet aangevraagd worden in combinatie met andere beheerspakketten op eenzelfde perceel

Vereist engagement van landbouwer/landeigenaar

- Ieder perceel van vroege of late dekking voor kwartelkoning moet tussen 0,15 en 1 ha zijn, maximaal kan 5 ha in totaal vergoed worden
- Nog 1 ha extra kan vergoed worden onder beheerspakket nr.3 "ontwikkelen en beheren van schuilmogelijkheden voor de kwartelkoning"
- Begrazing van het perceel is niet toegelaten van 1 maart tot 30 september. Buiten deze periode mag begrazingsintensiteit niet hoger zijn van 0,3 grootvee-eenheden
- Maaien van de zones mag enkel na schriftelijke overeenkomst bevoegde overheid
- Geen gebruik van pesticiden in deze zones (m.u.v. bestrijding invasieve soorten)

Duur

Steeds 5 jaar

Subsidie

162 pond/ha/jaar (= 198 €/ha/j)

Controle/inspectie

- controle of uitgevoerde maatregel grenst aan een perceel dat voorziet in maatregelpakket 1: "graslandbeheer voor kwartelkoning"
- Oppervlakte: 0,15- 1 ha - totaal max 5 ha
- geen begrazing / maaibeheer zonder toestemming

- percelen bestaan uit cultuurgrasland al dan niet in combinatie met lissen, brandnetel, riet of andere ruigere vegetaties

4. Begraasd grasland i.f.v. kwartelkoning

Doel:

Beperken van graasintensiteit om structuur, samenstelling en groei van het grasland te sturen i.f.v kwartelkoning

Voorzien van voldoende hoge vegetatie voor kwartelkoning vroeg op het seizoen en voorzien van dekking doorheen de zomer om de kwartelkoning toe te laten succesvol te nestelen

Vereisten:

gelegen in landbouwgebied binnen doelzone voor kwartelkoning

Kan niet aangevraagd worden in combinatie met andere beheerspakketten op eenzelfde perceel

Vereist engagement

- Vee moet verwijderd worden van de zones hiervoor aangemeld voor 1 maart, en mag pas terugkeren op 15 juli met een dichtheid van maximaal 1,4 LU/ha voor het einde van augustus
- perceel moet in herfst begraasd worden om het in goede conditie te houden
- minimaal 0,5 ha
- het perceel moet minimaal gedeeltelijk (30% minimaal) bestaan uit vegetatie die tegen begin mei minimaal 20 cm hoog kan zijn en waarschijnlijk geschikt is voor kwartelkoning wanneer onbegraasd. Het gaat ondermeer om lissen, brandnetel, berenklauw, riet, boterbloemen,... Ook zones met een hoog aandeel aan russen komen in aanmerking bij vleksgewijs voorkomen en wanneer de dichtheid niet hoger is dan 50% van het perceel.
- Gedeelte met overstaande russen/grassen van voorgaand seizoen gelden niet als geschikte hoge vegetatie.

Duur

5 jaar

Subsidie

313 pond/ha/jaar (= 384 €/ha/j)

Controle/inspectie

- minimaal 0,5 ha
- vee verwijderd voor 1 maart
- vee inscharing vanaf 15 juli tot eind augustus niet hoger dan 1,4 GVE/ha
- grasland is niet te dicht of grof, zodat het ongeschikt zou worden voor kwartelkoning

Bijlage 3: Optimaal kwartelkoningbeheer

a. Optimaal kwartelkoningbeheer

Een optimaal beheer wordt bekomen wanneer een gebied bij aanvang van het broedseizoen voldoet aan de habitatvereisten van de soort. Hiervoor dient een voldoende oppervlakte aan geschikt habitat beschikbaar te zijn en dienen deze (doorgaans vochtige) hooilanden te worden gevrijwaard van maaien tot minstens 30 juni (optimaal 15 juli). Indien er zich op dat moment nog geen kwartelkoningen in het gebied hebben gevestigd, kunnen deze voorbehouden percelen worden gemaaid. Goede monitoring is van belang om na te gaan of er vestiging heeft plaatsgevonden (actie 7.1).

Bij het vaststellen van de soort op een perceel dient maaien in de regel tot 15 augustus te worden uitgesteld, waardoor kwartelkoningen in deze gebieden twee broedsels kunnen grootbrengen. Niet alleen de percelen met kwartelkoningen maar ook percelen in de omgeving van roepplaatsen worden bij voorkeur pas na 15 augustus gemaaid. De precieze oppervlakte per roepplaats wordt bepaald geval per geval in overleg met de coördinator van dit SBP (met een maximumoppervlakte van 19,56 ha per roepplaats). Deze percelen zijn van belang als vestigingsplaats voor tweede broedsels, opgroeigebied voor kuikens en als ruipleeds voor broedvogels in juli/augustus. Indien meerdere broedgevallen worden waargenomen, kan het wenselijk zijn om het volledige gebied van maaien te vrijwaren tot 15 augustus. De percelen die wel gemaaid kunnen worden, moeten op kwartelkoningvriendelijke wijze worden gemaaid, van binnen naar buiten (Figuur 20).

Overleg met de instantie/persoon die het SBP coördineert (zie verder actie 9.1) is hierbij noodzakelijk. In een beperkt aantal gevallen kan door de coördinator en de expertengroep van deze algemene stelregel worden afgeweken, indien de plaats specifieke omstandigheden een dergelijke afwijking verrechtvaardigen. Het is van belang dat er jaarlijks een maaibeurt plaatsvindt, om verruiging van het leefgebied te voorkomen.

Het beheer is dus afgestemd op kwartelkoningen en voorziet in het beheerplan een voldoende oppervlakte, open, aaneengesloten (in hoofdzaak) onbemeste hooilanden met een gevarieerde structuur van 20% planten van vochtige tot licht moerassige bodem en 80% hoge grassen (hooiland). Vanaf het moment dat het aandeel hoge grassen meer dan 80% bedraagt en het terrein bemest wordt, verandert het biotoop al snel in een suboptimaal grasland. In optimaal beheerde gebieden is kwartelkoning een doelsoort, wat zich o.a. uit in harde afspraken omtrent de maaidata.

b. Uitvoering van het beheer

Er zijn goede mogelijkheden om het beheer te laten uitvoeren door landbouwers door middel van welomschreven flexibele gebruiksovereenkomsten. Het kan zinvol zijn om percelen zonder gebruiksovereenkomst "achter de hand" te houden als compensatie (uitruil) voor landbouwers die tijdens een seizoen met kwartelkoningen worden geconfronteerd. In Nederland worden met deze werkwijze goede resultaten geboekt (Gerritsen *et al.*, 2004). Op deze wijze blijft het mogelijk om een aanzienlijk deel van de hooilanden te laten maaien door landbouwers, wat het draagvlak voor de soort ten goede zal komen.

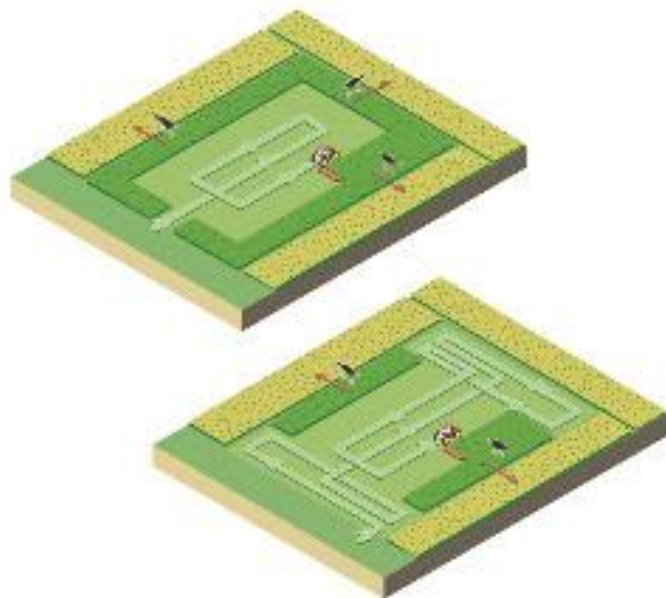
In de gebieden die binnen de kernleefgebieden van kwartelkoningen vallen (en die momenteel een groot deel van de populatie herbergen), moet bescherming van een kwartelkoning die zich op een perceel vestigt, voorrang krijgen boven enerzijds het botanisch graslandbeheer en anderzijds de agrarische doelstellingen. Het uitstellen van de maaidata tot diep in de zomer is vooral

vanuit agrarisch standpunt echter een onpopulaire maatregel omdat de voedingswaarde van het gewas sterk afneemt en de afzet van het gras een probleem kan vormen. Indien het maaibeheer om deze reden niet via gebruiksovereenkomsten met landbouwers kan gebeuren, zal de maaibeurt na 15 augustus door natuurarbeiders moeten worden uitgevoerd.

c. Alternatieve beheervorm: gefaseerd maaien

Schäffer & Weißer (1996) beschrijven een beschermingsstrategie waarbij een deel van de oppervlakte aan leefgebied al vroeg in het seizoen wordt gemaaid (zie Figuur 21). Dit kan nuttig zijn bij omvormingsbeheer naar optimaal leefgebied, bijvoorbeeld om verschraving van een grasland te bevorderen, maar tegelijk al kansen te bieden voor het vestigen van kwartelkoningen. Door de vroeg gemaaide percelen vervolgens niet meer te maaien of te beweiden, is de vegetatie op deze percelen voldoende gegroeid wanneer het broedhabitat van de kwartelkoning in de buurt wordt gemaaid. Deze percelen bieden dan dekking aan niet-vliegvlugge kuikens en ruiende volwassen vogels. Voorwaarde voor het succesvol toepassen van deze strategie is ook hier het toepassen van kwartelkoningvriendelijke maaimethoden waarbij percelen van binnen naar buiten worden bewerkt (Green *et al.*, 1997b, Figuur 20) en een relatief fijnmazig patroon van stroken met verschillende maaidata (gefaseerd maaibeheer, Figuur 21).

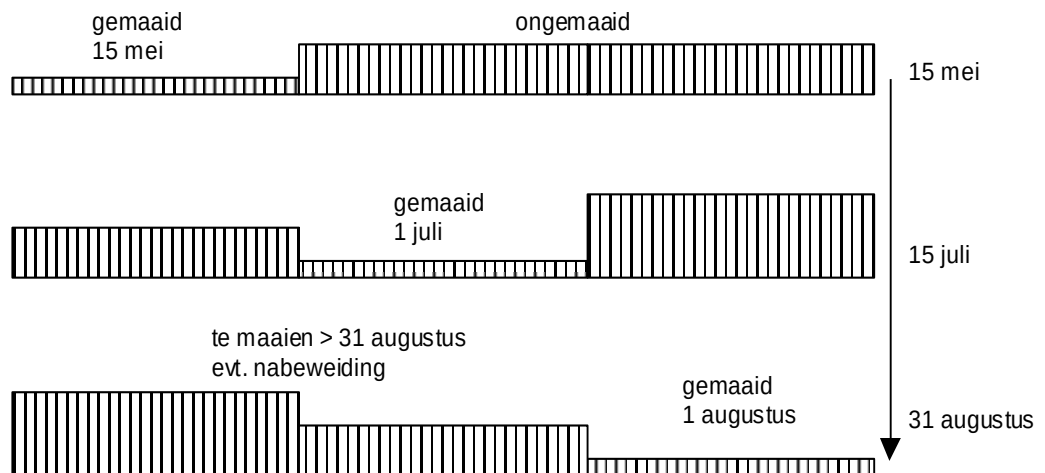
Deze maakt kwartelkoningbeheer aantrekkelijker voor landbouwers via gebruiksovereenkomsten. Doordat tweede broedsels worden gestart in de eerste helft van juli, levert deze methode toch onvermijdelijk verliezen op onder deze broedsels. Daarom is een goede monitoring ook hier van belang (zie actie 7.1). De gebruikscontracten dienen dermate flexibel te zijn dat bij het vaststellen van een roepplaats steeds een cirkel met straal van 250 m rond de roepplaats van maaien gevrijwaard blijft.

**Figuur 20 - Kwartelkoningvriendelijke
maaimethoden in grasland
(www.vogelbescherming.nl)**

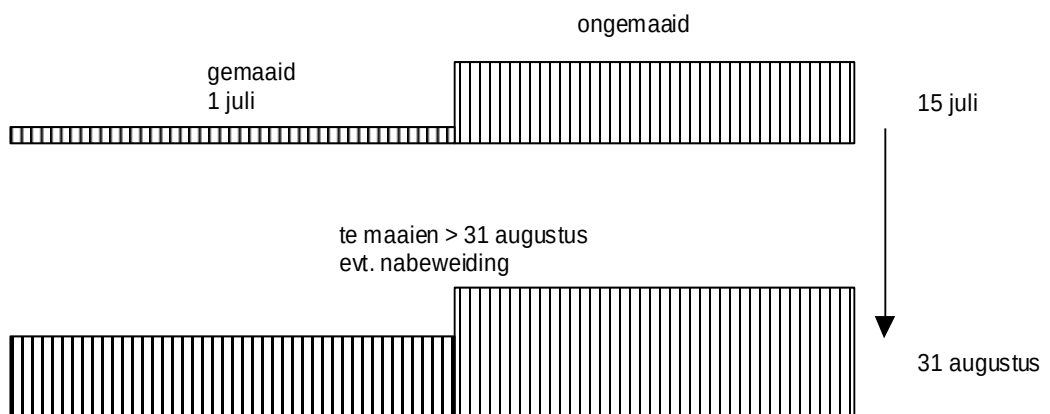
Voorbeeld kwartelkoningvriendelijk maaibeheer in stroken met verschillende maaidata: zijaanzicht

drie maaitrappen

Voorbeeld agrarisch maaibeheer in stroken met verschillende maaidata: zijaanzicht

twee maaitrappen.

Figuur 21: Voorbeeld van gefaseerd maaibeheer, waarbij de verschillende delen van een gebied op verschillende momenten in het jaar worden gemaaid en waarbij gedurende het hele broedseizoen (mei-augustus) geschikte vegetatie voor kwartelkoning beschikbaar blijft (Gerritsen *et al.*, 2004).

d. Grootschalige natuur met begrazing

Een klein deel van de kwartelkoningen zal zich naar verwachting kunnen voortplanten in "grootschalige natuur met begrazing" (bv. Sigma-gebieden, uiterwaarden van de Maas). Bij de inrichting en ontwikkeling van deze gebieden moet er worden op toegezien dat er voldoende grazige vegetaties aanwezig blijven en dat deze niet verloren gaan ten gunste van de ontwikkeling van bos.

Bijlage 4 : Aanzet brochure/maatregelenfiche kwartelkoning

Onderstaande tekst en schetsen op basis van het Nederlandse Soortenbeschermingsprogramma kunnen als startmateriaal dienen

Voorkomen van kwartelkoning:

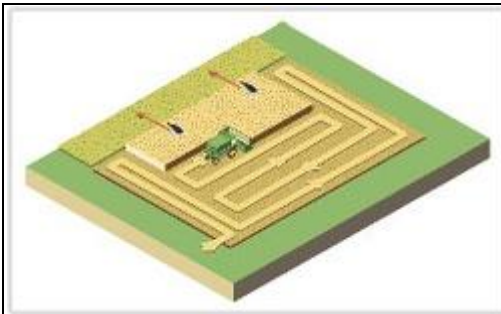
1) In graslanden

- **Niet alles tegelijk maaien.** Het afwisselend vroeg en laat maaien van graslanden levert kwartelkoningen het gehele broedseizoen geschikt leefgebied, bijvoorbeeld als plek voor een tweede broedsel, of als opgroeigebied voor kuikens.
- **Flexibele pachtcontracten. Beheerders** kunnen een aantal percelen niet verpachten en als het ware 'in reserve' te houden. Duiken er op de verpachte percelen kwartelkoningen op, dan wordt de boer een perceel uit de reserve aangeboden, en kan de kwartelkoning ongestoord broeden.
- **Uitstel maaidata in grasland.** Een belangrijke voorwaarde om kwartelkoningen in grasland succesvol te laten broeden is uitstel van de maaidatum tot na 15 augustus. Dan zijn de meeste legfels uitgebroed.
- **Een deel van het perceel uitsparen.** Een werkwijze die tot dusverre vaak wordt toegepast is dat half juni een deel van een perceel wordt gemaaid, en dat min of meer een cirkel of blok vegetatie rond de roepende kwartelkoning blijft staan.

2) In akkers

- **Percelen strooksgewijs bewerken.** Om kwartelkoningen gelegenheid te geven de combine te ontwijken, wordt het perceel in stroken van de ene naar de andere kant bewerkt.
- **kwartelkoning-vriendelijk oogsten in de praktijk.** Bijvoorbeeld door het van rechts naar links bewerken van het land. De aanwezige kwartelkoningen en hun kuikens horen de machine altijd van dezelfde kant aankomen en kunnen gemakkelijk ontsnappen. In een aanwezige akkerfaunairand kunnen de vogels hun toevlucht zoeken.
- **Aanleg ruige akkerranden en slootbermen.** Verschillende vormen van ruige akkerranden en slootbermen in akkerbouwgebieden bieden veel schuilgelegenheid en voedsel voor soorten als patrijs en veldleeuwerik. Hoewel kwartelkoningen tot dusverre nauwelijks broedend in zulke randen zijn vastgesteld, kunnen ze wel dienst doen als toevluchtsoord tijdens of na de oogst.

BRON: SBP kwartelkoning NL (*Gerritsen et al. 2004*)

Bijlage 5: Berekeningswijze verschillende kostenposten

Actie 2.1: Ontwikkeling van extra leefgebied

De kostprijs voor het bijkomend inrichten van geschikt habitat voor de kwartelkoning is moeilijk te begroten. Alle doelen inzake ontwikkeling van leefgebied vallen binnen de GIHD en zijn of zullen kunnen worden toegewezen aan Natura 2000-gebieden of Sigma-gebied. Volgens beslist beleid is binnen Sigma een doel van 40 bp vooropgesteld, zowel binnen als buiten speciale beschermingszones. De kosten voor het ontwikkelen van het habitat binnen Sigma worden daarom niet aan dit soortbeschermingsprogramma toegewezen. Voor de verwerving en inrichting door omvorming van 25% van het leefgebied uit de G-IHD dat momenteel nog niet afgedekt wordt door Sigma of door habitatdoelen in SBZ, wordt een kost van 2,2 tot 10,3 miljoen euro geschat. Dit gaat over 210 tot 445 ha leefgebied in de SBZ's Maasvallei, Demervallei en Ijzervallei (zie Tabel 12). Dit is een inschatting van de kosten voor de verwerving (in geval van uitbreiding) en/of omvorming van de vermelde oppervlakten, met een vork voor de benodigde oppervlakten conform de S-IHD besluiten of de LSVI (zie Tabel 12). Bij de grotere oppervlakte moet meer door uitbreiding i.p.v. door omvorming gerealiseerd worden, met een relatief hogere geschatte kost als gevolg. Als eenheidskost voor verwerving werd een vork van 3 tot 6 €/m² genomen voor vochtige weilanden. Uiteraard is dit sterk streek- en perceelsgebonden. Als eenheidskost voor omvorming werd een jaarlijkse kost van 1902 €/ha genomen voor herstel- en omvormingsbeheer tot habitattypen 6510 (Arcadis, 2012). Dit habitattypen sluit qua structuur goed aan bij het type grasland dat als kwartelkoninghabitat gecreëerd zal worden, maar ook deze kost is een ruwe raming.

In onderstaande tabel wordt dit verduidelijkt voor alle extra te realiseren leefgebieden die niet worden afgedekt door habitatdoelen of Sigma:

		Extra via uitbreiding		Extra via omvorming	
		Min	Max	Min	Max
Maasvallei (ha)	Alle deelgebieden rbb	44	44		
Demervallei	Schulensbroek (DG 13)	50	80	60	80
Demervallei	SBZ-V, Webbekomsbroek	35	55		
Demervallei	SBZ-V, achter Schoonhoven en Kraanrijk/Gheysweide	0	0	140	140
Ijzervallei (totaal)	alle deelgebieden	0	238	90	392
Totaal extra (ha)		129	417	290	612
Kostprijs 25% extra leefgebied binnen looptijd SBP		1.274.198 €	7.246.418 €	689.475 €	1.455.030 €

Rekenvoorbeeld: minimale kostprijs extra leefgebied via uitbreiding:

$129 \text{ ha} * 25\% * 30000 \text{ €/ha} + 129 \text{ ha} * 25\% * 1902 \text{ €/(ha.jaar)} * 5 \text{ jaar} = \text{€ } 1.274.198$

Dit brengt de totaal geschatte kostprijs voor het extra leefgebied via uitbreiding + omvorming op:

minimum: $1.274.198 \text{ €} + 689.475 \text{ €} = 1.963.673 \text{ €}$ of ongeveer 2 miljoen euro

maximum: $7.246.418 \text{ €} + 1.455.030 \text{ €} = 8.701.448 \text{ €}$ of ongeveer 8,7 miljoen euro

Het is echter in het kader van het natuurdoelenproces ook mogelijk dat een deel van het leefgebied in de fase van vrijwilligheid via natuurbeheerplannen door huidige eigenaars wordt ingericht. Dat zou de kosten aanzienlijk kunnen drukken (zie hoofdstuk 3.5). De geraamde kost, die uitgaat van verwerving in het geval van uitbreiding, moet dus als een maximum gezien worden.

Actie 3.1: Verbetering beheer leefgebied

Voor de verbetering van beheer van bestaand leefgebied wordt aangenomen dat in 25% van de momenteel volgens de G-IHD aanwezige oppervlakte leefgebied het beheer niet meer via gebruiksovereenkomsten met landbouwers zal kunnen gevoerd worden. Maaisel van na 15 augustus is vanuit landbouwkundig oogpunt in sommige gevallen minder interessant qua voedingswaarde. Als er geen interesse is voor een gebruiksovereenkomst, zal het gebied door natuurarbeiders gemaaid moeten worden. De 25% is een inschatting, veel zal afhangen van de lokale situatie die de kwaliteit van het late maaisel bepaalt én van het al dan niet aanwezig zijn van kwartelkoningen in de gebieden. Voor het maaien werd een normkost van 940 €/ha gebruikt voor een vrij gemakkelijk te maaien grasland (gemiddelde tussen 'maaien goedkoop' en 'maaien gemiddeld' (Arcadis, 2012). Voor de theoretisch aanwezige oppervlakte werd uitgegaan van de G-IHD van 100 broedparen, wat bij 30 ha per broedpaar overeenkomt met 3000 ha leefgebied. Dit is een ruime schatting aangezien in de kerngebieden kleinere territoria verwacht worden. Als hiervan de maximale te realiseren oppervlakte van de G-IHD (2450 ha) wordt afgetrokken, komt men op 550 ha reeds bestaand leefgebied, waarvan geraamd wordt dat 138 ha door natuurarbeiders gemaaid zal moeten worden i.p.v. beheerd via een gebruiksovereenkomst. Dit leidt tot ongeveer 138.000 € beheerkosten.

Actie 5.1: 'Ad hoc'-maatregelenpakket

Voor het berekenen van de werkelijke kostprijs van een 'ad hoc'-beschermingsmaatregel kunnen we uitgaan van een aantal scenario's. Het exact begroten van deze kostprijs is zeer moeilijk en sterk variabel. Er wordt uitgegaan van het aantal territoria dat werd vastgesteld in de periode 2000-2012 vastgesteld (zie Tabel 5). De 'ad hoc'-maatregel heeft betrekking op het uitstellen van de maaiactiviteit tot 15 augustus. We gaan voorlopig uit van een vergoeding van 1.500 euro/ha voor kwartelkoningen in grasland dat niet in natuurbeheer valt. De meeste territoria in Vlaanderen werden immers tot nu toe in grasland waargenomen.

We gaan uit van een theoretische maximumfactuur (scenario1) en een praktische, meer realistische benadering (scenario 2) :

Scenario 1: elk territorium wordt beschouwd als een geïsoleerd geval. In het scenario waarbij als streefdoel wordt vooropgesteld dat het leefgebied in een

straal van 250 meter rond elke roeppost (= 19,625 ha) niet wordt gemaaid en een vergoeding wordt voorzien aan de schadelijgende partij van 1.500 euro/ha. Dit is een puur theoretische benadering en leidt tot onderstaande kostprijs per jaar:

De 1500 euro/ha is een inschatting op basis van de gemiddelde opbrengst van drie sneden gras aan 3500 kg droge stof per ha, en 500 € per ha, zoals gebruikt wordt bij de berekeningen van schadevergoedingen door diersoorten in grasland.

	territoria	kostprijs
2000	13	382.882
2001	3	88.357
2002	4	117.810
2003	3	88.357
2004	3	88.357
2005	1	29.452
2006	9	265.072
2007	8	235.619
2008	7	206.167
2009	3	88.357
2010	2	58.905
2011	1	29.452
2012	20	589.049

Dit geeft dus een vork van minimaal 29.452 euro/jaar, gemiddeld 174.449 euro/jaar, maximaal 589.049 euro/jaar.

Het is duidelijk dat deze weerhouden bedragen een ruime overschatting van de werkelijke kostprijs van deze 'ad hoc'-benadering zullen zijn. Onderstaand scenario 2 nuanceert bovenvermelde bedragen en poogt zo veel als mogelijk de werkelijke kostprijs te benaderen.

Scenario 2: We gaan uit van een meer reële situatie. Kwartelkoningen komen (vooral in de kerngebieden) voor in clusters waarbij roepposten soms dicht bij elkaar liggen en waarbij het leefgebied in een straal van 250 meter rond elke roeppost vaak in grote mate overlapt met het leefgebied van de andere roepposten uit deze cluster. Om een meer realistische kostenberekening te kunnen maken, zijn een aantal bijkomende randvoorwaarden nodig om een kostenmodellering te kunnen uitvoeren:

- Er moet van elke roeppost een exacte locatie gekend zijn (van de 77 territoria beschikken we in www.waarnemingen.be over 56 exacte puntlocaties)
- Er moet rekening worden gehouden met de habitats binnen de straal van 250 m rond elke roeppost. In de meeste gevallen zal lang niet alle habitat van de ca. 20 ha die in een optimaal scenario van maaien zou moeten worden gevrijwaard tot 15 augustus, geschikt leefgebied bieden voor een

kwartelkoning (akkers, bos, waterpartijen). De praktijk in Nederland leert dat die ca. 20 ha doorgaans kan worden herleid tot ca. 6 ha³. Hierdoor zal de kostenpost aanzienlijk lager uitvallen (in het Nederlandse geval wordt de theoretisch maximale kost hierdoor tot een derde herleid). Enkel de BWK-types die als geschikt leefgebied voor de soort bekend staan, moeten bij een realistische kostenmodellering worden weerhouden. Indien de Nederlandse praktijkervaring ook van toepassing zou zijn op de Vlaamse situatie en de theoretisch maximaal te vrijwaren oppervlakte van ca. 20 ha in praktijk kan worden herleid tot ca. 6 ha zou het kostenplaatje er voor de beschouwde periode 2000-2012 als volgt uit zien: een vork van minimaal 9000 euro/jaar, gemiddeld 53.308 euro/jaar, maximaal 180.000 euro/jaar. Om bovenstaande oefening enigszins te concretiseren, werd voor elk van de 56 territoria waarvan exacte puntlocaties beschikbaar waren, het aandeel aan ecotootypes in een straal van 250 m rond elke roeplocatie bepaald. Hieruit blijkt dat een groot deel niet behoort tot een geschikt leefgebied voor de soort (bv. water, gebouwen, moeras, bos,...). Onderstaande tabel geeft een overzicht van het procentuele aandeel van de diverse ecotootypes in een straal van 250 meter rond elk van de 56 territoria uit de periode 2000-2012 waarvan een exacte puntlocatie beschikbaar was. (GIS-analyse op basis van bwk versie 2.2)

Ecotootype		Procentueel aandeel biotoop straal 250 m territoria 2000-2012
water/moeras		5,83%
Akker		19,23%
houtige elementen/ perceelsranden / kleine landschapselementen		8,53%
Bos		6,19%
kunstmatige elementen		2,03%
grasland optimaal/gunstig habitat		43,32%
grasland - matig tot ongeschikt		14,87%

Hieruit blijkt dat slechts 43,32% bestaat uit optimaal habitat voor de soort binnen de cirkel van 250 m rond de gekende roeplocatie. In totaal beslaat 77% van de beschouwde zone uit gebied dat potentieel door kwartelkoning gebruikt kan worden (maar al dan niet effectief optimaal habitat is). Bos, open water, kunstmatige elementen en dergelijke zijn helemaal niet geschikt voor de soort en vallen dan ook sowieso af. Deze oefening geeft aan dat de theoretisch te vrijwaren oppervlakte waarvoor het maaibeheer zou moeten kunnen worden uitgesteld indien een territorium van een kwartelkoning wordt vastgesteld, minimaal kan worden herleid tot 43,32% van de maximaal aangehouden oppervlakte van ca. 20 ha. (i.e. de optimale graslanden). Dit zou de oorspronkelijke theoretische maximumfactuur in de periode 2000-2012 reduceren tot een vork van minimaal 12.759 euro/jaar, een gemiddelde van 75.571

³ Mondelinge mededeling Kees Koffijberg

euro/jaar en een maximum van 255.176 euro/jaar. Indien de maatregel ook zou worden toegepast op de matig tot ongeschikte graslanden, akkers en water/moeras, ligt de kostenplaat uiteraard weer hoger (maar nog steeds 33% lager dan de theoretische factuur uit scenario 1).

- Er is bovendien een groot deel aan overlap tussen de cirkels/beschermingszones van 250 m rond een territorium bij clustervorming. Gezien er voornamelijk ingezet wordt op kerngebieden en clustervorming dan ook te verwachten is en blijft, kunnen we ook hiermee rekening houden. Voor de periode 2000-2012 is er vrij grote overlap, waardoor de effectief te beschermen oppervlakte terugvalt tot 65 % van het totaal. Hoe meer clusters van meerdere territoria er gevormd worden, hoe verder het percentage overlap zal stijgen en hoe minder oppervlakte er gevrijwaard moet blijven om een veilige beschermingszone te hebben.

Het was moeilijk om met onderstaande (belangrijke) uitgangspuntenrekening te houden bij de kostenmodellering, gezien een aantal exacte gegevens ontbreken. We maken hier dan ook een conservatieve inschatting.

- De eigendoms- en of gebruikssituatie van de oppervlakte aan leefgebied in een straal van 250 meter rond elke roepst is een gegeven wat zeer belangrijk is, doch in kader van dit onderzoek niet kon uitgewerkt worden voor gans Vlaanderen. In de periode 2000-2012 zat het gros van de zangposten in de IJzervallei, de Maasvallei en het Schulensbroek. Indien daar 'ad hoc'-maatregelen zouden zijn toegepast in een straal van 250 meter rond elke roepst, dan zou deze maatregel in een aantal gevallen zijn uitgevoerd op terreinen in eigendom en/of beheer van een terreinbeherende vereniging of een overheidsinstantie. Voor deze actoren zou in een aantal gevallen de vooropgestelde vergoeding van 1.500 euro/ha mogelijk niet van toepassing zijn waardoor deze kostenpost aanzienlijk lager zou uitvallen. In dit geval betekent dit ook dat naarmate meer en meer percelen in de kerngebieden verworven worden door overheden of terreinbeherende verenigingen, er steeds minder kosten verbonden zullen zijn aan de uitvoering van 'ad hoc' maatregelen. Voor het Vogelrichtlijngebied IJzervallei hebben we de oefening inzake eigendom/beheer door overheden/verenigingen wel kunnen maken (GIS-analyse). Hier blijkt ca. 30 % van het potentieel geschikt habitat in eigendom/beheer is bij voorgenoemde en hier de vergoeding dan ook waarschijnlijk niet van toepassing dient te zijn. 70% van het potentiële habitat is in dit gebied wel nog in particuliere eigendom en dus zijn ad-hoc maatregelen hier van toepassing. Van het aantal recent vastgestelde territoria (2000-2012) in dit gebied komt 64% voor op terreinen in eigendom/beheer van overheden/natuurbeherende verenigingen. Globaal op Vlaams niveau is dit lager, doch gezien de doelstellingen voor de inrichting/beheer, het "klaarleggen" van potentieel habitat en de andere afgeleide acties voor de aantrekking van de soort voornamelijk binnen de Natura-2000-gebieden zullen liggen is het aannemelijk dat een groot deel van de vogels effectief zullen voorkomen in deze gebieden. We nemen dus aan dat in Vlaanderen 64% van de kwartelkoningen zullen voorkomen in of nabij door overheden en verenigingen beheerde gebieden.
- Daarnaast zijn er nog aantal voorbeelden waar sowieso niets dient te gebeuren: bv. het voorkomen van een territorium in het wastine/ruigteperceel grenzend aan het Bos van Ename, dat door middel van extensieve begrazing beheerd wordt.

- Het reserveren van uitruilpercelen of verlaten van maaidata in gebruiksovereenkomsten is een volgende maatregel waardoor er op termijn geen of nauwelijks nog 'ad hoc'-maatregelen nodig zijn. Om de kosten te beperken is het in de kerngebieden dan ook belangrijk hier op te focussen.

Daarnaast kunnen nog volgende opmerkingen gemaakt worden:

De territoria werden berekend aan de hand van de interpretatiecriteria van SOVON (Van Dijck & Boele, 2011). Deze criteria stellen dat een éénmalige zangpost tussen 20 mei en 31 juli leidt tot een territorium. Als extra uitgangspunt om de 'ad hoc'-maatregel gericht te kunnen uitvoeren en de kostprijs te beperken, wordt gesteld dat een specifieke op maat gerichte beoordeling door het team van experts en de coördinator van het SBP uitgewerkt wordt. Het is vrij kort door de bocht om onmiddellijk bij het vaststellen van een éénmalige zangpost de volledige oppervlakte (straal van 250 m) te vrijwaren van een maaibeurt tot na 15 augustus. Van zodra er een zangpost wordt vastgesteld, zou via een intensieve monitoring deze zangpost moeten worden opgevolgd en op basis van de resultaten van deze monitoring moet (op korte termijn) worden beslist om al dan niet over te gaan tot 'ad hoc'-maatregelen bv. van zodra een ex. langer dan een week aanwezig is. Wat de implicatie hiervan is op de kostprijs van de 'ad hoc'-maatregel is niet te begroten, maar deze zal gemiddeld nog duidelijk lager liggen dan hierboven begroot, gezien een aantal territoria vanuit de bestaande dataset betrekking hebben op éénmalig roepende vogels.

Natuurlijk hangt de totale kostprijs samen met het aantal kwartelkoningen dat effectief tot territoriumvorming komt op jaarbasis.

Besluit :

Het gehanteerde scenario 1 is een 'worstcase'-scenario en zal in de praktijk nooit voorkomen.

Scenario 2 benadert in al haar nuances de realiteit het best, maar er blijven een aantal grote onzekerheden. Om een realistische inschatting te maken van de werkelijke te verwachten maximale kostprijs van de 'ad hoc'-maatregel, vertrekken we van verschillende uitgangspunten nl. een theoretische minimumfactuur (1 territorium), een theoretische maximumfactuur (het hoogste aantal van de afgelopen periode 2000-2012 nl. de 20 vastgestelde territoria in 2012) en een gemiddelde (5,9 territoria voor de periode 2000-2012), verrekend met de gemiddelde meest realistische kostprijs inschatting.

Gezien 20 het maximum is van het aantal territoria in de beschouwde periode, kan dit als maximumwaarde voor de komende 5 jaar gelden, en komt dit overeen met een gemiddelde stijging van de populatie, het doel van dit SBP (mochten er effectief opnieuw 20 territoria vast te stellen zijn in de komende jaren).

$20 \text{ territoria} \times 1500 \text{ euro/ha/jaar} \times 0,36^4 (\% \text{ van potentieel habitat in particulier eigendom}) \times 0,77 (\% \text{ potentieel habitat}) \times 19,625 \text{ ha (straal 250 m)} \times 0,65 (\text{overlap cirkels 250 m}) = 106.135 \text{ €}.$ Dit zou er op neerkomen dat er per territorium gemiddeld 3,5 ha gevrijwaard dient te worden.

Minimaal (1 territorium) = 5.307 €

⁴ Het werkelijk aandeel kan nog lager zijn: als er al percelen in die contour zijn die al vroeg gemaaid geweest zijn, dan kan een lagere vergoeding volstaan, zie actie 5.1

Maximum (20) = 106.135 €

In de kostenraming gaan we uit van de helft van het maximale aantal territoria. Voor 10 territoria per jaar komen we uit op 53.067 €.

Als we deze berekening met de Nederlandse situatie vergelijken (gemiddeld 6 ha te vrijwaren per territorium) komen we tot onderstaande:

10 territoria x 1500 euro/ha/j x 6 ha (gemiddeld) = 90.000 €

Dit is hoger dan de berekeningen voor de Vlaamse situatie, omdat de gemiddelde oppervlakte per territorium hier ruimer gerekend wordt. Daarnaast zijn er nog mogelijkheden om de 'ad hoc'-maatregel verder als laatste redmiddel te zien. Het voorzien van ruilpercelen die achtergehouden worden in de kerngebieden, kan ervoor zorgen dat deze kostprijs verder terugvalt. Als er maximaal ingezet wordt op monitoring kunnen de territoria nauwkeuriger afgebakend worden en is een verdere besparing mogelijk. Tevens kan in overleg met de coördinator en het team van experts geoordeeld worden (geval per geval) of een straal van 200 m of slechts een beperkte oppervlakte aan percelen niet volstaat. Dit kan de kost onmiddellijk bijkomend aanzienlijk reduceren (tot - 36 %).

Het budget voor de ad-hoc beschermingsmaatregel wordt geraamd op **ca 50.000 euro** per jaar. Gezien de aantallen sterk kunnen schommelen en het niet is uitgesloten dat er in de eerste jaren van het SBP nauwelijks territoria zullen worden vastgesteld, is het mogelijk dat dit budget nauwelijks zal worden aangewend. Anderzijds is het ook mogelijk dat net tijdens de eerste jaren er veel gebruik zal gemaakt moeten worden van dit budget en dat naarmate de looptijd vordert en meer leefgebied onder natuurbeheer wordt ingericht (waar eventueel zelfs kwartelkoningen naartoe gelokt kunnen worden), het aantal 'ad hoc' broedgevallen vermindert.

Het blijft hoe dan nodig om maximaal in te zetten op het duurzaam beheren van de kerngebieden voor kwartelkoning. De kostprijs voor 'ad hoc'-maatregelen zal dalen indien voldoende gebieden in duurzaam natuurbeheer gebracht kunnen worden.

Bijlage 6: Aanzet draaiboek bij voorkomen van kwartelkoning voor doelgerichte communicatie landbouw- en natuursector

Actiepunten kwartelkoning

Wanneer kwartelkoningen in de loop van mei in Vlaanderen aankomen, is het meeste reguliere grasland in landbouwgebruik al gemaaid. Hierdoor is de vegetatie te kort op het moment van aankomst en zal de soort zich dan ook eerder vestigen in percelen die laat gemaaid worden, veelal percelen die een zekere vorm van natuurbeheer kennen (bv. i.f.v. weidevogels of gerelateerd aan botanische doelstellingen). Maar ook hier schuilt het gevaar van een maaibeurt in de loop van juni/juli met verstoring/vernietiging van de legfels/kuikens/volwassen vogels als gevolg. Deze graslanden fungeren als toevluchtsoord, maar vormen in werkelijkheid vaak een ecologische val, met alle gevolgen van dien voor het broedsucces.

Pro-actieve werking

Het voorkomen van kwartelkoning is zeer onvoorspelbaar. Gezien we actueel nog niet kunnen spreken van een lokale Vlaamse populatie om het beheer van gebieden op af te stemmen, is het veeleer belangrijk om snel te kunnen ingrijpen wanneer de soort incidenteel voorkomt. Om dit te kunnen doen is het noodzakelijk dat in alle kerngebieden voor de soort rekening gehouden wordt met potentieel voorkomen. In eerste instantie zijn dit de Habitat- en Vogelrichtlijngebieden waarvoor de soort aangemeld is, maar hiernaast spreken we ook over aangrenzende gebieden of delen van beek/riviervalleien die potentie hebben voor de soort. Het uitwerken van een pro-actieve strategie dient zeker uitgewerkt te worden voor de Natura 2000-gebieden in:

- IJzervallei
- Maasvallei
- Demervallei
- Scheldevallei
- Durmevallei

Ook in andere potentieel geschikte valleigebieden, die ruimte bieden voor kleinere satellietpopulaties is het wenselijk om pro-actief initiatieven te ondernemen, doch de prioriteit dient in eerste instantie te liggen op de kernzones met de hoogste potenties en doelen.

Het uitbouwen van een pro-actieve werking alsook de inventarisatie en opvolging zal concreet engagement vereisen van terreinbeheerders, overheden en vrijwilligers. Enerzijds naar opvolging/inventarisatie, maar vooral initiatief naar het nemen van maatregelen bij het voorkomen van de soort. Om hierop te kunnen inspelen dient voor elk van voornoemde kerngebieden afspraken gemaakt te worden tussen de verschillende actoren. De coördinator van het soortbeschermingsprogramma zal hiertoe bij de opstart van het programma initiatief nemen en contacten leggen, in overleg met lokale ANB-verantwoordelijken, beheerders en terreinbeherende verenigingen. De maatregelen en acties die aangereikt worden in het soortbeschermingsprogramma kunnen gebiedsgericht toegepast te worden, volgens de lokale mogelijkheden.

Inventarisatie

Gerichte pro-actieve inventarisatie van een late kritische broedvogelsoort zoals de kwartelkoning (maar ook porseleinhoen kan hierbij meegenomen worden) dient te gebeuren in zones waar er realistische potenties voor de soort zijn. Deze gerichte inventarisatie kan gebeuren cfr. de methodiek vermeld in dit soortbeschermingsprogramma (zie 5.3).

Maatregelen/acties

Bij voorkomen van de soort in gebieden in eigendom of beheer bij overheden of natuurbeherende verenigingen is onmiddellijk actie nodig, volgens de afspraken die pro-actief gemaakt zijn. Het maaibeheer dient onverwijld uitgesteld te worden om te vermijden dat de soort bij de klassieke planning van het maaibeheer reeds enkele dagen of weken na aankomst uitgemaaid wordt. Een draaiboek met contactpersonen (en back-up wanneer persoon niet bereikbaar is) dient klaar te liggen en op lokaal niveau in beheerplannen/beheercommissies/gebiedsvisies aan bod te komen. Een pro-actieve werking is hier essentieel om te vermijden dat er tijd verloren wordt bij het contacteren van de juiste personen en er zo reeds risico is op het uitmaaien van de soort.

Bij de eerste snede in juni of juli is het van belang om in de zone waar een roepende kwartelkoning gehoord wordt, het maaien uit te stellen tot **15 augustus**. Op die manier worden de vogel en het eventuele legsel niet verstoord. Wanneer het gaat om een individuele roepende kwartelkoning is het hanteren van een afstand van 250 m aan geschikt leefgebied rond de roeplaats aangewezen. Bij vestiging van meerdere kwartelkoningen is die straal van 250 m rond de roeplaats een must. De exacte afstand dient gebiedsgericht en geval per geval bekeken te worden. Het exact lokaliseren van de nestplaats is sowieso moeilijk waardoor bufferafstanden noodzakelijk zijn, maar ook moet er voor de jonge vogels voldoende geschikt habitat aanwezig zijn om de overlevingskansen hoog genoeg te houden.

In gebieden waar er jaarlijks meerdere kwartelkoningen worden gehoord, is het wenselijk om het beheer zo veel mogelijk pro-actief aan te passen en het maaien uit te stellen tot 15 juli, ook als er geen kwartelkoning wordt waargenomen. Evenwel moet rekening gehouden met conflicten die kunnen optreden met reeds ingestelde beheerdoelen i.f.v. botanische diversiteit of weidevogels, alsook de relatie met de te verwachten lange termijn-evolutie van het voorkeurs habitat van de kwartelkoning in deze zone.

Om de kwartelkoning in Vlaanderen nieuwe kansen te geven en een duurzame populatie uit te bouwen, is het noodzakelijk om ervoor te zorgen dat de vogels die zich vestigen, alle kansen krijgen om tot broeden te komen. Pas bij succesvolle broedgevallen kan de basis gelegd worden voor een lokale populatie. Uit onderzoek is gebleken dat jonge kwartelkoningen na de winter veelal terugkeren naar de omgeving van hun geboorteplek.

Checklijst actiepunten kwartelkoning

1. Pro-actief opnemen van soort in beheerplannen, visies en rekening mee houden in beheerplanning met focus op volgende aspecten:
 - Het reserveren van percelen om uit te ruilen met percelen waarop de soort gemeld wordt (gebiedsafhankelijk)
 - Afspraken maken en opnemen van flexibele clausule in gebruiksovereenkomsten/contracten omtrent laat maaien/ uitruilen van percelen
 - Aanduiden verantwoordelijke die zo snel mogelijk contact opneemt

met terreinbeheerders/grondeigenaars wanneer de soort vastgesteld wordt.

- Invoeren van en gewinning aan natuurvriendelijke/kwartelkoning vriendelijk maaimethode (van binnen naar buiten).
- Lange termijn planning in beheer zodat op termijn maaibeheer zo veel mogelijk aansluit bij gunstige omstandigheden voor kwartelkoning
 - In kerngebieden (Natura 2000-gebieden waarvoor soort aangemeld is): steeds voorzien van minimale noodzakelijke oppervlakte geschikt habitat (niet gemaaid) tot minstens 30 juni (optimaal 15 juli), zodat vestiging tot deze datum mogelijk blijft. Indien de soort in het gebied, ondanks een intensieve en soortgerichte monitoring niet voor 15 juli werd vastgesteld, kunnen de percelen die in het beheerplan werden gereserveerd voor deze soort worden gemaaid vanaf 16 juli.
 - Globaal verlaten maaibeurten waar mogelijk (botanische /habitatdoelstellingen niet hypothekeken)
 - Gefaseerd maaibeheer/vroegere en latere maaibeurten i.p.v. vaste/gecoördineerde maaibeurten waarbij alles in enkele dagen/weken gemaaid wordt.
- Samenwerking tussen verschillende gebiedsbeheerders zo veel mogelijk stimuleren om globale gebiedsvisies te ontwikkelen en versnipperde acties te vermijden. Voor de kwartelkoning is grootschaligheid van belang.
- Promotie van *ad hoc* maatregelen gunstig voor de soort via reguliere contacten met landbouwers in potentieel geschikte gebieden.
- Algemene sensibilisatie en communicatie over de soort

2. Inventarisatie van late broeders door minimaal twee gebiedsgerichte inventarisatierondes per broedseizoen. Bij het vaststellen van de soort is detaillering noodzakelijk i.f.v. onmiddellijke actie bij aankomend maaiseizoen en hoeveelheid te vrijwaren oppervlakte.

3. Acties bij vaststellen soort

- Onverwijld uitstellen maaibeheer bij percelen in eigendom/beheer bij ANB of terreinbeherende verenigingen tot 15 augustus. Na deze datum moet het maaibeheer worden uitgevoerd via kwartelkoning vriendelijke maaimethode. (Steeds relatie met habitatkwaliteit op lange termijn voor ogen houden).
- Percelen in particulier/landbouwgebruik: wijzen op beschermde status soort + aanbieden alternatieven:
 1. Uitrusten percelen met andere percelen die achtergehouden worden
 2. 'Ad hoc'-maatregel voorstellen: vergoeding via ANB om maaien/oogsten uit te stellen en deze vergoeding koppelen aan de voorwaarde om kwartelkoningvriendelijke maaimethode toe te passen;
 3. Aankaarten om mee te werken in lange termijn beheer specifiek geschikt voor de soort indien binnen SBZ met doelen

voor de soort.

- Terugkoppeling en verder proactief werken – aanpassing acties waar nodig – afstemming beheer/visie op lange termijn. Dit dient te gebeuren in overleg met de coördinator van het SBP.

Bijlage 7: Potentie-analyse bijkomende doelen bovenop S-IHD om te komen tot realisatie G-IHD

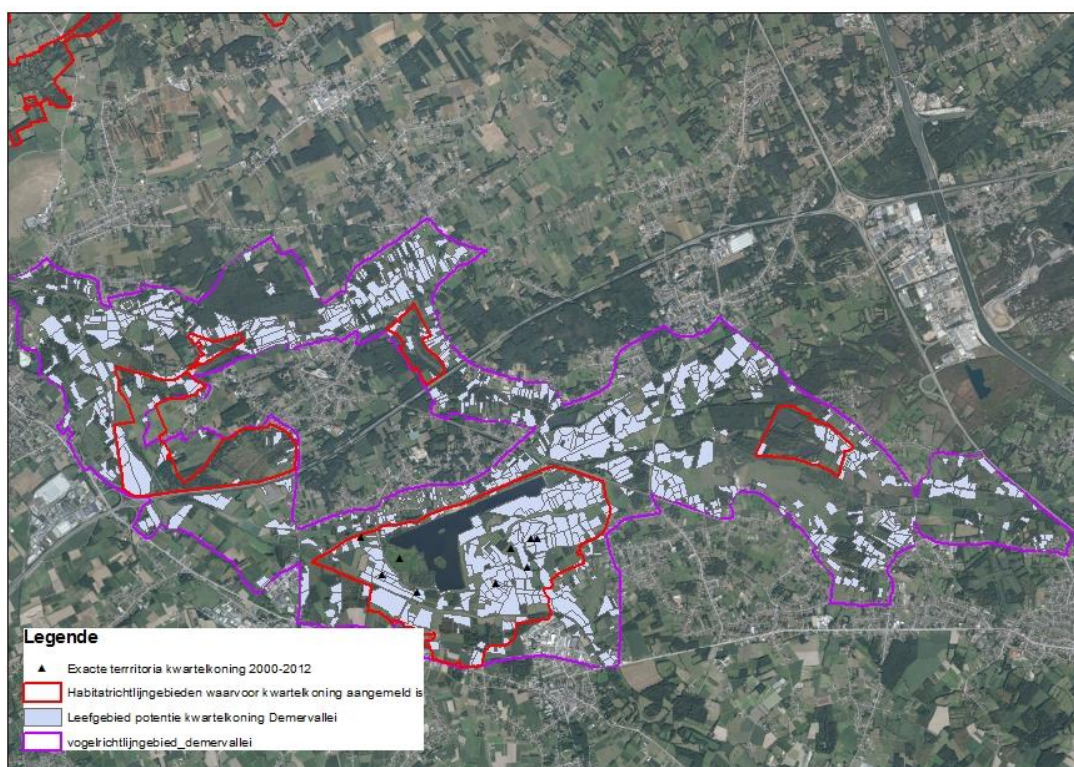
In onderstaande analyse wordt nagegaan of er binnen het Vogelrichtlijngebied IJzervallei en Demervallei nog ruimte is voor de kwartelkoning.

Demervallei

In de Demervallei werden actueel doelen voor kwartelkoning afgebakend binnen het Habitatrictlijngebied (BE2400014) in het Schulensbroek en het Vogelrichtlijngebied Demervallei (BE2223316) in Webbekomsbroek. Het Vogelrichtlijngebied is echter veel ruimer. In het S-IHD rapport 'Demervallei' werd de volgende melding gemaakt: *"Elders in de Demervallei ontbreekt de openheid die de kwartelkoning vereist of indien er openheid is betreft dit intensieve landbouwgebieden zoals het Halens Broek (tussen Schulensbroek en Webbekomsbroek). Kwartelkoning heeft nood aan grote open extensief beheerde hooilandcomplexen."* Hier zou uit kunnen afgeleid worden dat m.u.v. de reeds afgebakende zones in het S-IHD rapport weinig potentieel geschikte gebieden aanwezig zijn, gezien het deels beboste karakter van delen van de Demervallei.

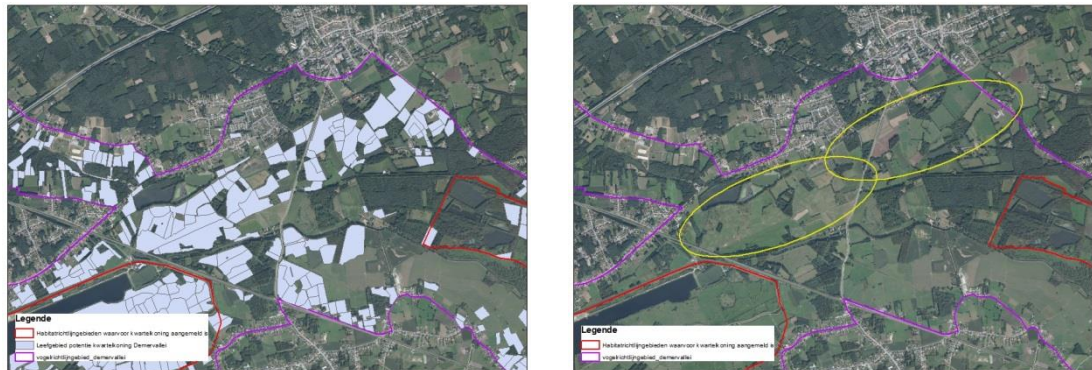
Het Vogelrichtlijngebied Demervallei heeft twee deelgebieden; enerzijds de omgeving van het Schulensbroek rond Schulen/Lummen en anderzijds de westelijke Demervallei met een aantal vennen/bossen. Voor het Vogelrichtlijngebied buiten Habitatrictlijngebied zijn in de S-IHD doelen afgebakend in Webbekomsbroek. Voor overlappend Vogelrichtlijn- en Habitatrictlijngebied zijn doelen afgebakend in het Schulensbroek (logischerwijze, gezien de waarde/potenties hier hoog is/zijn).

Onderstaande figuren geven aan dat de potentiële geschikte zones voor de kwartelkoning zich bevinden in de omgeving van het Schulensbroek. Dit komt duidelijk overeen met de kernzone die in het S-IHD rapport aangeduid is met 10 broedparen als doelstelling (en waar zich tevens de broedgevallen van kwartelkoning in het verleden situeerden, zoals op de figuur te zien).

Figuur 22: Potentieel leefgebied kwartelkoning VRL-gebied Demervallei Oost

Buiten de regio Schulensbroek komen er verspreid over het SBZ-V nog enkele clusters voor van potentieel broedbiotoop langs de Demer, maar zoals in het S-IHD rapport gemeld, is de openheid onvoldoende. Een aaneengesloten of bijna aaneengesloten oppervlakte van 100 ha open gebied is er niet. Het landschap is doorspekt met bomenrijen en (populieren)bosjes. Dit is minder gunstig voor de kwartelkoning.

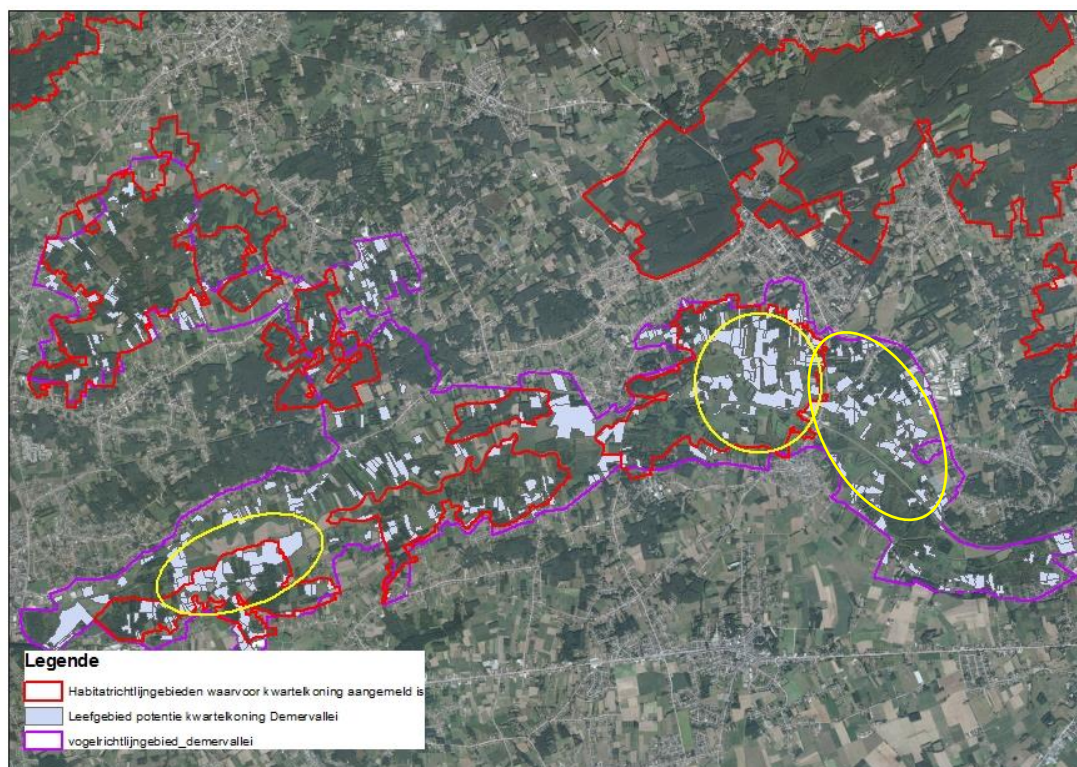

Figuur 23: Potentieel leefgebied ten noordoosten van het Schulensbroek

Ten noordoosten van het Schulensbroek zijn er nog een aantal gebieden die potentieel geschikt zijn, doch ook hier zou er eerst een belangrijke inspanning dienen te gebeuren om meer openheid te creëren in het landschap vooraleer dit voor kwartelkoning geschikt zou kunnen worden.

In het Westelijk deel van het Vogelrichtlijngebied Demervallei zijn er tevens nog een aantal zones aanwezig met potenties. Dit werd ook reeds opgemerkt in het S-IHD proces, maar doelen in dit deel van het Vogelrichtlijngebied werden niet weerhouden (zie Figuur 24).

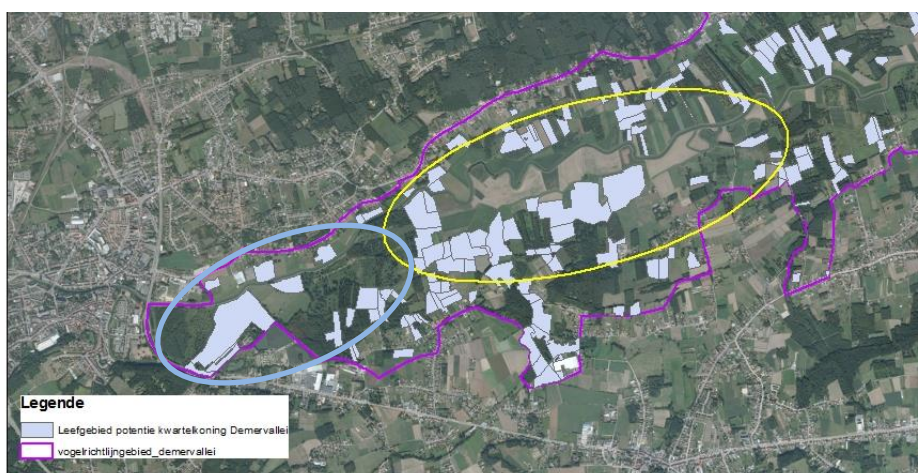
Onderstaande figuur geeft de oppervlakte potentieel habitat voor de kwartelkoning weer in het westelijk deel van de Demervallei.

Figuur 24: Potentieel leefgebied kwartelkoning VRL-gebied Demervallei West

De potentieel geschikte zones binnen het westelijk deel van de Demervallei:

- 1) de zone **te Testelt-Zichem** (natuurreserveat Demerbroeken). De potentieel geschikte graslanden zijn er vrij versnipperd aanwezig. Het gebied is zeer gevarieerd en kent verschillende stadia van halfopen, deels verboste nattere graslanden die wel potentie hebben voor de kwartelkoning doch waar het half verboste karakter wel een probleem kan vormen en naar openheid van het landschap een belangrijk ingreep zal vergen, wil men dit tot een optimaal gebied voor kwartelkoning omvormen. Daarnaast zijn binnen deze zone al doelen voor roerdomp vastgesteld, die niet compatibel zijn met doelen voor kwartelkoning. Dit gebied geschikt maken voor kwartelkoning zal dus een negatieve impact hebben op andere soorten.
- 2) In **Kraanrijk en Gheysweide**, een zone ten oosten van de Demerbroeken, is vrij veel potentieel leefgebied aanwezig (Figuur 24, uiterst rechts). Ook hier is de oppervlakte actueel te versnipperd om een volwaardige kernzone uit te bouwen. De beheervisie van ANB voorziet hier het verder verwijderen van populieren en omzetten naar grasland. Op die manier kan voor kwartelkoning via omvorming een leefgebied van ca. 60 ha gerealiseerd worden in Kraanrijk en een gebied van 20 ha in Gheysweide, wat tot een quasi aaneengesloten leefgebied van 80 ha zou leiden, zonder impact op de landbouw. Dit is ruimte voor 4 tot 5 extra broedparen, als we gerekend wordt met 15 tot 20 ha per broedpaar, zoals in het S-IHD besluit Demervallei.

Figuur 25: Potentieel leefgebied omgeving Langdorp/Rillaar

- 3) In het westelijke deel, **ter hoogte van Langdorp/Rillaar** is een relatief grote open zone aanwezig die potentieel geschikt zou kunnen zijn voor de soort (geel aangeduid in Figuur 25). Een gebied van minimaal 100 ha heeft hier een voldoende open karakter. Evenwel heeft actueel slechts een beperkt deel van de percelen een geschikt vegetatietype voor de kwartelkoning, gezien vele percelen centraal in de zone in intensief agrarisch beheer zijn (akkerbouw) waardoor ook hier belangrijke omvorming noodzakelijk zou zijn om een aaneengesloten kernzone voor de kwartelkoning te creëren. In het zuidelijkere deel vormen beboste percelen een hinderpaal wat betreft het open karakter.
- 4) In de op Figuur 25 in het blauw aangeduide zone, **Achter Schoonhoven**, kan omvorming van populierenaanplant langs de Demer wel voor een aanzienlijke uitbreiding van aaneengesloten geschikt open gebied zorgen. Dit gebied wordt als waterwinningsgebied gebruikt door de Watergroep. Momenteel wordt in het kader van het overlegplatform voor de SBZ overlegd met de Watergroep, die de intentie heeft om het terrein om te zetten naar (overstromings)grasland. Op die manier zou een leefgebied van ongeveer 60 ha kunnen gerealiseerd worden voor 3 tot 4 broedparen, grotendeels door omvorming.

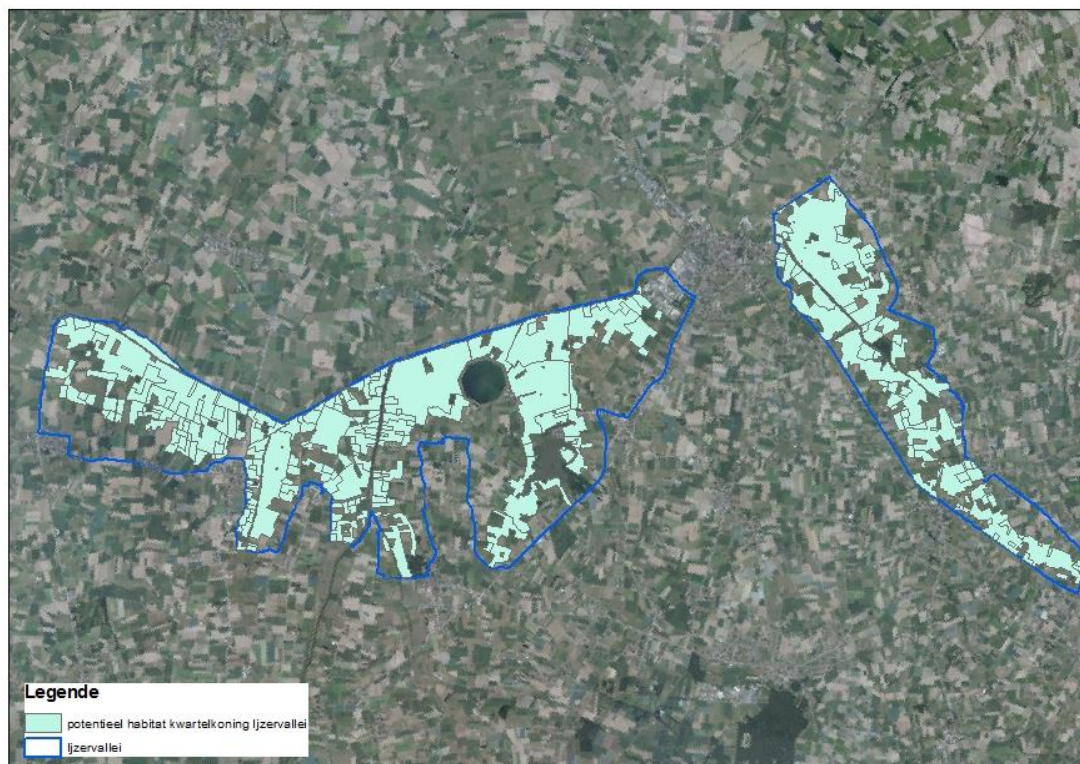
Conclusie:

Uit bovenstaande blijkt dat er 60 tot 140 ha bijkomende ruimte kan gecreëerd worden voor de soort (3 tot 9 broedparen) in de deelgebieden Achter Schoonhoven en/of Kraanrijk/Gheysweide van het SBZ-V Demervallei, mits verdere omvorming van leefgebied zoals momenteel voorzien. In deze gebieden zijn de actueel en potentieel geschikte percelen momenteel in eigendom van Natuurpunt, ANB of de Watergroep, die als 'sterkste schouders' beschouwd zouden kunnen worden. Er worden in het kader van dit SBP 6 broedparen kwartelkoning toegewezen aan bovenstaande deelgebieden uit het SBZ-V Demervallei. Op die manier komt de totale doelpopulatie in de Demervallei op 20 broedparen, wat als voldoende beschouwd wordt voor een kernpopulatie (zie Tabel 3). Hiervoor dient het S-IHD besluit van deze SBZ aangepast te worden.

IJzervallei

Voor het Vogelrichtlijngebied IJzervallei (BE2500831), een essentieel gebied voor de kwartelkoning, werd vooralsnog geen aanwijzingsbesluit opgemaakt. Dit Vogelrichtlijngebied bestaat uit twee deelgebieden, enerzijds de

IJzervallei/IJzerbroeken, het grootste gebied en anderzijds het kleinere gebied: de Handzamevallei ten noordoosten hiervan.

Figuur 26: Potentieel leefgebied kwartelkoning VRL-gebied IJzervallei

Bovenstaande figuur geeft het potentieel leefgebied weer voor de kwartelkoning, volgens dezelfde criteria als bij de Demervallei. De habitats zijn hier wel licht anders, gezien het hier voornamelijk om hpr* graslandcomplexen gaat (met bij een beperkt percentage hu als tweede code) terwijl we in de Demervallei als potentieel leefgebied hoofdzakelijk hu / hf / hp* complexen (dotterbloemgraslanden – natte moerasspirearuigte) hebben.

De totale oppervlakte potentieel leefgebied in het Vogelrichtlijngebied IJzervallei (totaal 5136 ha) wordt aan de hand van bovenstaande figuur berekend:

- Deelgebied IJzervallei: 1808 ha
- Deelgebied Handzamevallei: 792 ha

In totaal kan reeds 2600 ha onder potentieel leefgebied voor de kwartelkoning gerekend worden. Zelfs met de nodige nuance⁵ toont dit duidelijk aan dat de IJzervallei voldoende geschikt is voor de soort, doordat er reeds veel leefgebied aanwezig is dat mits een aangepast beheer geschikt kan worden gemaakt voor kwartelkoning. Een toetsing aan de actuele situatie op het terrein (voorjaar 2015) leert dat 1700 ha hooiland potentie heeft voor kwartelkoning leefgebied. Bovendien zijn deze potentieel geschikte stukken voldoende groot en voornamelijk aaneengesloten. Het aandeel potentieel habitat binnen het

⁵ BWK-codering heeft een zekere marge en kan naar vegetatiesamenstelling vrij divers zijn ook vegetaties die niet volledig geschikt zijn kunnen hieronder vallen. Daarnaast is de 2^e codering hierbij niet meegenomen.(veenbodem vs. Kleibodems en gerelateerde vegetaties in IJzervallei)

volledige Vogelrichtlijngebied is dus hoog, doch het beheer ervan is actueel grotendeels nog niet aangepast aan de soort (maaibeheer / intensiteit begrazing).

Wanneer voor de IJzervallei een inschatting gemaakt wordt voor de diverse deelgebieden (rekening houdende met de habitatpotentiekaart), is het mogelijk om heel wat broedparen toe te wijzen aan deze gebieden. Op basis van de aanwezige potenties zijn volgende aantallen mogelijk:

- Handzamevallei: 4 bp
- Rhillebroek/Woumenbroek/Vijfhuizenbroek : 6 bp
- Broeken Merkem: 5 bp
- Westbroek Reninge: 4 bp
- Broeken Noordschote-Reninge: 4 bp

Een zesde gebied dat mogelijkheden biedt is Oostdijk, ten zuiden van Diksmuide. Dit is een hoger gelegen hooilandcomplex met momenteel intensief maaigrasbeheer. De bodem is hier kleiiger waardoor verschraling en het creëren van soortenrijke graslanden sneller lukt dan in de regelmatigere overstroombare broeken, waar de afgave van voedingsstoffen uit de veenbodem de verschraling vaak kan beperken. Een kernzone van minstens 60ha, geschikt voor 4 broedparen in optimaal biotoop zou daar kunnen uitgebouwd worden in aansluiting bij het omliggende gebied van weilanden en hooilanden in complex met verspreide akkers.

Verschuivingen tussen deze gebieden zijn zeker mogelijk, en kunnen vooral gebeuren wanneer grotere aaneengesloten stukken aangeduid kunnen worden. In elk van deze deelgebieden is er evenwel voldoende oppervlakte leefgebiedpotentie aanwezig. In totaal is hier voldoende om alle resterende openstaande doelen (23 bp) toe te wijzen. De uiteindelijke balans op gebied van toe te wijzen oppervlakte hangt af van de werkelijke oppervlakte die toegewezen wordt per broedpaar (10-27 ha/bp, zie Tabel 12).

Bij 27 ha/bp komt dit overeen met de nog resterende extra oppervlakte die kan toegewezen worden volgens de G-IHD (630 ha).

In de IJzervallei is voor ongeveer 362 ha voldoende aaneengesloten potentieel leefgebied momenteel in natuurbeheer bij ANB of Natuurpunt. Daarnaast is verspreid over de bovenvermelde deelgebieden een oppervlakte van ongeveer 170 ha in natuurbeheer die nog geen voldoende grote aaneengesloten gebieden vormen voor kwartelkoningterritoria. Voor het overige deel (tot 238 ha) van de doelstelling kan bijkomend leefgebied ingericht worden op percelen die actueel nog in landbouwgebruik zijn volgens de procedure van Natura2000 zoals beschreven onder 4.22. De inrichting betreft hier vooral geschikt beheer met oog op de aantrekkelijkheid in het voorjaar en de bescherming van gevestigde en jonge vogels tegen uitmaaien. Er is voldoende oppervlakte weiland aanwezig dat kan voldoen aan de eisen qua begroeiing, openheid en uitgestrektheid, maar waar in de meeste jaren te vroeg gemaaid wordt om gunstig leefgebied voor de kwartelkoning te vormen. Deze inrichting (onder natuurbeheer, in dit geval gunstig maaibeheer, brengen) van leefgebied zou het efficiëntst kunnen gebeuren op percelen die aansluiten op percelen die nu al in natuurbeheer zijn, maar door hun te beperkte oppervlakte nog niet geschikt als leefgebied voor kwartelkoning. Een suggestie van de oppervlakten bijkomend leefgebied door uitbreiding per deelgebied wordt hieronder gegeven. Hiervoor werd geen rekening gehouden met de totale minimumoppervlakte uit Tabel 12. Deze suggestie is wel gebaseerd op de principes van sterkste schouders en zwaarste

lasten en zuinig ruimtegebruik, met als randvoorwaarde een voldoende aaneengesloten open gebied.

- Handzamevallei: 35-93 ha
- Rhillebroek/Woumenbroek/Vijfhuizenbroek: 0-14 ha
- Broeken Merkem: 0-31 ha
- Westbroek Reninge: 45 ha
- Broeken Noordschote-Reninge: 30-55 ha

De uiteindelijke toewijzing van leefgebied zal bepaald en verfijnd worden tijdens de overlegplatforms voor de Europese Natuurdoelen na goedkeuring van het aanwijzingsbesluit van de SBZ IJzervallei. Het is echter van belang dat voor 25% van de in totaal voorziene oppervlakte ook in dit SBZ al stappen genomen worden tijdens de looptijd van het SBP (zie actie 2.2).

Conclusie:

Uit bovenstaande kan men afleiden dat het Vogelrichtlijngebied IJzervallei actueel hoge potenties heeft voor kwartelkoning. De oppervlakte potentieel geschikt leefgebied en de openheid van het landschap bieden kansen. Daarom worden de resterende 23 bp kwartelkoning in het kader van dit soortenbeschermingsprogramma toegewezen aan de IJzervallei.

Gezien om gevoegd te worden bij het ministerieel besluit van tot vaststelling van een soortenbeschermingsprogramma voor de kwartelkoning (*Crex crex*)

.

De Vlaamse minister van Omgeving, Natuur en Landbouw,

Joke SCHAUVLIEGE